

De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds

LENNO VAN STRAALEN

EEN VERKENNEND ONDERZOEK NAAR MATE WAARIN DE PARLEMENTAIRE ENQUÊTE ALS
VERANTWOORDINGSINSTRUMENT WORDT BEDREIGD DOOR HET RISICO OP DE
AANWEZIGHEID VAN DE BEVESTIGINGSBIAS EN BLAME GAMES BIJ PARLEMENTAIRE
ENQUÊTECOMMISSIES.

Lenno van Straalen (6521312)

juli 2023

Utrechtse School voor Bestuurs- & Organisationswetenschap
Faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie
Universiteit Utrecht

Eerste begeleider: Thomas Schillemans
Tweede begeleider: Erik-Jan van Dorp

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Geachte lezer,

Voor u ligt mijn masterscriptie: *De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds*. Het betreft een verkennend onderzoek naar de mate waarin de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies. De scriptie is geschreven ter afronding van de master Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht.

Er zijn de laatste jaren veel alarmerende geluiden over het functioneren van de politiek. Het vertrouwen in de politiek is laag en samenwerken lijkt in een versplinterd politiek landschap steeds lastiger. In toenemende mate lijkt slechts aandacht voor de waan van de dag en bij veel debatten hebben sommige partijen hun oordeel al klaar voordat het debat goed en wel is begonnen. Een motie van wantrouwen was vroeger een zeldzaamheid, terwijl deze nu meerdere keren per jaar wordt ingediend. De komende jaren worden een aantal parlementaire enquêtes gehouden. Ik was benieuwd of dit zwaarste controle-instrument dat de Kamer kan inzetten, in deze tijd nog doet waarvoor het oorspronkelijk bedoeld was. Met dit onderzoek heb ik verkend of het middel in de tijd veranderd is en onderzocht of de werking van het zwaarste controle-instrument dat de Kamer kan inzetten inderdaad in toenemende mate bedreigd wordt.

Ik vond het uitvoeren van het onderzoek een intensief, maar ook leerzaam en interessant proces. Ik durf ook wel te stellen dat ik uiteindelijk trots ben op het eindresultaat. Ik heb de afgelopen maanden begeleiding gehad van Thomas Schillemans. Dit eindresultaat was zonder zijn feedback, aanmoediging en sturing niet tot stand gekomen. Ik wil ook Erik-Jan van Dorp als tweede lezer bedanken voor zijn tussentijdse feedback en beoordeling van het eindresultaat. Tot slot wil ik de respondenten bedanken die hebben meegeholpen aan dit onderzoek. Het was interessant om met hen in gesprek te gaan over dit onderwerp en bovendien vormde hun bijdrage een belangrijke toevoeging aan dit onderzoek.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Lenno van Straalen,

Utrecht, Juli 2023

Samenvatting

Bij de presentatie van het kabinet Rutte IV hingen drie parlementaire enquêtes als een schaduw over het nieuwe kabinet heen. In het verleden hebben parlementaire enquêtes namelijk meermaals geleid tot het aftreden van bewindspersonen of zelfs een geheel kabinet. Een parlementaire enquête is het zwaarste middel dat de Kamer kan inzetten om haar controlerende taak uit te voeren. Er zijn echter signalen dat dit zwaarste-controle instrument dat de Kamer kan inzetten in toenemende mate wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Het openbaar bestuur is in de tijd complexer geworden en verantwoording heeft meer en meer het karakter van straffen en belonen gekregen. Bovendien is het politiek landschap veranderd, is de polarisatie toegenomen, wordt meer transparantie geëist en is de rol van media veranderd. Het is zorgelijk als deze ontwikkelingen er inderdaad toe hebben geleid dat het zwaarste controle-instrument dat de Kamer kan inzetten inderdaad in mindere mate slaagt in hetgeen waarvoor het bedoeld is, het doen aan waarheidsvinding.

Dit onderzoek verkent in welke mate de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Hiervoor wordt de parlementaire enquête naar het Rijn-Schelde-Verolme concern uit 1984, vergeleken met de meest recente parlementaire enquête, naar de aardgaswinning in Groningen (2023). Het onderzoek focust zich op de drie fases van de parlementaire enquête: de informatiefase, de debatfase en de oordeelsfase.

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat in verschillende fases van het onderzoek het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games in meer of mindere mate aanwezig is bij parlementaire enquêtecommissies en dus dat de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument wordt bedreigd. Uit de resultaten blijkt echter ook dat het risico daarop niet is toegenomen. Er zijn wel verschillen waarneembaar tussen beide parlementaire enquêtes. Zo is de sfeer en onderlinge omgang tussen getuigen en de Enquêtecommissie hevig veranderd. De Enquête Aardgaswinning Groningen is veel strakker en minder los dan de RSV-enquête. Die veranderingen en de verschillen in context, hebben echter niet geleid tot een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie.

De conclusie van het onderzoek is dan ook dat de mate waarin de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies niet groter is geworden. Dat die bedreiging niet groter is geworden, is een hoopgevende conclusie. Dit onderzoek is wel verkennend van aard en dus is vervolgonderzoek nodig, maar de Enquête Aardgaswinning Groningen laat zien dat het instrument nog kan werken in het huidige politieke landschap. Net zoals de RSV-enquête destijds een ankerpunt was voor veel daaropvolgende parlementaire enquêtes, zo kan de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen dienen als nieuw ankerpunt voor nog komende parlementaire enquêtes. De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds.

Inhoudsopgave

Voorwoord	0
Samenvatting.....	2
1. Inleiding	6
1.1 Introductie	6
1.2 De parlementaire enquête.....	6
1.3 Vraagstelling	8
1.4 Relevantie	10
1.4.1 Wetenschappelijke relevantie	10
1.4.2 Maatschappelijke relevantie.....	10
1.5 Leeswijzer.....	11
2. Theoretisch Kader	12
2.1 Werking van een parlementaire enquête	12
2.1.1 Herkomst van een parlementaire enquête	12
2.1.2 Proces van een parlementaire enquête	12
2.2 Verantwoording	13
2.2.1 Verantwoording in een democratie	13
2.2.2 Verandering in verantwoording	14
2.3 Veranderingen in de context van een parlementaire enquête.....	16
2.3.1 Institutionaliseren van de parlementaire enquête.....	16
2.3.2 Toegenomen polarisatie	17
2.3.3 Toegenomen transparantie en veranderende rol van de media	17
2.4 De bevestigingsbias	18
2.4.1 Aanwezigheid van de bevestigingsbias.....	18
2.4.2 Bevestigingsbias in verschillende contexten.....	19
2.4.3 Bevestigingsbias in het verantwoordingsproces	20
2.5 Blame games	20
2.5.1 Blame games in het verantwoordingsproces.....	21
2.5.2 Blame games in het Nederlandse verantwoordingsproces.....	21
2.6 Afsluiting Theoretisch Kader.....	22
3. Methoden	23
3.1 Onderzoeksmethoden.....	23
3.2 Data-analyse.....	23
3.2.1 Informatiefase	23

3.2.2 Debatfase.....	24
3.2.3 Oordeelsfase.....	27
3.3 Interviews.....	27
3.4 Casussen.....	28
3.4.1 Parlementaire enquêtecommissie Rijn-Schelde-Verolme (1983-1984).....	28
3.4.2 Parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen (2021-2023).....	29
3.5 Kwetsbaarheden onderzoeksbenadering	29
3.5.1 Betrouwbaarheid	29
3.5.2 Validiteit	30
3.5.3 Overige beperkingen	31
4. Resultaten.....	33
4.1 Informatiefase	33
4.1.1 Aanloop RSV-enquête	33
4.1.2 Aannames voorafgaand aan RSV-enquête.....	34
4.1.3 Formulering onderzoeksopdracht RSV-enquête	35
4.1.4 Aanpak RSV-enquêtecommissie.....	36
4.1.5 Aanloop parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen	39
4.1.6 Aannames voorafgaand aan de enquête Aardgaswinning Groningen.....	40
4.1.7 Formulering onderzoeksopdracht enquête Aardgaswinning Groningen.....	41
4.1.8 Aanpak Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.....	43
4.1.9 Conclusie informatiefase.....	46
4.2 Debatfase.....	47
4.2.1 Openbare verhoren.....	47
4.2.2 Bevestigingsbias debatfase	49
4.2.3 Blame games debatfase	51
4.2.4 Verschil in sfeer	53
4.2.5 Conclusie debatfase.....	55
4.3 Oordeelsfase.....	57
4.3.1 Oordeelsfase RSV-enquête	57
4.3.2 Oordeelsfase enquête Aardgaswinning Groningen.....	61
4.3.3 Conclusie oordeelsfase.....	65
5. Conclusie en discussie	67
5.2 Beantwoording praktische deelvragen	67
5.3 Beantwoording hoofdvraag.....	68
5.4 Methodologische reflectie.....	69
5.5 Theoretische implicaties	70

5.6 Maatschappelijke implicaties.....	71
4. Literatuurlijst.....	74
Bijlage A: Resultaten analyse openbare verhoren	81
Bijlage B: Topiclijst Interviews	83
Bijlage C: Informed Consent	85

1. Inleiding

1.1 Introductie

Na de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 volgde een lange, moeizame formatie. Uiteindelijk kwam 271 dagen na de verkiezingen een akkoord over het kabinet Rutte IV (Fresen, 2021). Nooit eerder duurde een formatie zo lang, maar ook nooit eerder lagen parlementaire enquêtes zo als een schaduw over de nieuwe regeerperiode van een kabinet (Kreemers, 2021). De Tweede Kamer had voorafgaand aan de beëdiging van Rutte IV al besloten een parlementaire enquête in te stellen naar de aardgaswinning in Groningen en naar het fraudebeleid en dienstverlening (Toeslagenaffaire). Daar kwam later nog een parlementaire enquête naar de aanpak van de coronacrisis bij (Loupatty, 2021). Inmiddels is de parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen afgerond en heeft die parlementaire enquête niet geleid tot het aftreden van het kabinet Rutte IV (Scholten, 2023). Rutte IV viel over een andere kwestie, maar of het kabinet de twee andere parlementaire enquêtes had overleefd, was ook maar zeer de vraag. Een parlementaire enquête is het zwaarste middel dat de Kamer kan inzetten om haar controlerende taak uit te voeren (Tweede Kamer, 2023 (a)). Logischerwijs heeft het middel dan ook geregeld grote impact op de politiek en besluitvorming. In het verleden hebben parlementaire enquêtes meermaals het aftreden van bewindspersonen of zelfs een heel kabinet tot gevolg gehad (Wolffram, 2010). Vandaar dat de lopende parlementaire enquêtes al bij de beëdiging van Rutte IV een schaduw op het kabinet wierpen.

1.2 De parlementaire enquête

Sinds de grondwetswijziging van 1848 heeft het parlement het recht om een parlementaire enquête te houden (Wolffram, 2010). In artikel 70 van de grondwet staat het volgende: *‘Beide Kamers hebben, zowel ieder afzonderlijk als in de verenigde vergadering, het recht van onderzoek (enquête), te regelen bij de wet’* (Maxius.nl, z.d. (a)).

Het doel van een parlementaire enquête staat beschreven in de Memorie van Toelichting van de Wet op de Parlementaire Enquête (Tweede Kamer, 2006). De parlementaire enquête is allereerst een controle-instrument en een instrument voor waarheidsvinding. Maar, het kan ook een middel zijn om te komen tot betere wetgeving of om misstanden aan de kaak te stellen. In de Memorie van Toelichting staat nadrukkelijk genoemd dat het belang van waarheidsvinding, het vinden van de waarheid over feiten en gebeurtenissen, voorop staat: *‘Onafhankelijk van de enquêteopdracht, staat derhalve bij elke enquête het belang van de waarheidsvinding voorop’* (Tweede Kamer, 2006). Naast de formele doelen van controle en verantwoording kan de parlementaire enquête ook een symbolische, rituele functie hebben (Muller & Coenen, 1997). Parlementaire enquêtes zijn in het verleden een instrument geweest om geschonden vertrouwen van burgers op lange termijn te herstellen en daarmee kan het middel ook een reinigende en legitimerende werking hebben. Daarmee komen de doelen van de parlementaire enquête overeen met de algemene doelen van verantwoording die Bovens en Schillemans (2009) noemen. Zij stellen dat verantwoording onder andere kan helpen om te leren van het verleden en overheidshandelen in de toekomst te verbeteren. Verantwoording kan ook zorgen voor herstel van legitimiteit van overheidsoptreden. De parlementaire enquête is dus een voorbeeld van zo’n verantwoordingsinstrument, met waarheidsvinding als voornaamste doel.

Parlementaire enquêtes worden uitgevoerd door een Enquêtecommissie die bestaat uit Kamerleden. Tijdens het onderzoek zullen de Kamerleden partijpolitieke verschillen van zo min mogelijk invloed laten zijn op hun werk als Enquêtecommissielid. Ze worden veelal vrijgesteld van hun taken als Kamerlid om tijdelijk echt als onderzoeker op te treden (Muller & Coenen, 1997). Dit is echter niet eenvoudig. Er zijn vaak al heersende aannames voorafgaand aan een parlementaire enquête en de Kamerleden zijn veelal in hun partijpolitieke rol al betrokken geweest bij de casus die onderzocht moet worden. Bovendien is het nu, doordat fracties steeds kleiner worden, niet altijd meer mogelijk dat een Enquêtecommissielid wordt vrijgesteld van andere politieke werkzaamheden (Hendrickx, 2023). Die heersende aannames en de partijpolitieke betrokkenheid kunnen zorgen voor een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij Enquêtecommissieleden. Van een bevestigingsbias is sprake als het zoeken of het interpreteren van bewijsmateriaal zo gebeurt dat deze deel uitmaakt van al bestaande overtuigingen, verwachtingen of hypothesen (Nickerson, 1998).

Een Enquêtecommissie zal altijd proberen om in gezamenlijkheid op te treden. Toch lukt dit niet altijd. De verschillende Kamerleden kunnen binnen de Enquêtecommissie een politieke strijd voeren over de politieke en publieke zichtbaarheid. Zo kunnen bij de formulering van de conclusies partijpolitieke verschillen een rol spelen. Bovendien wordt gesteld dat bij recentere parlementaire enquêtes in toenemende mate ook het aanwijzen van verantwoordelijkheid en schuld centraal staat, wat ten koste zou gaan van de voornaamste taak, namelijk waarheidsvinding (Van der Heijden, 2022). Daarmee is er bij een parlementaire enquête ook een reëel risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. Bij blame games gaat het over het schuiven van schuld of het aanwijzen van een schuldige (Hood, 2010).

Een verantwoordingsproces, zoals de parlementaire enquête, bestaat doorgaans uit drie fases. Een informatiefase, een debatfase en een oordeelfase (Bovens, 2005). Het is de vraag of de wijze waarop een parlementaire enquêtecommissie te werk gaat in deze verschillende fases is veranderd en of het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games is toegenomen. De aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games kunnen de zoektocht naar waarheidsvinding namelijk bemoeilijken. Een veranderd politiek landschap (Krouwel, 2013), toenemende polarisatie (SCP, 2022), meer transparantie (Grimmelikhuijsen, 2013) en een veranderende rol van de media (Vliegthart, 2021) hebben gezorgd voor een andere context waarin parlementaire enquêtecommissies moeten opereren. Enerzijds hebben deze ontwikkelingen geleid tot meer druk op de politiek en politici. De toenemende druk kan een groter risico op de aanwezigheid van biases, zoals de bevestigingsbias tot gevolg hebben. Anderzijds zorgt onder andere polarisatie ook voor een negatiever klimaat tussen partijen, waar de media dan weer opspringt. Dit kan bijdragen aan een groter risico op de aanwezigheid van blame games. Het gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de effectiviteit van het zwaarste controle-instrument dat de Kamer heeft onder druk komt te staan. Dit is nu bijvoorbeeld zichtbaar bij de parlementaire enquête naar de aanpak van het coronavirus. Deze parlementaire enquête is mede door die politieke versplintering en door achterdocht nu zelfs op de lange baan geschoven (Hendrickx, 2023).

1.3 Vraagstelling

Er zijn dus aanwijzingen dat het werk van parlementaire enquêtecommissies en hun zoektocht naar waarheidsvinding wordt bedreigd door een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Bovendien zijn er aanwijzingen dat deze risico's in de tijd zijn toegenomen. Daarmee zou het voornaamste doel van het zwaarste politieke controlemiddel onder druk kunnen komen te staan. Daarom staat in deze masterscriptie de volgende hoofdvraag centraal:

In welke mate wordt de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies?

Dit onderzoek beperkt zich allereerst tot slechts twee mogelijke risico's voor de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument, terwijl mogelijk ook nog andere risico's de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigen. In de tweede plaats richt dit onderzoek zich op slechts twee parlementaire enquêtes. Als indicatie voor een mogelijke verandering in de tijd wordt de eerste moderne parlementaire enquête over een complex uitvoeringsvraagstuk, de Rijn Schelde Verolme-enquête (vanaf nu: RSV-enquête), vergeleken met de laatste moderne parlementaire enquête over een complex uitvoeringsvraagstuk, namelijk de parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen. Daarmee verkent dit onderzoek of er mogelijk sprake is van een verandering in het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies, die op een aantal punten vergelijkbaar zijn op heel verschillende momenten in de tijd.

De parlementaire enquête RSV wordt ook wel de moeder van alle parlementaire enquêtes genoemd (Willemse, 2023). Het was de eerste keer dat het middel van de parlementaire enquête werd gebruikt sinds de parlementaire enquête die vlak na de oorlog werd gehouden. Bovendien was dit ook de eerste parlementaire enquête waarbij de openbare verhoren live werden uitgezonden op de televisie. De parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen is de meest recente parlementaire enquête. Vrijdag 24 februari 2023 presenteerde de Enquêtecommissie haar eindverslag in het Groningse Zeerijp (NOS, 2023). De eerste moderne- en de meest recente parlementaire enquête lenen zich daarmee goed voor een verkennend vergelijkend onderzoek naar twee mogelijke risico's die de werking en effectiviteit van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument kunnen bedreigen.

Om de hoofdvraag goed te beantwoorden zijn een aantal theoretische en empirische deelvragen geformuleerd. De theoretische deelvragen die in het theoretisch kader worden uitgewerkt luiden als volgt:

1. Hoe werkt een parlementaire enquête?

Dit onderzoek richt zich op het verantwoordingsinstrument, de parlementaire enquête. Daarom is het goed om te kijken wat dit instrument precies is en hoe het proces van de parlementaire enquête eruitziet.

2. Wat is verantwoording?

De parlementaire enquête is een voorbeeld van een verantwoordingsinstrument met

waarheidsvinding als voornaamste doel. Het is belangrijk om eerst te verkennen wat er precies onder verantwoording wordt verstaan. In deze deelvraag zal aangetoond worden dat een verantwoordingsproces uit drie fases bestaat, de informatiefase, de debatfase en de oordeelsfase. Deze fases komen bij latere deelvragen terug.

3. Wat zijn voornaamste veranderingen in context waarin parlementaire enquêtes plaatsvinden en wat is het risico van die veranderingen op de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument?

Veranderingen in context tussen 1984 en 2023 kunnen hebben gezorgd voor een groter risico en dus grotere bedreiging van de werking van het instrument van de parlementaire enquête. Deze deelvraag beschrijft deze voornaamste veranderingen in de context waarin de parlementaire enquêtecommissie opereert.

4. Wat is een bevestigingsbias?

De bevestigingsbias kan een bedreiging zijn voor de werking van de parlementaire enquête. Deze deelvraag moet antwoord geven op wat een bevestigingsbias precies is en waarom de aanwezigheid van een bevestigingsbias bij parlementaire enquêtecommissies een bedreiging is voor het verantwoordingsinstrument.

5. Wat zijn blame games?

Blame games vormen een tweede risico en dus bedreiging voor het instrument van de parlementaire enquête. Deze deelvraag moet antwoord geven op wat blame games zijn en waarom de aanwezigheid van blame games bij parlementaire enquêtecommissies een bedreiging vormen voor het verantwoordingsinstrument.

In het resultatenhoofdstuk wordt gekeken in welke mate de RSV-enquête en de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen in verschillende fases van het onderzoek bedreigd worden door het risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. De empirische vragen die hierbij beantwoord worden luiden als volgt:

1. In welke mate is in de informatiefase sprake van een risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de parlementaire enquêtecommissie RSV en de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen?

De eerste fase van het werk van de parlementaire enquêtecommissie is de informatiefase waarin de onderzoeksopdracht wordt geformuleerd, de Enquêtecommissie een onderzoeksaanpak kiest en informatie verzamelt.

2. In welke mate is in de debatfase sprake van een risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de parlementaire enquêtecommissie RSV en de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen?

In de tweede fase van het onderzoek vinden de openbare verhoren plaats en hoort de Enquêtecommissie verschillende getuigen onder ede.

3. In welke mate is in de oordeelsfase sprake van een risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de parlementaire Enquêtecommissie RSV en de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen?

In de derde en laatste fase schrijft de Enquêtecommissie haar eindverslag en worden conclusies getrokken en eventueel aanbevelingen gedaan.

1.4 Relevantie

1.4.1 Wetenschappelijke relevantie

Op theoretisch vlak levert dit onderzoek een bijdrage aan de literatuur over verantwoording en dan in het bijzonder de mogelijk veranderende rol van het verantwoordingsforum door invloed van de bevestigingsbias en aanwezigheid van blame games. Er is veel bekend over wat een goed verantwoordingproces is, uit welke fases die bestaat en welke doelen verantwoording kan dienen (Bovens, 2005) en (Schillemans & Bovens, 2009). Dit onderzoek richt zich op een bijzonder verantwoordingsinstrument, namelijk de parlementaire enquête. Een vergelijking van het gebruik van dit instrument op deze twee specifieke risico's door de tijd heen is niet eerder gemaakt.

De bevestigingsbias is eerder al in verschillende contexten aangetoond. Bijvoorbeeld bij verschillende experimenten (Strohmer & Shivy, 1994), maar ook bij opsporingsambtenaren (Hill, Memon & McGeorge, 2008) en in het publiek/politieke debat (Lockwood, 2017 & Mustonen, Paakonon, Ryokas & Nieminen, 2017). Ook blame games zijn eerder aangetoond bijvoorbeeld bij betrokkenen die ter verantwoording werden geroepen, zoals bewindslieden (De Ruiter, 2019). Dit onderzoek richt zich specifiek op de aanwezigheid van deze twee risico's bij parlementaire enquêtecommissieleden. Het bijzondere is dat deze Enquêtecommissieleden tegelijkertijd ook Tweede Kamerleden zijn, die worden geacht tijdelijk hun politieke overtuiging en onderlinge verschillen geen rol te laten spelen. Dit onderzoek kan daarmee een aanvulling zijn op al bestaande literatuur over de aanwezigheid en invloed van de bevestigingsbias en blame games op individuen die een belangrijke taak in het verantwoordingsproces hebben om te zoeken naar waarheid.

1.4.2 Maatschappelijke relevantie

Tweede Kamerleden die zitting nemen in de parlementaire enquêtecommissie worden dus geacht als onafhankelijk onderzoeker op te treden. Zij moeten hun partijpolitieke verschillen zo min mogelijk van invloed laten zijn. Toch is er reden tot zorg dat dit steeds minder lukt. Recent kwam dit bij de parlementaire enquête naar de aanpak van de coronacrisis heel pijnlijk naar voren. Vanaf het begin af aan was al onenigheid en onderlinge irritatie (RTL Nieuws, 2023). Inmiddels is deze parlementaire enquête op de lange baan geschoven. Parlementair verslaggever Van der Wulp stelt dat het instrument van de parlementaire enquête sowieso onder druk staat. Door versplintering is het lastiger geworden voor Kamerleden om tijdelijk een neutrale blik op te zetten en het oordeel lijkt soms van tevoren al geveld, wat het niet aantrekkelijk maakt om als partij iemand af te vaardigen voor de Enquêtecommissie (NOS, 2023) Het is zorgelijk als het zwaarste middel dat het parlement kan inzetten inderdaad in mindere mate slaagt in hetgeen waarvoor het bedoeld is, namelijk het zoeken naar waarheidsvinding.

Dit onderzoek focust zich specifiek op twee grote risico's voor parlementaire enquêtecommissies. Namelijk het menselijke risico van de bevestigingsbias en het politieke risico van blame games. Indien de werkwijze van parlementaire enquêtecommissies inderdaad is veranderd en deze twee risico's groter zijn geworden, dan kan dat een negatief effect hebben op het verantwoordingsproces met waarheidsvinding als voornaamste doel. Daarmee zou het middel van de parlementaire enquête inderdaad aan effectiviteit en legitimiteit kunnen verliezen.

Dit onderzoek kan aantonen welke rol de bevestigingsbias en blame games spelen in de verschillende fases van het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête. Bovendien laat het zien welke keuzes risico verhogend en risico verlagend werken. Als dit door de tijd heen is veranderd, kan die kennis gebruikt worden door de Tweede Kamer en ondersteunde staf, om hier bewuster mee om te gaan. Die inzichten kunnen helpen om het instrument van de parlementaire enquête eventueel aan te scherpen of te verbeteren. Op die manier kan de kwaliteit bewaakt worden en kan het middel zorgvuldig worden ingezet en een bijdrage blijven leveren aan het herstel van vertrouwen in de politiek.

1.5 Leeswijzer

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk twee, het theoretisch kader, zullen de theoretische deelvragen worden beantwoord aan de hand van wetenschappelijke literatuur. In hoofdstuk drie, het methodenhoofdstuk worden de onderzoeksmethoden beschreven waarmee de onderzoeksvraag uiteindelijk zal worden beantwoord. Hoofdstuk vier is het resultatenhoofdstuk, waar de empirische deelvragen worden beantwoord. In hoofdstuk vijf, de conclusie, worden de praktische deelvragen beantwoord, waarna ook een antwoord op de hoofdvraag wordt geformuleerd. Vervolgens zal gereflecteerd worden op het onderzoek en zal worden afgesloten met maatschappelijke- en theoretische implicaties van het onderzoek. Hierbij worden ook aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

2. Theoretisch Kader

Om de gestelde onderzoeksvraag te beantwoorden, zal in dit hoofdstuk eerst een uitwerking volgen van verschillende concepten die uiteindelijk de beschreven theoretische deelvragen moeten beantwoorden. Allereerst wordt ingegaan op hoe een parlementaire enquête werkt en hoe het proces van een parlementaire enquête eruitziet. Vervolgens wordt ingegaan op wat verantwoording is en hoe het verantwoordingsproces veranderd is. Daarna worden andere veranderingen in context beschreven die van invloed zijn op de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument. Tot slot worden de twee risico's, de bevestigingsbias en blame games, die de werking van de parlementaire enquête bedreigen en centraal staan in dit onderzoek beschreven.

2.1 Werking van een parlementaire enquête

2.1.1 Herkomst van een parlementaire enquête

De Tweede Kamer kan een beroep doen op een artikel in het Regelement van Orde om een parlementaire enquête te houden. In artikel 7.3 van het Regelement van Orde staat de volgende bepaling over de parlementaire enquête: *'De Kamer kan een enquêtecommissie instellen voor het uitvoeren van een parlementaire enquête.'* In artikel 12.9 staat vervolgens: *'Een parlementaire enquête wordt uitgevoerd door een daarvoor in te stellen enquêtecommissie'* (Tweede Kamer, 2021).

Het enquêterecht dateert al uit de grondwetswijziging van 1848. Sindsdien zijn er wel een aantal aanpassingen gedaan (Wolffram, 2010). Vanaf 1977 kunnen namelijk naast politieke verantwoordelijken ook ambtenaren gehoord worden als getuige door de Enquêtecommissie en zijn de verhoren openbaar. De huidige Wet op de Parlementaire Enquête dateert uit 2008 (parlement.com, z.d. (a)). Een commissie kreeg destijds onder leiding van Tweede Kamerlid De Vries de opdracht om de wet aan te passen op basis van ervaringen die waren opgedaan met recente parlementaire enquêtes. In de Wet op de Parlementaire Enquête uit 2008 is opgenomen dat als de Enquêtecommissie om informatie vraagt deze moet worden verschaft en dat een getuige of deskundige moet verschijnen voor de Enquêtecommissie als die daartoe wordt opgeroepen. De Enquêtecommissie heeft toen dus nadrukkelijk het recht gekregen om te vorderen en om plaatsen te betreden. Bovendien kan de Enquêtecommissie de rechter vragen om een dwangsom op te leggen of politie in te schakelen als medewerking wordt geweigerd. In 2018 is nog één wijziging op de wet aangenomen, die betrof een verplichte geluidsofname van alle verhoren (parlement.com, z.d. (a)).

2.1.2 Proces van een parlementaire enquête

Het instellen van een parlementaire enquête begint vandaag de dag met een aangenomen motie van één of meerdere Kamerleden met daarin een verzoek om een parlementaire enquête te houden naar een kwestie. Zo diende GroenLinks-Kamerlid Tom van der Lee samen met Henk Nijboer een motie in om een parlementaire enquête te houden naar de besluitvorming omtrent de aardgaswinning in Groningen. Deze motie werd 5 maart 2019 unaniem aangenomen in de Tweede Kamer (parlement.com, 2019).

Na deze aangenomen motie wordt door de Tweede Kamer een tijdelijke commissie benoemd. In het geval van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen werd deze op 22 september 2020 aangesteld. De tijdelijke commissie heeft als doel om een voorstel aan de Tweede Kamer te doen voor een onderzoeksopzet. Vervolgens werd op 4 februari 2021 een onderzoeksvoorstel aan de Tweede Kamer aangeboden. De tijdelijke enquêtecommissie ging

daarna zelf aan de slag met uitvoering van dit aangeboden voorstel (Tweede Kamer, 2023 (a)).

Na de installatie van de parlementaire enquêtecommissie gaat de Enquêtecommissie aan de slag met het vorderen van schriftelijke inlichtingen en documenten bij betrokken organisaties. De parlementaire enquêtecommissie doet op basis van de informatie die ze verzamelen en vorderen een uitgebreid feiten- en dossieronderzoek (Tweede Kamer, 2022). Zo las de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen 631500 digitale documenten en nog eens 10 meter aan papieren dossiers (NOS, 2022). De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen ging ook op werkbezoek in Groningen en sprak met gedupeerde bewoners. De Enquêtecommissie voerde in deze fase ook besloten voorgesprekken met deskundigen en getuigen om nog eens extra informatie te winnen en ook eerste bevindingen te toetsen (Tweede Kamer, 2022).

Aansluitend begint het meest zichtbare gedeelte van het werk van de parlementaire enquêtecommissie. In deze twee fase houdt de parlementaire enquêtecommissie openbare verhoren in de Enquêtezaal van de Tweede Kamer. Deze verhoren worden live uitgezonden. Verschillende betrokkenen worden door de parlementaire enquêtecommissie verhoord en moeten onder ede gestelde vragen beantwoorden.

Na de openbare verhoren schrijft de parlementaire enquêtecommissie een eindrapport. De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen presenteerde het eindverslag op 24 februari 2023 aan Tweede Kamervoorzitter Bergkamp. De parlementaire enquêtecommissie trekt conclusies en doet eventueel aanbevelingen aan de Tweede Kamer en het kabinet. In het geval van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen wordt het rapport doorgeleid naar een Kamercommissie. Zij bereiden vervolgens een debat voor tussen de Tweede Kamer en de parlementaire enquêtecommissie waarin de Enquêtecommissie verantwoording aflegt over het onderzoek. Tot slot volgt er een debat tussen de Tweede Kamer en het kabinet over het rapport (Tweede Kamer, 2023 (b)). In dat debat kan de Tweede Kamer een politiek oordeel vellen en in debat gaan met betrokken bewindspersonen.

2.2 Verantwoording

2.2.1 Verantwoording in een democratie

De parlementaire enquête wordt dus gezien als het zwaarste middel dat de Kamer kan inzetten om de regering te controleren. Het controleren van de overheid en haar publieke diensten behoort tot de kerntaken van de Tweede Kamer. Het afleggen van een verantwoording is van essentieel belang in een representatieve democratie. Doordat er verantwoording afgelegd moet worden, wordt de macht van de staat begrensd. In een parlementaire democratie moet elk moment om verantwoording gevraagd kunnen worden en moet altijd iemand publiek verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor het handelen van de overheid. Met die waarborg van verantwoording wordt uiteindelijk voorkomen dat een democratie zou kunnen afglijden naar een autoritair regime (Bovens, 't Hart, Bakker & Yesilkagit, 2005).

Bij een verantwoordingsproces is doorgaans sprake van een actor die verantwoording aflegt en een verantwoordingsforum aan wie verantwoording wordt afgelegd. Bovens (2005) beschrijft dat een goed verantwoordingsproces bestaat uit drie fases. De eerste fase is de informatiefase waarin de actor zich verplicht voelt om informatie te verstrekken aan het

forum over zijn optreden. De tweede fase is de debatfase waarin het verantwoordingsforum vragen aan de actor stelt en debatteert over de informatie en de waardering voor het optreden van de actor. In deze fase is sprake van hoor en wederhoor. De derde fase is de oordeelsfase waarin sprake is van een beoordeling door het verantwoordingsforum. Wanneer het verantwoordingsforum negatief oordeelt, kan het een sanctie opleggen. Deze drie fases, de informatiefase, de debatfase en de oordeelsfase, worden vaak gebruikt in onderzoek naar verantwoording, zoals bijvoorbeeld ook door Bovens & Schillemans (2009) in hun handboek publieke verantwoording. De drie fases van verantwoording zijn ook zichtbaar in het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête. De informatiefase komt overeen met de voorbereidende fase van de parlementaire enquête, waar de Enquêtecommissie documenten vordert, dossieronderzoek uitvoert en besloten voorgesprekken voert. De debatfase komt overeen met de fase waarin de parlementaire enquêtecommissie openbare verhoren afneemt en vragen stelt aan getuigen. De oordeelfase komt overeen met de laatste fase van de parlementaire enquête waarin de Enquêtecommissie haar rapport schrijft, conclusies trekt en aanbevelingen doet. Daarom worden deze fases ook gebruikt bij de analyse van de twee parlementaire enquêtes en de mate waarin de Enquêtecommissies in deze fases van het proces worden bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games.

Een verantwoordingsproces kan meerdere doelen dienen (Schillemans & Bovens, 2009). Een eerste doel van verantwoording is om democratische controle mogelijk te maken. Daarnaast kan het zorgen voor checks and balances in de uitvoering. De gekozen volksvertegenwoordiging kan iemand ter verantwoording roepen en doordat de volksvertegenwoordiging het recht op informatie heeft, krijgt ook de kiezer informatie om overheidsoptreden te beoordelen (Visser, 2008). De kiezer kan op basis van die informatie dan bij volgende verkiezingen een oordeel vellen (Bovens, 't Hart, Bakker & Yesilkagit, 2005). Ten derde kan een doel van verantwoording zijn om te leren van het verleden en het overheidshandelen in de toekomst te verbeteren. Een laatste doel van verantwoording is om de legitimiteit van het overheidsoptreden te versterken of te herstellen. De parlementaire enquête kan ook deze doelen dienen, zoals beschreven in de inleiding is de zoektocht naar waarheidsvinding echter wel het voornaamste doel (Schillemans & Bovens, 2009).

Schillemans en Bovens (2009) stellen dat een verantwoordingsarrangement niet alle vier de doelen tegelijkertijd kan dienen. Er is in het verantwoordingsproces vaak een spanningsvolle relatie tussen de actor en het verantwoordingsforum. Deze spanning wordt nog eens versterkt in een politieke omgeving (Schillemans & Bovens, 2009). De actor kan het verantwoordingsforum gebruiken als propagandamiddel en het verantwoordingsforum kan het verantwoordingsproces gebruiken om veranderingen af te dwingen of gebruiken om zichzelf te profileren. Hierdoor kunnen de oorspronkelijke doelen van publieke verantwoording onder druk komen te staan.

2.2.2 Verandering in verantwoording

Verantwoording is in de politiek dus essentieel om meerdere doelen te behalen. Als het gaat over verantwoording in de politiek, dan gaat het al snel over ministeriële verantwoordelijkheid. De basis voor ministeriële verantwoordelijkheid is terug te vinden in artikel 42 van onze grondwet. Daar staat: *'De koning in onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk'* (Maxius, z.d. (b)). In 1848 perkte dit artikel met name de macht van de koning in en werd de koning onschendbaar, maar tegenwoordig lijkt dit artikel ook van

toepassing op ambtelijke diensten. Ministers worden nu ook verantwoordelijk gehouden voor wat hun ambtenaren doen, terwijl bij sommige ambtelijke diensten de minister eigenlijk op afstand staat en dus weinig invloed heeft op het werk en handelen van zijn ambtenaren (Ankersmit, 2006).

De veranderende ministeriële verantwoordelijkheid is een logisch gevolg van het feit dat het openbaar bestuur in de loop der jaren steeds complexer is geworden. Bij beleid en de uitvoering van beleid, zijn steeds meer departementen en overheidslagen betrokken. Daarnaast worden veel taken uitgevoerd door, of in samenwerking met, (semi)private partijen (Algemene Rekenkamer, 2004). Steeds meer wordt gewerkt in samenwerkingsverbanden tussen overheid, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. De overheidstaken die de overheid in samenwerking met verschillende partijen uitvoert worden ook wel netwerksamenwerkingen genoemd (Van Berlo, 2012).

In 1966 waarschuwde Brasz al dat het Nederlandse openbaar bestuur complex werd door de komst van steeds meer losse organisaties en samenwerkingsverbanden. In de tijd dat hij dit schreef, had Nederland volgens hem tien tot twintig organisaties met een grote mate van zelfstandigheid (Brasz, 1966). In het jaar 2000 telde Nederland enkele honderden zelfstandige bestuursorganen, werd meer dan 109 miljard euro publieke middelen besteed aan organisaties op afstand van de overheid en werkten er meer mensen bij zogenoemde zelfstandige bestuursorganen dan bij de Rijksoverheid zelf (Van Thiel, 2002). Het toont aan dat de overheid sinds de analyse van Brasz (1966) alleen maar diffuser en daarmee ook complexer is geworden. De steeds complexer wordende netwerksamenwerkingen kunnen ervoor zorgen dat de grens over wie precies waarvoor verantwoordelijk is, vaag wordt (Van Duivenboden, 2004). Dat kan tot gevolg hebben dat bewindspersonen verantwoordelijk worden gehouden voor bijna alles en ook voor uitvoeringspraktijken die soms ver buiten hun bereik vallen en waar ze dus eigenlijk ook weinig invloed op kunnen uitoefenen. Toch is tot op heden nog nooit een bewindspersoon afgetreden vanwege enkel het feit dat het ambtelijk apparaat faalde. Het lijkt in de praktijk dus wel mee te vallen. Ministers moeten wel verantwoording afleggen over gemaakte fouten van ambtenaren, maar hij of zij wordt daar niet voor verantwoordelijk gehouden (Bovens, 2006).

Naast dat het verantwoordingsproces is veranderd doordat het openbaar bestuur complexer is geworden, is ook de aard van verantwoording zelf veranderd. Wat opvalt is dat de roep om publieke verantwoording lijkt toe te nemen (Bovens & Schillemans, 2009). Waar het lang gezien werd als noodzakelijk kwaad is publieke verantwoording inmiddels op een voetstuk gezet en wordt het gezien als een kern van de publieke zaak. Het is een symbool wat hoort bij behoorlijk bestuur en een verantwoord overheidsoptreden (Bovens, 2005). Het verantwoordingsproces heeft daarbij steeds meer het karakter van beloning of afrekening gekregen (Staat van de Uitvoering, 2022). Het gaat steeds minder over hoe de uitvoering kan worden verbeterd of hoe er kan worden bijgestuurd. In plaats daarvan wordt het verantwoordingsdebat gedomineerd door incidenten en aandacht voor de korte termijn.

Deze focus leidt af van de fundamentele vragen over uitvoeringsstukken en wat er echt kan worden verbeterd. Kamerleden reageren liever op incidenten in de media, terwijl ambtenaren op ministeries in toenemende mate gefocust zijn om op korte termijn hun minister te beschermen en te ondersteunen, om maar te voorkomen dat hij schade leidt in de publieke opinie of de Tweede Kamer. Het is nu zelfs zo dat bij de werving van ambtenaren

bestuurlijke sensitiviteit als belangrijkste competentie wordt gezien (Van Thiel & Rouwhorst, 2022). Het is de vraag of de uitvoering en problemen in de uitvoering daarmee wel worden opgelost.

Kortom, verantwoording is essentieel in een democratie. Er is bij verantwoording sprake van een actor die verantwoording aflegt aan een verantwoordingsforum. Een verantwoordingsproces bestaat uit meerdere fases en kan meerdere doelen dienen. De parlementaire enquête is een voorbeeld van zo'n verantwoordingsproces. Maar, verantwoording is ook veranderlijk. Doordat het openbaar bestuur complexer is geworden, is verantwoording diffuser geworden en is ook de aard van verantwoording veranderd. In toenemende mate is er sprake van focus op beloning en afrekening. Dit heeft gevolgen voor hoe uitvoeringsproblemen worden opgelost. Daarmee kan het ook gevolgen hebben voor het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête en kunnen ook de doelen van dit instrument in de tijd veranderd zijn.

2.3 Veranderingen in de context van een parlementaire enquête

Hierboven is beschreven dat er een aantal veranderingen zichtbaar zijn in het verantwoordingsproces, die ook van invloed kunnen zijn op het proces van de parlementaire enquête. Er zijn daarnaast nog een aantal bredere veranderingen in de context waarin parlementaire enquêtes plaatsvinden die een mogelijk effect zouden kunnen hebben op werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument.

2.3.1 Institutionalisering van de parlementaire enquête

Een verantwoordingsrelatie tussen een actor en een forum krijgt een institutioneel karakter als het proces in regels is vastgelegd of wanneer het staande praktijk is geworden met vaste routines (Bovens, 2005). In de afgelopen tientallen jaren is ervaring opgedaan met het verantwoordingsinstrument van de parlementaire enquête. Daarmee is het instrument van de parlementaire enquête geïnstitutionaliseerd door verschillende betrokken partijen.

De eerste moderne parlementaire enquête, de RSV-enquête, maakte de weg vrij voor nieuwe parlementaire enquêtes. De RSV-enquête had aangetoond bij te dragen aan het prestige van het parlementaire werk. De parlementaire enquête bleek een middel waarmee de Tweede Kamer haar tanden kon laten zien. Kamerleden konden het inzetten om hun zaak tot op de bodem uitgezocht te krijgen. In de jaren tussen 1983 en 2003 werd het middel acht keer ingezet en bleek het een krachtig instrument voor waarheidsvinding (Wolffram, 2010). In deze periode kreeg het middel een institutioneel karakter en bleek het bij te dragen aan de zoektocht naar waarheidsvinding. Maar, de opgedane ervaring zorgde ook voor een pervers effect. Het instrument bleek in potentie een gevaarlijk instrument voor bewindslieden. Zo leidde het een aantal keer tot een aftreden van een bewindspersoon (Wolffram, 2010). De media die openbare verhoren uitzond, zorgde ervoor dat de parlementaire enquête een televisiegenieke gebeurtenis werd. De openbare verhoren leverden politiek vuurwerk op. De komst van camera's en toonzetting zorgde voor een personalisering van het politieke proces, waarbij de parlementaire enquête ook een middel werd om te zoeken naar wie de schuldige is. Het aftreden van schuldige bewindslieden zou echter niet het eindpunt van parlementaire enquêtes moeten zijn, maar juist het leren van fouten en de zoektocht naar waarheidsvinding (Rosenthal, 1989). Dit perverse effect kan mogelijk hebben gezorgd dat de focus van de parlementaire enquête is verschoven van waarheidsvinding naar het aanwijzen van verantwoordelijkheid en een schuldige. Opvallend is daarbij dat na 2003 het gebruik van het

middel stakte. Ervaring met inzet van de parlementaire enquête leerde ook dat het een log middel was, zwaar en nodeloos traag (Wolffram, 2010). Momenteel zien we juist weer een opleving in het gebruik van het instrument. Naast de parlementaire enquête aardgaswinning Groningen, loopt er ook een parlementaire enquête naar de aanpak van de coronacrisis en de toeslagenaffaire (Loupatty, 2021).

2.3.2 Toegenomen polarisatie

Een tweede verandering in context waarin parlementaire enquêtes opereren heeft plaatsgevonden in het politieke- en publieke debat. Er wordt veel gezegd en geschreven over toegenomen polarisatie in dat politieke- en publieke debat. Het is een trend die wereldwijd zichtbaar is. Zo laat Körösi (2013) zien hoe in Hongarije een stijging te zien is in politieke polarisatie tussen 1990 en 2010. Die polarisatie heeft gevolgen voor hoe partijblokken opereren en politiek bedrijven. Partijen en groepen komen verder van elkaar en meer tegenover elkaar te staan. Toegenomen polarisatie zorgt voor een politiek en maatschappelijk klimaat waarin er weinig respect is voor andere wereldbeelden. Feiten raken daarbij meer en meer ondergeschikt aan meningen en de waarheid is meer gestoeld op een overtuiging in plaats van op verifieerbare uitspraken over de werkelijkheid (De Ridder, Vliegthart & Zuure, 2020). Technologische- en sociale veranderingen hebben er bovendien voor gezorgd dat het debat meer op basis van emotie wordt gevoerd (Malcolm, 2021).

Die ontwikkeling is ook in Nederland zichtbaar. Het politiek landschap is veranderd. Krouwel (2013) concludeert dat na de val van het minderheidskabinet van VVD en CDA, met gedoogsteun van de PVV, het politieke midden niet meer hersteld is. Gert-Jan Segers noemde het kabinet Rutte III *'de laatste kans voor het politieke midden'* (Joosten, 2017). De polarisatie is toegenomen en dat juist in een land dat bekend stond om haar poldermodel. Het Sociaal Cultureel Planbureau toonde recent aan dat een meerderheid van de Nederlanders zich zorgen maakt over de toegenomen polarisatie, slechtere omgangsvormen en verharding in het politieke en publieke debat (SCP, 2022).

De verandering in het politiek landschap heeft ook gezorgd voor een daling in het vertrouwen in de politiek. Bovens en Wille (2008) laten zien dat in 1998 tachtig procent van Nederland (zeer) tevreden was met de regering en tweederde van de mensen vonden dat de overheid goed functioneerde. Afgelopen Prinsjesdag bleek dat Nederlanders inmiddels heel anders aankijken tegen de politiek en het kabinet. Het kabinet Rutte IV kreeg een 3,3 als beoordeling. Nog nooit kreeg een kabinet zo'n lage beoordeling (Eenvandaag, 2022). Toenemende polarisatie, het veranderde politieke landschap en afnemend vertrouwen kunnen het werk van parlementaire enquêtecommissies bedreigen. Onderling wantrouwen kan bovendien leiden tot een grotere nadruk op het schuiven van schuld en het aanwijzen van een schuldige. Als meningen en overtuigingen belangrijker worden dan verifieerbare uitspraken, heeft dit bovendien een negatief effect op de zoektocht naar waarheidsvinding, wat het voornaamste doel is van een parlementaire enquête.

2.3.3 Toegenomen transparantie en veranderende rol van de media

Een derde verandering in context waarin parlementaire enquêtes plaatsvinden is de rol van de media en toegenomen transparantie. Door technologische ontwikkelingen, zoals de komst van het internet is sprake van een toename in toegang tot kennis en informatie (Grimmelikhuijsen, 2013). Bovendien zijn overheden bedrijfsmatiger gaan functioneren (Grimmelikhuijsen, 2012). Er is niet alleen meer informatie beschikbaar, maar ook een sterkere roep om

transparantie waarneembaar. Het wordt door sommigen gezien als de oplossing om het wegzakkende vertrouwen van burgers in de politiek te herstellen. (Grimmelikhuijsen, 2013). Daarnaast kan het ook een manier zijn om overheden te dwingen verantwoording voor daden af te leggen. Op die manier kan het ook leiden tot betere besluitvorming (Grimmelikhuijsen, 2012). Deze verandering in context kan dus een positief effect hebben op de werking van de parlementaire enquête en de zoektocht naar waarheidsvinding.

Aan de andere kant mogen we geen wonderen van toenemende transparantie verwachten. Meer transparantie kan er ook toe leiden dat meer negatieve informatie naar buiten komt, waardoor het vertrouwen juist kan gaan dalen (Grimmelikhuijsen, 2013). Het legt immers ook bloot waar de overheid achterblijft (Albeda & Bijlert, 2002). Bovendien kan in de enorme hoeveelheid informatie en bewijs het lastig zijn te bepalen wat waar en wat niet waar is. Online media hebben daarbij ook nog eens macht over hun gebruikers in wat ze wel of niet te zien krijgen. Dit maakt dat mensen maar een deel van het verhaal, vanuit een bepaalde invalshoek meekrijgen. De rol van de media zorgt daarmee ook juist voor een versterking van het risico op de aanwezigheid van een bevestigingsbias (Sikder, Smith, Vivo & Livan, 2018). Daarbij wordt ook beweerd dat politiek en media elkaar in een houdgreep kunnen hebben. De media bieden politici de mogelijkheid om op alles te reageren en hun verontwaardiging uit te spreken. Daarbij wordt er selectief gebruik gemaakt van feiten (Vliegenthart, 2021.) Toegenomen transparantie en de rol van de media kunnen dus ook zorgen voor een groter risico op de aanwezigheid van een bevestigingsbias en daarmee een bedreiging vormen voor de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument.

Kortom, in de afgelopen jaren is ervaring opgedaan met het instrument van de parlementaire enquête. Dit heeft gezorgd voor een institutionalisering van het instrument, maar mogelijk ook tot een pervers effect. Daarnaast is sprake van toegenomen polarisatie en toegenomen transparantie, waarbij ook de media een sterkere rol heeft. De veranderingen in het verantwoordingsproces en veranderingen in de context waarin parlementaire enquêtecommissies moeten opereren, kunnen de werking van de parlementaire enquête bedreigen. Dit onderzoek beperkt zich tot twee grote risico's voor Enquêtecommissies, die mogelijk door deze veranderingen in context groter zijn geworden. Het gaat dan om het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en het risico op de aanwezigheid van blame games. In de onderstaande twee deelhoofdstukken worden deze twee specifieke risico's verder toegelicht.

2.4 De bevestigingsbias

Van een bevestigingsbias is sprake wanneer het zoeken of het interpreteren van bewijsmateriaal op zo'n manier gedaan wordt dat deze deel uitmaakt van al bestaande overtuigingen, verwachtingen of hypothesen (Nickerson, 1998). De bevestigingsbias kan inhouden dat vooral gezocht wordt naar informatie die een al bestaande verwachting bevestigt of juist dat niet gezocht wordt naar informatie die die verwachting tegensprekt (Jonas, Schultz-Hardt, Frey en Thelen, 2001).

2.4.1 Aanwezigheid van de bevestigingsbias

Nickerson (1998) maakt bij de bevestigingsbias onderscheid tussen gemotiveerde en niet-gemotiveerde vormen van de bevestigingsbias. In sommige gevallen hebben mensen een motivatie, een zeker verlangen om hun overtuigen te verdedigen en standpunt te consolideren. Maar, mensen zijn ook selectief in de manier waarop ze informatie zoeken en

interpreteren als ze niet een duidelijk belang hebben bij een specifieke uitkomst. Strohmer en Shivy (1994) stellen dat de bevestigingsbias zo robuust is, dat deze inherent onderdeel is van de 'human nature'. Ook Jones en Sugden (2001) vinden stevig bewijs voor de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij mensen in de manier waarop ze informatie aanschaffen en gebruiken. Zij stellen dat door ervaring mensen kunnen leren zoeken naar bewijs dat hun verwachting tegensprekt, maar zelfs dan wordt nog vaker gebruik gemaakt van informatie dat al aansluit bij eerdere verwachtingen. Mensen blijken daarnaast geneigd al vroeg in het proces van informatie zoeken een oordeel te vormen en informatie die later in het zoekproces het tegengestelde beweert, minder zwaar mee te wegen. Dit effect is bovendien nog sterker als de informatie in een bepaalde volgorde wordt voorgelegd of beoordeeld wordt (Jonas, Schulz-Hardt, Frey en Thelen, 2001).

2.4.2 Bevestigingsbias in verschillende contexten

Bestaand onderzoek over de bevestigingsbias wordt vooral toegepast op de invloed van de bias bij opsporingsambtenaren en de manier waarop zij informatie verzamelen en verdachten verhoren. Zo laten Hill, Memon en McGeorge (2008) zien dat opsporingsambtenaren die al schuldverwachtingen hadden, eerder geneigd zijn schuld vermoedelijke vragen te stellen aan verdachten, dan opsporingsambtenaren die die verwachting niet hadden. De opsporingsambtenaren zochten vooral naar informatie die hun al bestaande verwachting bevestigde. Alleen al het benoemen van iemand als verdachte, kan leiden dat een zaak tegen diegene gevoerd wordt met een focus om zijn of haar schuld aan te wijzen (O'Brien, 2009). De aanwezigheid van de bevestigingsbias heeft een negatieve invloed op de effectiviteit van de genomen beslissing. Zeker bij rechters en opsporingsambtenaren is dit problematisch. Onnauwkeurig onderzoek kan leiden tot een verkeerde, onterechte veroordeling (O'Brien, 2009).

De bevestigingsbias is echter ook in andere contexten zichtbaar. Jonas, Schulz-Hardt en Frey (2005) laten zien dat er onderscheidt is tussen mensen die een beslissing namens iemand anders nemen of mensen die slechts een aanbeveling moeten doen. Wanneer je mensen vraagt een aanbeveling te doen is er sprake van een meer gebalanceerde informatie zoektocht dan wanneer mensen een beslissing namens iemand anders moeten nemen. In dat laatste geval is de bevestigingsbias sterker en zoeken mensen vooral naar informatie wat hun eigen standpunt ondersteunt.

Bovendien is de aanwezigheid van een bevestigingsbias niet alleen onderzocht met experimenten, maar ook aangetoond en onderzocht in de politieke context en het publieke debat. In de politieke context is de bevestigingsbias zichtbaar bij stemmers. Kiezers hebben een zekere vooringenomenheid voorafgaand aan de verkiezen en kijken zo ook naar acties van politici voorafgaand aan de verkiezingen (Lockwood, 2017). Mustonen, Paakkonen, Ryokas en Nieminen (2017) tonen aan dat de bevestigingsbias ook aanwezig is bij politici zelf. Zij vinden de bevestigingsbias rondom een gepolariseerd politiek onderwerp als abortus. Ondanks de aanwezigheid van wetenschappelijke informatie gebruikten de debaters uit Ierland en Finland slechts informatie die hun eigen overtuigingen steunden en lieten ze data die het tegenstelde beweerden links liggen.

De neiging om informatie, die tegen onze verwachting ingaat te negeren, heeft niet alleen gevolgen voor het individu, maar kan in de samenleving ook leiden tot grotere polarisatie of geloof in valse overtuigingen. Onderzoek van Kappes, Harvey, Lohrenz, Montague en Sharot

(2020) concludeert dat de mening van iemand die tegengesteld is aan de heersende verwachting in de samenleving minder kracht heeft. Er is sprake van een vooringenomenheid die verband houdt met een verminderde neutrale gevoeligheid voor de kracht van de mening van iemand anders. Dit kan ertoe leiden dat mensen in de samenleving elkaar niet meer begrijpen en verder van elkaar af komen te staan.

2.4.3 Bevestigingsbias in het verantwoordingsproces

De bevestigingsbias komt dus op veel plekken voor en ook bij professionals die belast zijn met de taak van verantwoording kunnen fouten maken. Dat terwijl juist hun oordeel en werk van verantwoording moet leiden tot betere kwaliteit van besluitvorming (Schillemans, 2022). De organen of mensen die belast zijn met verantwoordingsonderzoek moeten dikwijls opereren in een web met verschillende actoren waarin ze informatie mogen wegen en tot een oordeel moeten komen. Die informatie is dikwijls incompleet, ambigue, tegenstrijdig of onzeker. Ook hier is het risico van een bias bij de beoordeling en formulering van een conclusie aanwezig. Het risico wordt groter als er sprake is van tijdsdruk of individuen die een beslissing moeten nemen (Schillemans, 2022).

De bevestigingsbias is dus in verschillende contexten aangetoond en zo inherent onderdeel van de human nature dat zelfs als mensen niet een duidelijk belang hebben bij een bepaalde uitkomst deze bias toch een rol speelt. Daarmee kan de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij parlementaire enquêtecommissies de effectiviteit en legitimiteit van de parlementaire enquête als verantwoordingsproces met waarheidsvinding als voornaamste doel bedreigen. Bij een parlementaire enquête verzamelt de Enquêtecommissie documenten en nemen ze te verhoren af. Op basis daarvan schrijven ze een rapport en trekken ze een conclusie. In de informatiefase kan de bevestigingsbias invloed hebben op de manier waarop mensen informatie tot zich nemen en wegen. Bij de debatfase kan de bevestigingsbias invloed hebben op de manier waarop mensen verhoord worden en welke vragen er worden gesteld. Op basis van deze gegevens wordt vervolgens een conclusie getrokken en worden aanbevelingen gedaan.

De bevestigingsbias kan een negatieve invloed hebben op de effectiviteit van een genomen beslissing en kan een vertekend beeld geven van de waarheid. Een Enquêtecommissie bestaat uit Tweede Kamerleden. Deze leden zijn onderdeel van een politieke omgeving en lid van een politieke partij, met politieke overtuigingen. Zelfs als deze Kamerleden gemotiveerd zijn om als onafhankelijk onderzoeker op te treden, is het onwaarschijnlijk dat hun politieke overtuiging helemaal geen invloed heeft. Het is dus zeer waarschijnlijk dat sprake is van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij een parlementaire enquêtecommissie en de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument daardoor bedreigd wordt. De hierboven beschreven veranderingen in context hebben het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias mogelijk ook nog eens vergroot.

2.5 Blame games

Bij een blame game draait het om het wegschuiven van de schuld (Hood, 2010). Blame games kunnen optreden als na een crisis verantwoording moet worden afgelegd. Na een crisis staan een aantal vragen centraal, die ook vaak centraal staan bij een parlementaire enquête. Hoe heeft de crisis plaats kunnen vinden, hoe is er gereageerd door betrokkenen en wat kan er van de crisis worden geleerd? In de zoektocht naar antwoorden kan een onderzoek worden ingesteld. Het doel van zo'n onderzoek is om te zoeken naar waarheidsvinding en te leren van

de crisis. Het doen van grondig onderzoek moet bijdragen aan de publieke verantwoording en uiteindelijk zorgen voor herstel in vertrouwen. Daarvoor moet de waarheid boven tafel komen, zodat er ook geleerd kan worden van fouten (Sulitzeanu-Kenan, 2006). Toch komt bijna altijd ook de schuldvraag op tafel, wie was er verantwoordelijk? Doordat in toenemende mate crises worden aangepakt in netwerken zijn steeds meer individuele actoren betrokken bij de afhandeling van de crisis en het verantwoordingsproces. Doordat individuen belangrijker zijn geworden bij de afhandeling van een crisis, lijkt er in toenemende mate sprake van een zoektocht naar een schuldige (Kuipers, Branstrom, Stern, Fischbacher-Smith, McConnell, Nohrstedt en Preston (2019). Dit kan het risico op de aanwezigheid van blame games vergroten.

2.5.1 Blame games in het verantwoordingsproces

Deelnemers van een verantwoordingsforum krijgen de behoefte om een schuldige aan te wijzen als het idee heerst dat een groot incident heeft plaatsgevonden, waarbij iemand verantwoordelijk moet worden gehouden voor negatieve gevolgen. Met name wanneer het gevoel heerst dat cruciale waarden zijn bedreigd doordat verantwoordelijke autoriteiten, onwelwillend, incapabel of ineffectief hebben gereageerd. In een politieke context zijn het vaak ministers die verantwoordelijk worden gehouden voor misstappen, beleidsfalen of fouten in de uitvoering (Brändström, 2016). Voor beleidsmakers en leden van een verantwoordingsforum is vaak sprake van een spanning tussen het willen leren van een crisis en de eigen politieke belangen. Daarbij lijkt de manier waarop parlementaire onderzoekcommissies momenteel werken, te zorgen voor een stijging in het aantal blame games (Grube, 2014). Deze ontwikkeling leidt volgens Grube (2014) niet tot betere besluitvorming in de toekomst. Een te grote nadruk op het aanwijzen van een schuldige, gaat ten koste van het leren van gemaakte fouten en het zoeken naar waarheidsvinding. Kovras, McDaid, Hjalmarsson (2018) vergelijken het werk van onderzoekscommissies die zoeken naar waarheid in IJsland en Griekenland. Ook zij zien in beide landen dat deze commissies niet alleen worden gebruikt om te leren van zaken, maar ook kunnen worden gebruikt voor partij- politieke doeleinden. Ze waarschuwen dat dit de legitimiteit van het proces kan aantasten. De commissies zijn bedoeld om falen in de toekomst te voorkomen, maar als het een instrument wordt van symboolpolitiek, voor politici om hun verhaal te vertellen of oude scores te vereffenen dan verliest het instrument haar waarde. Het lijkt echter onvermijdelijk om het politieke helemaal uit te schakelen. Of een commissie nou wil of niet, ze hebben een politieke rol bij het verschaffen van cruciale informatie over overheidsissues en het uitzoeken en aanwijzen van verantwoordelijkheden. Alleen al het besluit om een commissie in het leven te roepen is al politiek. Het is voor een commissie een balanceer act tussen leren en schuldigen aanwijzen (Sulitzeanu-Kenan, 2010).

2.5.2 Blame games in het Nederlandse verantwoordingsproces

Nederland staat bekend als consensusland. Een land waar na een crisis of gemaakte fouten van een minister vooral wordt verwacht dat hij of zij zich verzoent met de schuldeisers. Toch toont onderzoek aan dat ook in Nederland een sterke focus is op het ter verantwoording roepen van een minister na incidenten. In datzelfde onderzoek roept De Ruiter (2019) ertoe op om bij een verantwoordingsproces ook te kijken naar de beschuldigende kant. Zij onderschrijft dat het ter verantwoording roepen van ministers of het aanwijzen van een minister als schuldige lang niet altijd effectief is. Het middel van de parlementaire enquête moet toch vooral het doel hebben om het parlement te laten begrijpen wat er mis is gegaan en

hoe ervan kan worden geleerd. Als het te gefocust is op het aanwijzen van een minister als schuldige dan verdwijnen die eerste doelen naar de achtergrond (De Ruiter, 2019).

Samengevat komt in het verantwoordingsproces dus vaak ook de schuldvraag op tafel. Door de betrokkenheid van meer individuele actoren lijkt de zoektocht naar een schuldige belangrijker te zijn geworden en is het risico op de aanwezigheid van blame games toegenomen. De zoektocht naar een schuldige kan al beginnen in de informatiefase, wanneer er gezocht zou moeten worden naar wat er precies gebeurd is. Het aanspreken van actoren op hun rol en zoeken naar verantwoording is belangrijk. Maar, het spelen van blame games door parlementaire enquêtecommissies tijdens de debatfase kan een negatieve invloed hebben op besluitvorming en de zoektocht naar waarheidsvinding belemmeren. Zeker als het aanwijzen van een schuldige de overhand krijgt, dan wordt de parlementaire enquête slechts een middel voor politieke doeleinden. Dus, als blame games in toenemende mate ook gespeeld worden door de parlementaire enquêtecommissie dan heeft dit een negatieve invloed op het verantwoordingsproces met waarheidsvinding als voornaamste doel. De hierboven beschreven ontwikkelingen in context tonen aan dat het risico op blame games in de tijd mogelijk groter is geworden. Daarmee zou ook de bedreiging van de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument groter kunnen zijn geworden.

2.6 Afsluiting Theoretisch Kader

De antwoorden op de theoretische deelvragen vormen de bouwstenen voor de analyse van dit onderzoek, waarmee de praktische deelvragen in hoofdstuk vier worden beantwoord. Samengevat is de parlementaire enquête dus een verantwoordingsproces dat bestaat uit drie fases: de informatiefase, de debatfase en de oordeelsfase. Verantwoording is cruciaal in een democratie, maar wel aan verandering onderhevig. De toenemende focus bij verantwoording op beloning en afrekening kan ook van invloed zijn op hoe de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument wordt gebruikt. Institutionaliseren, hevigere polarisatie, toegenomen transparantie en een veranderende rol van de media hebben mogelijkwijs bijgedragen aan deze verandering in de tijd. In ieder geval zijn er twee specifieke risico's die door die ontwikkelingen mogelijk groter zijn geworden en dus ook een bedreiging vormen voor het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête. Aan de ene kant is dat de bevestigingsbias. Een bevestigingsbias bij de parlementaire enquêtecommissie kan zorgen voor een vertekend beeld van de waarheid en daarmee een negatieve invloed hebben op de effectiviteit van het instrument dat waarheidsvinding als voornaamste doel heeft. Blame games zorgen voor een zoektocht naar het aanwijzen van een schuldige. Als dit de overhand krijgt bij een parlementaire enquêtecommissie, wordt het zwaarte controle-instrument een politiek middel en verliest het aan kracht en legitimiteit. Zowel het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias als blame games bij parlementaire enquêtecommissies vormen een bedreiging voor de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument.

3. Methoden

In het theoretisch kader is geformuleerd hoe een parlementaire enquête werkt, wat verantwoording is en wat de veranderingen in context zijn waarin parlementaire enquêtes plaatsvinden. Daarnaast is toegelicht wat de twee mogelijke risico zijn die de werking van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigen. In dit methodenhoofdstuk staat beschreven hoe het onderzoek vorm krijgt. Daarbij wordt aangegeven op welke casussen het onderzoek zich richt en waarom voor deze casussen gekozen is. Tot slot wordt gereflecteerd op de gemaakte keuzes in de onderzoeksbenadering en welke risico's daaruit voortvloeien.

3.1 Onderzoeksmethoden

Voor de beantwoording van de hoofdvraag is een kwalitatieve onderzoeksbenadering gekozen. De keuze voor een onderzoeksbenadering is belangrijk, aangezien het de werkwijze van het onderzoek beïnvloedt (Boeije & Bleijenbergh, 2019). Een kenmerk van kwalitatief onderzoek is dat het sociale verschijnselen wil begrijpen. Het gaat daarbij met name om betekenissen die mensen ergens aan geven, ervaringen die mensen hebben of gezichtspunten van betrokkenen (Boeije & Bleijenbergh, 2019). Het doel is bij kwalitatief onderzoek om te begrijpen wat er zich afspeelt. Met dit onderzoek wordt in kaart gebracht in welke mate de parlementaire enquête wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Daarbij is een focus op de manier waarop de Enquêtecommissie te werk gaat en of het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie zichtbaar is in de verschillende fases van het verantwoordingsproces. Hiervoor wordt het verslag en de werkwijze van twee Enquêtecommissies vergeleken en geanalyseerd. Omdat in dit onderzoek wordt gefocust op twee verschillende casussen is er sprake van een verkennend onderzoek naar of het risico op de bevestigingsbias en blame games is toegenomen in de tijd. Door te focussen op twee casussen is het haalbaar om deze intensief te bestuderen en vergelijken. Bovendien kan met een vergelijking tussen twee casussen, sociale verschijnselen beter begrepen worden (Bryman, 2016).

3.2 Data-analyse

De uitvoering van het onderzoek richt zich op de drie verschillende fases van het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête.

3.2.1 Informatiefase

Allereerst de informatiefase. In deze fase van het onderzoek gaat het om de informatie die de parlementaire enquêtecommissie verzamelt in de voorbereidende fase van het onderzoek. Om het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games in de informatiefase te achterhalen, worden de twee parlementaire enquêtes op een aantal punten met elkaar vergeleken. De aanloop naar de parlementaire enquête, de aannames die er voorafgaand aan de parlementaire waren, de formulering van de onderzoeksopdracht en de aanpak van de parlementaire enquêtecommissie. Daarbij is voor die punten ook gekeken naar de keuzes die de Enquêtecommissie gemaakt heeft en de impact daarvan op het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij de Enquêtecommissie. Sterke aannames vooraf over wat er gebeurd was en wie daarvoor verantwoordelijk waren duiden op een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissies. In de formulering van de onderzoeksopdracht krijgt een Enquêtecommissie richting mee en wordt

ook gesteld wat van de Enquêtecommissie verwacht wordt. Als hierin beschreven wordt dat het in kaart brengen van verantwoordelijkheden onderdeel is van de opdracht, brengt dit een risico op de aanwezigheid van blame games met zich mee. In de onderzoeksaanpak maakt een Enquêtecommissies keuzes in de selectie van documenten voor het dossieronderzoek, de personen die zijn uitgenodigd voor een voorgesprek, werkbezoeken die zijn afgelegd, technische briefings die zijn gehouden en mogelijke inschakeling van aanvullend onderzoek. Keuzes die de Enquêtecommissies hierin maken kunnen leiden tot een groter, dan wel kleiner risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en de aanwezigheid van blame games bij de parlementaire enquêtecommissie. Als de Enquêtecommissie er bijvoorbeeld nadrukkelijk voor kiest om ook stukken of personen te selecteren die al heersende aannames ter discussie kunnen stellen, dan kan dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias verlagen. Als juist alleen maar gedupeerden en verantwoordelijken worden gehoord, dan duidt dit op een risico op de aanwezigheid van blame games. De parlementaire enquêtes worden dus los op de genoemde punten beschreven en vergeleken en telkens wordt ook beargumenteerd welke invloed keuzes hebben op de grootte van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de parlementaire enquêtecommissies.

3.2.2 Debatfase

Bij de debatfase richt dit onderzoek zich op de openbare verhoren. Dit is het meest zichtbare deel van de parlementaire enquête en daarom een belangrijke fase. Allereerst is geanalyseerd welke getuigen de parlementaire enquêtecommissies hebben opgeroepen en wat hun functie was. Sommige geselecteerde getuigen zullen namelijk zorgen voor een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games, zoals bijvoorbeeld gedupeerden, terwijl andere getuigen mogelijk het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games kunnen verminderen. Dan gaat het bijvoorbeeld over deskundigen of wetenschappers.

Vervolgens zijn vijf openbare verhoren van de parlementaire enquête RSV en vijf openbare verhoren van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen geselecteerd voor een uitgebreidere analyse. Voor de selectie van deze verhoren is gekeken naar getuigen die logischerwijs het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games zouden verhogen en getuigen die het risico hierop verlagen. Bijvoorbeeld de verantwoordelijke politieke hoofdrolspelers, die mogelijk veel vragen krijgen over verantwoordelijkheid en schuld en aan de andere kant wetenschappers en deskundigen die veel meer gevraagd worden naar hun onderzoek en expertise. De onderstaande openbare verhoren zijn uitvoerig geanalyseerd:

Verhoor parlementaire enquête	Functie getuige	Duur verhoor	Aantal geanalyseerde vragen
Ruud Lubbers	Minister Economische Zaken	2 uur en 55 minuten	113 vragen
Josef Molkenboer	Regeringswaarnemer industrie	5 uur en 38 minuten	261 vragen
Arie van der Hek	Kamerlid PvdA	2 uur en 39 minuten	147 vragen
Harrie Langman	Scheepsbouwer en hoogleraar	2 uur en 4 minuten	90 vragen

Gijs van Aardenne	Minister Economische Zaken	5 uur en 45 minuten	144 vragen
Totaal		19 uur en 1 minuten	755 vragen
Verhoor Parlementaire enquête Groningen	Functie getuige	Duur verhoor	Aantal geanalyseerde vragen
Mark Rutte	Minister-president	4 uur en 55 minuten	251 vragen
Eric Wiebes	Minister Economische Zaken en Klimaat	5 uur en 52 minuten	213 vragen
Peter van der Gaag	Geoloog	1 uur en 46 minuten	82 vragen
Tom Postmes	Hoogleraar Sociale Psychologie	2 uur en 40 minuten	88 vragen
Henk Kamp	Minister Economische Zaken	4 uur en 13 minuten	167 vragen
Totaal		19 uur en 26 minuten	801 vragen

Tabel 1: Geanalyseerde openbare verhoren

Bij de analyse van deze openbare verhoren is er allereerst gekeken naar de gestelde vragen door de Enquêtecommissies. Vragen kunnen neutraal en open gesteld worden, terwijl suggestieve vragen het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias vergroten. Vragen naar schuld en verantwoordelijkheid duiden op de aanwezigheid van het risico op blame games bij de Enquêtecommissie. Bij het maken van de categorisering van de vragen is aangesloten bij de methode die Clayman & Heritage (2002) gebruiken bij hun onderzoek naar de vraagstelling van journalisten aan Amerikaanse presidenten. Eén categorie die zij hanteren is ‘assertiveness’. Het gaat dan om vragen waarmee de vraagsteller, degene die moet antwoorden al een bepaalde richting opstuurt. Dit kan door bijvoorbeeld een inleidende vraag te stellen met daarin al een statement of veronderstelling. Of een negatief geformuleerde vraag. Clayman & Heritage noemen als voorbeeldvragen: Klopt het dat, is het niet zo dat? Het gaat om suggestieve vragen die de antwoorder al een bepaalde richting opsturen, ze vragen om bevestiging en zijn niet neutraal geformuleerd. Dit soort vragen duiden op een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. De categorie suggestieve vragen is in dit onderzoek nog uitgesplitst naar een aantal subcategorieën die aansluiten bij het onderscheid dat Bockstaele (2008) maakt in zijn ‘Handboek Verhoren’. Een suggestieve vraag kan een retorische vraag, vraag met sturende inleiding, vraag met misleidende woordkeuze, vraag met verborgen premisse(n) of een vraag met veronderstelling zijn. Deze uitsplitsing maakt het mogelijk om de vragen uitvoeriger en nauwkeurig te analyseren en om preciezere vergelijking te maken tussen twee parlementaire enquêtes.

Vragen naar schuld en verantwoordelijkheid duiden op het risico op de aanwezigheid van blame games. De gemaakte categorieën hiervoor sluiten aan bij de methode die Feitsma en Schillemans (2023) gebruiken om blame games op te sporen bij coronapersconferenties. Zij gebruiken hierbij de zoektermen, fout, schuld, verwijt, spijt, lessen en achteraf. Vragen die

deze woorden bevatten of hierover gaan duiden op het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. Met de onderstaande categorisering zijn de gestelde vragen door de Enquêtecommissie geanalyseerd. De volledige uitsplitsing in categorieën met resultaten is in bijlage A van dit onderzoek te vinden.

Duidt mogelijk op blame games	Duidt mogelijk op de bevestigingsbias
Vraag naar verantwoordelijkheid	Negatief geformuleerde vraag
Vraag naar schuld	Vraag met veronderstelling
Vraag met achteraf	Vraag met sturende inleiding
Vraag met verwijt	Vraag met verborgen premisse(n)
Vraag naar fout	Vraag met misleidende woordkeuze
Vraag naar lessen	Retorische vraag
Vraag naar spijt	
Geen indicatie op mogelijke aanwezigheid van blame games of bevestigingsbias	
Neutrale vraag	

Tabel 2: Categorisering gestelde vragen

Naast het analyseren van de gestelde vragen is ook geobserveerd of er andere opmerkelijke verschillen waren bij de openbare verhoren van beide parlementaire enquêtes. Zo is gelet op houding, sfeer en omgang tussen Enquêtecommissieleden en getuigen. Verschillen op dit vlak kunnen ook zorgen voor een verhoogd- of verlaagd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. In aanvulling op de geanalyseerde verhoren is ook in het volledige stenogram van alle afgenomen verhoren gezocht op enkele zoektermen. Het gebruik van deze woorden duidt op het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias dan wel blame games. De inzet van deze zoektermen is gebruikt, omdat de Enquêtecommissies veel meer verhoren hebben afgenomen dan de slechts vijf verhoren per enquête die zijn geanalyseerd. Het gebruik van bepaalde gerichte zoektermen geeft ook een beeld van de grootte van het risico op de bevestigingsbias en blame games bij alle afgelegde openbare verhoren.

Zoekterm	Risico
Klopt het?	Duidt mogelijk op bevestigingsbias
Is het (niet) zo?	Duidt op bevestigingsbias
Achteraf	Duidt mogelijk op blame games
Spijt	Duidt mogelijk op blame games
Verwijt	Duidt mogelijk op blame games
Fout	Duidt mogelijk op blame games

Lessen	Duidt mogelijk op blame games
Schuld	Duidt mogelijk op blame games
Verantwoordelijk	Duidt mogelijk op blame games

Tabel 3: Zoektermen stenogrammen

3.2.3 Oordeelsfase

In de oordeelsfase gaat het om de conclusies die parlementaire enquêtecommissie trekt in het eindverslag en de aanbevelingen die ze doen. Hierbij is met name gekeken hoe de conclusies zijn geformuleerd en in welke mate getrokken conclusies feitelijk onderbouwd worden. Daarnaast is gekeken of de geformuleerde conclusies wel of niet in lijn zijn met de al heersende aannames die er voorafgaand aan de parlementaire enquête waren. Als een feitelijke onderbouwing ontbreekt of de conclusies volkomen in lijn liggen met de aannames voorafgaand aan het onderzoek, dan duidt dat op de aanwezigheid van het risico op de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Een focus in de conclusie op schuld en verantwoording duidt juist op de aanwezigheid van het risico op blame games bij de Enquêtecommissie. Dit is ook het geval als er in de conclusie duidelijk één of meerdere schuldigen worden aangewezen. Een feitelijk onderbouwde conclusie, die ook nieuwe zaken aan het licht brengt en weinig gericht is op schuld en verantwoording wijst juist op een laag risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie.

3.3 Interviews

Naast de focus op documenten en verslagen van de parlementaire enquêtecommissies zijn ook een viertal interviews afgenomen. Deze interviews zijn bedoeld om een beter beeld te krijgen van het verloop van de parlementaire enquêtes. Daarnaast zijn in deze interviews al gevonden resultaten voorgelegd en geverifieerd. De topiclijst die gebruikt is bij de afgenomen interviews is te vinden in bijlage B. De gesproken respondenten hadden een verschillende betrokkenheid en relatie tot de onderzochte parlementaire enquêtes.

Respondent	Functie
Respondent 1	Hoogleraar politieke geschiedenis
Respondent 2	Betrokken geweest bij meerdere onderzoekscommissies en zelf als getuige verhoord bij de parlementaire enquête Srebrenica
Respondent 3	Journalist. Aanwezig geweest bij alle openbare verhoren parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen
Arie van der Hek	Oud PvdA Kamerlid. In de Kamercommissie Economische Zaken aanjager van de parlementaire enquête RSV. Daarnaast ook zelf verhoord als getuige.

Tabel 4: Gesproken respondenten

De respondenten is voorafgaand aan het onderzoek gevraagd om een informed consent in te vullen (zie bijlage C). Hiermee werd om toestemming gevraagd voor medewerking aan het onderzoek en gaven respondenten aan dat ze kennis hadden over het onderzoek en wisten wat er met hun gegevens ging gebeuren. Ze mochten zich elk moment terugtrekken uit het onderzoek. De data is opgeslagen op Europese servers, dit om de vertrouwelijkheid van de gesprekken zoveel mogelijk te waarborgen.

3.4 Casussen

Dit onderzoek richt zoals eerder beschreven op twee specifieke casussen, namelijk twee specifieke parlementaire enquêtes. Het gaat om de eerste moderne parlementaire enquête naar Rijn-Schelde-Verolme, ofwel de RSV-enquête van 1984. En de meest recente parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen (2023). Deze casussen lenen zich goed om een verkennend vergelijkend onderzoek uit te voeren naar de mate waarin parlementaire enquêtes worden bedreigd als verantwoordingsinstrumenten door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Beide parlementaire enquêtes gaan over een uitvoeringsissue waarbij vooral het ministerie van Economische Zaken nadrukkelijk bij betrokken was. Bovendien gaan beide parlementaire enquêtes over een samenwerking en verhouding tussen het bedrijfsleven en de overheid. Daarmee hebben de parlementaire enquêtes ook op inhoud enige overeenkomsten en dienen dus goed voor een vergelijking. Hieronder worden de casussen toegelicht.

3.4.1 Parlementaire enquêtecommissie Rijn-Schelde-Verolme (1983-1984)

Na de Tweede Wereldoorlog volgde een periode van bijna dertig jaar dat het instrument van de parlementaire enquête niet werd ingezet door de Tweede Kamer. Deze periode kwam ten einde in de jaren tachtig en begon met een parlementaire enquête naar Rijn-Schelde Verolme (Rosenthal, 1989). Het was de eerste keer dat de openbare verhoren van de parlementaire enquête op televisie werden uitgezonden. De kijker kreeg een uniek inkijkje in hoe politici en managers publiekelijk ter verantwoording werden geroepen (NTR, z.d.).

De parlementaire enquêtecommissie deed onderzoek naar het faillissement van Rijn-Schelde-Verolme, een scheepsbouwconcern (De Vries & De Groot, 1991). Het faillissement riep veel vragen op over de rol van de overheid en mogelijke verspilling van overheidsgeld. Het onderzoek richtte zich dan ook met name op de betrokkenheid van de staat bij dit bedrijf en de ondergang ervan. Het rapport van de onderzoekscommissie bevatte een historisch overzicht met het overheidsbeleid dat ten aanzien van het scheepsbouwconcern werd gevoerd.

De conclusie van de parlementaire enquêtecommissie was dat veel bestuurlijke problemen in het verleden waren ontstaan. Er werd veel druk ervaren om de werkgelegenheid bij het bedrijf in stand te houden, terwijl de concurrentie uit lageloonlanden sterk was toegenomen. Telkens klopte het bedrijf RSV aan bij het ministerie van Economische Zaken om verliezen af te dekken. Het mocht uiteindelijk niet baten en met het faillissement verloren 30.000 mensen hun baan (NTR, z.d.). Veel problemen bleken het gevolg van een inadequaat overheidsbeleid en managementproblemen bij RSV zelf. Uiteindelijk heeft het de Staat 2,2 miljard gulden belastinggeld gekost, die min of meer is verdwenen in een bodemloze put (De Koning, 2023).

3.4.2 Parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen (2021-2023)

De parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen is de meest recent uitgevoerde parlementaire enquête. Het onderzoek richtte zich vooral op de besluitvorming over de aardgaswinning in Groningen en de aardbevingen, schadeafhandeling en versterking van huizen in Groningen (Tweede Kamer, 2023 (c)). Net als bij de RSV-enquête gaat hier ook over de rol van de overheid en manier waarop er samengewerkt is met private partijen.

De Enquêtecommissie doet een aantal conclusies en stelt allereerst dat de gaswinning in Groningen rampzalige gevolgen heeft gehad voor de Groningers en dat deze bovendien structureel genegeerd zijn. De aardgaswinning heeft de overheid, Shell en Exxon Mobil veel geld opgeleverd, maar voor groeiende signalen over nadelige effecten was nauwelijks aandacht. De schade en de belasting voor de Groningers zijn stelselmatig te laag ingeschat luidt de conclusie van de Enquêtecommissie.

De Enquêtecommissie doet ook een aantal aanbevelingen en vindt dat de schadeafhandeling, milder makkelijker en menselijker moet worden. Bovendien moet de regio Groningen weer meer toekomstperspectief krijgen en het leef-en vestigingsklimaat in het Noorden moet verbeterd worden. Ten slotte moeten oliebedrijven afzien van de claim op nog niet gewonnen gas en de controlerende rol van de Tweede Kamer en toezichthouder moet worden versterkt. Al met al moeten Groningers weer boven gas gaan en niet andersom.

3.5 Kwetsbaarheden onderzoeksbenadering

Hierboven is beschreven welke onderzoeksmethode is gehanteerd en welke keuzes daarbij zijn gemaakt. Elk onderzoeksbenadering kent beperkingen en in theorie zijn er ook een aantal risico's of beperkingen aan dit onderzoek. Dat wordt hieronder toegelicht aan de hand van twee traditionele criteria, namelijk betrouwbaarheid en validiteit (Boeije & Bleijenbergh, 2019). Tot slot wordt ook nog stilgestaan bij andere kwetsbaarheden en risico's die volgen uit de gemaakte keuzes in methoden.

3.5.1 Betrouwbaarheid

Bij betrouwbaarheid gaat het over de methoden van dataverzameling en gebruikte meetinstrumenten. Van betrouwbaarheid is sprake als bij herhaling van de beschreven onderzoeksaanpak dezelfde resultaten worden behaald. Er wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen interne- en externe betrouwbaarheid (Boeije & Bleijenbergh, 2019) (Bryman, 2016) (LeCompte & Goetz, 1982).

Een onderzoek kan vertekend zijn door de invloed die één enkele onderzoeker op het onderzoek kan hebben. Het gaat dan over interne betrouwbaarheid. Die is hoger als het onderzoek wordt uitgevoerd door meerdere onderzoekers, die met elkaar kunnen overleggen of ze dezelfde dingen waarnemen (Bryman, 2016). Het gaat er dus over of meerdere onderzoekers het met elkaar eens zijn binnen hetzelfde onderzoek (LeCompte & Goetz, 1982). Dit onderzoek is uitgevoerd door slechts één enkele onderzoeker. Daarmee scoort het onderzoek niet hoog op interne betrouwbaarheid en is dat een beperking van dit onderzoek. De uitvoerende onderzoeker heeft uiteindelijk geïnterpreteerd en beargumenteerd in welke mate het risico op de bevestigingsbias blame games aanwezig geweest is in de verschillende fases van de parlementaire enquête. Desondanks is geprobeerd deze beperking te ondervangen doordat in de eerste fase van het onderzoek medestudenten hebben meegelezen en feedback hebben gegeven in de vorm van peer-review. Daarnaast is er ook een begeleider bij dit onderzoek betrokken geweest die tussentijds van feedback heeft voorzien. Bovendien

is de data van dit onderzoek te controleren en open beschikbaar. De afgenomen interviews zijn opgenomen en getranscribeerd en dus zijn alle gebruikte gegevens ook in te zien voor andere onderzoekers en de betrokken begeleider. De afgenomen interviews hebben ook geholpen als verificatie van de gevonden resultaten.

Externe betrouwbaarheid gaat met name over of het onderzoek herhaalbaar is en of het onderzoek bij herhaling ook dezelfde resultaten zou opleveren. Dit is bij kwalitatief onderzoek lastig te garanderen. Een sociaal verschijnsel of omstandigheid kan namelijk lastig worden stilgezet en veranderd bovendien ook steeds weer (Bryman, 2016). De externe betrouwbaarheid is bij dit onderzoek is toch goed geborgd. Het onderzoek is grotendeels makkelijk te herhalen. De gebruikte materialen zijn in te zien en de gebruikte categorieën bij de debatfase spreken redelijk voor zich. Mogelijk dat er kleine verschillen zouden ontstaan bij de categorisering van de vragen of de beoordeling van de mate waarin het risico op de bevestigingsbias of blame games aanwezig is in de verschillende fases. De afgenomen interviews zijn iets lastiger te herhalen. Een andere keuze in respondenten had wellicht gezorgd voor net iets andere kijk op de parlementaire enquête. Desondanks is dit risico beperkt, aangezien de interviews slechts ter ondersteuning van het onderzoek hebben gediend en telkens goed is onderbouwd waarom het risico op de bevestigingsbias wel of niet aanwezig is in een bepaalde fase.

3.5.2 Validiteit

Bij validiteit gaat het erom of daadwerkelijk gemeten is wat er gemeten moest worden. Het gaat erom of de gevonden gegevens goed geïnterpreteerd worden en dat conclusies overeenkomen met de werkelijkheid (Boeije & Bleijenbergh, 2019 & Lecompte & Goetz, 1982). Ook bij validiteit wordt vaak onderscheid gemaakt tussen interne- en externe validiteit.

Bij interne validiteit gaat het er om dat de juiste onderzoeksmethoden zijn gekozen om de theoretische ideeën te ontwikkelen en te toetsen (Bryman, 2016). Of er daarmee daadwerkelijk gemeten is wat er gemeten had moeten worden. Of er bij de parlementaire enquêtecommissies daadwerkelijk sprake is geweest van de bevestigingsbias of van blame games is nauwelijks te achterhalen. Met Enquêtecommissieleden is in dit onderzoek zelf niet gesproken. Wat precies in de hoofden van Enquêtecommissieleden is omgegaan, hoe objectief ze daadwerkelijk informatie gelezen hebben en hoe ze zijn omgegaan met aannames vooraf is niet te achterhalen. Voor de RSV-enquête geldt daarbij dat een deel van de betrokkenen niet meer in leven zijn. Desondanks is de interne validiteit redelijk geborgd, doordat goed is aangegeven dat het gaat om een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Over de aanwezigheid van het risico op de bevestigingsbias en blame games kon met de gekozen onderzoeksmethoden wel wat worden gezegd.

Bij externe validiteit gaat het om dat getrokken conclusies ook generaliseerbaar zijn naar andere sociale omstandigheden (Bryman, 2016). Dit is bij dit onderzoek lastig, omdat er bij het onderzoek maar gefocust is op twee parlementaire enquêtes, twee casussen. Elke parlementaire enquête is uniek in zijn thematiek en politieke gevoeligheid. Zo is de dynamiek in de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen heel anders dan de dynamiek in de Enquêtecommissie aanpak coronacrisis. In die laatste Enquêtecommissie is bij de formulering van de onderzoeksopdracht al onenigheid. Er is weinig animo voor en er is kritiek vanuit de

Kamer op de insteek en de werkdruk. Dat leidt er nu zelfs toe dat de parlementaire enquête op de lange baan is geschoven (Klaassen, 2023). Dat laat zien dat geen één parlementaire enquête hetzelfde is en dat dus een oordeel op basis van twee onderzochte parlementaire enquêtes lastig is. Toch zijn er ook veel overeenkomsten in het proces en aanpak van parlementaire enquêtes, die ook wettelijk zijn vastgelegd. Elke parlementaire enquête gaat door de drie onderzochte fases en bij elk van die drie fases zal steeds sprake zijn van een dreiging van de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Daarom zijn ondanks unieke verschillen, de resultaten van dit onderzoek toch relevant en ook ten dele generaliseerbaar voor andere parlementaire enquêtes.

3.5.3 Overige beperkingen

Naast de hierboven genoemde beperkingen die volgen uit de gekozen onderzoeksbenadering volgen er nog drie specifieke beperkingen uit de gekozen onderzoeksbenadering. Elk van de drie beperkingen heeft betrekking op één van de fases van de parlementaire enquête.

In de informatiefase van de parlementaire enquêtes is niet na te gaan welke documenten precies gevorderd zijn en hoe voorgesprekken exact verlopen zijn. Deze informatie is namelijk vertrouwelijk en dus niet in te zien. Het is daarom lastig om met zekerheid een beeld te krijgen van welke documenten in de informatiefase door de Enquêtecommissie precies zijn gebruikt en hoe ze die informatie tot zich genomen hebben. Dit maakt het in theorie lastig om aan te tonen hoe groot in deze fase het risico op de bevestigingsbias precies is geweest. Dit risico is wel enigszins geprobeerd te ondervangen. Zo laten de Enquêtecommissies in hun verslag wel zien bij welke instanties documenten gevorderd zijn en met wie ze gesproken hebben in deze fase van het onderzoek. Daarnaast is er in de onderzoeksmethoden voor gekozen om ook een aantal interviews met betrokkenen af te nemen. Die interviews dienen als verificatie van het gevonden beeld en zij hebben door hun rol en positie vaak ook een belangrijke mening en inzicht in het werk dat de Enquêtecommissie ook in deze fase heeft gedaan.

Een tweede beperking volgt uit de gemaakte keuzes bij de analyse van de debatfase. Hier is gekozen om vijf openbare verhoren per parlementaire enquête grondig te analyseren op de gestelde vragen, dynamiek tussen Enquêtecommissie en de getuigen en sfeer. Hiervoor geldt dat dit een beperkte selectie is. Beide Enquêtecommissies hebben meer dan zestig getuigen gehoord. In de keuze voor verhoren is wel gekeken om enerzijds getuigen te kiezen die een verhogend risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games zouden hebben, als anderzijds getuigen die verlagend risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games zouden hebben. Desondanks is het lastig om op basis hiervan een volledig beeld te krijgen van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Dit risico is verder geprobeerd te ondervangen door ook nog gebruik te maken van zoektermen in de stenogrammen van alle openbare verhoren. Dit geeft een vollediger beeld, maar anderzijds zijn die getallen ook enigszins vertekend, omdat de zoektermen niet alleen de vragen van de Enquêtecommissie opsporen, maar ook gebruikte termen in antwoorden van getuigen. Toch geeft dit wel een beeld over wat in de andere verhoren aan de orde is geweest en dat kan duiden op het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games.

De derde beperking volgt vanuit de gekozen aanpak in de oordeelsfase. Hiervoor geldt vergelijkbaar met de informatiefase sterk dat niet is te achterhalen hoe de geformuleerde

conclusies precies tot stand zijn gekomen. In hoeverre de Enquêtecommissie zich echt heeft laten leiden door de heersende aannames vooraf is lastig te bepalen. Dit is geprobeerd te ondervangen door ook te kijken naar de onderbouwing van de geformuleerde conclusies. Bovendien geven conclusies die volledig in lijn liggen met de aannames die er waren vooraf wel een beeld van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij de Enquêtecommissie.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk wordt beschreven in welke mate in de verschillende fases van de parlementaire enquêtes risico is op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en risico is op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissies. Allereerst de informatiefase, daarna de debatfase met de openbare verhoren en ten slotte de oordeelsfase. Per fase worden de parlementaire enquêtes op een aantal onderdelen vergeleken en geanalyseerd. De fases sluiten elk af met een conclusie over de mate waarin er sprake is van een risico op de aanwezigheid van bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissies.

4.1 Informatiefase

De informatiefase slaat op de voorbereidende fase van het werk van de parlementaire enquête. In deze fase worden de parlementaire enquête RSV en de parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen op een aantal punten met elkaar vergeleken. Allereerst wordt de aanloop naar de parlementaire enquête geanalyseerd, vervolgens wordt gekeken naar de aannames die er waren voorafgaand aan de parlementaire enquête, daarna wordt gekeken naar de geformuleerde onderzoeksopdracht die de parlementaire enquêtecommissie meekrijgt en tot slot wordt gekeken naar de onderzoeksaanpak van de beide parlementaire enquêtecommissies. Dit gedeelte sluit af met een conclusie over het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissies in deze informatiefase van de parlementaire enquête.

4.1.1 Aanloop RSV-enquête

Een parlementaire enquête naar het overheidshandelen ten aanzien van het RSV-concern hing al enige tijd in de lucht. Toen het RSV-concern op 9 februari 1983 surséance van betaling kreeg werd het echter pas concreet. De surséance van betaling liet duidelijk zien dat het overheidsbeleid tekort had geschoten. Eshuis (CPN) en Engwirda (D66) dienden beiden kort na de surséance van betaling een voorstel in voor het houden van een parlementaire enquête (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.5).

Niet alle politieke partijen waren direct voorstander voor het houden van een parlementaire enquête. Onder andere het CDA, de VVD en kleine confessionele partijen twijfelden of een parlementaire enquête nu het juiste instrument was om onderzoek te doen naar de gang van zaken rond RSV, de overheidssteun en controle op de besteding van middelen. Deze partijen wilden wel een onderzoek, maar met een snelle uitkomst. Een parlementaire enquête zou juist veel tijd in beslag nemen. Daarnaast waren er twijfels bij deze partijen of Kamerleden nu de juiste personen waren om deze kwestie te onderzoeken (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.6).

De voorzitter van de Tweede Kamercommissie Economische Zaken, PvdA Kamerlid Van der Hek, besloot dat Kamercommissie Economische Zaken eerst moest bepalen hoe een mogelijke parlementaire enquête eruit zou komen te zien. Hij besloot daarom dat alle commissieleden zeven vragen moesten beantwoorden. Bijvoorbeeld over het doel en de aard van het onderzoek, over zaken als faciliteiten, het tijdsplan en een eventuele rol van de Algemene Rekenkamer (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.7). Met name de vraag wie het onderzoek moest uitvoeren en of de Kamer daarbij dan zou moeten samenwerken met andere instanties leverde discussie op. De Rekenkamer wees er echter op dat de parlementaire enquête inderdaad het meest effectieve middel was. Hiermee waren de grootste zorgen van de

partijen die twijfelden aan een parlementaire enquête wel weggenomen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.8).

Op 16 maart 1983 presenteerde Van der Hek een voorstel voor een parlementaire enquête aan de Tweede Kamer. Op 23 maart 1983, dat was dus anderhalve maand nadat RSV surséance van betaling was verleend, vond het plenaire debat plaats over dit voorstel om een parlementaire enquête te houden (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.9). Dit debat leidde niet meer tot noemenswaardige meningsverschillen tussen de politieke partijen. Enkele dagen na het plenaire debat volgde een stemming over het instellen van de parlementaire enquête over het RSV-concern. De fractie van de Centruumpartij stemde tegen, maar het voorstel werd met grote meerderheid aangenomen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.11).

4.1.2 Aannames voorafgaand aan RSV-enquête

De surséance van betaling van het RSV-concern was uiteindelijk de directe aanleiding voor het instellen van een parlementaire enquête. Maar, daarvoor werd al veelvuldig gesproken over het beleid van de overheid ten aanzien van het RSV-concern. Verschillende keren had de Tweede Kamer ingestemd met nieuwe steunmaatregelen van verschillende ministers, om maar te voorkomen dat het concern failliet ging en vele mensen hun baan zouden verliezen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.5).

Voorafgaand aan de parlementaire enquête was bij veel Tweede Kamerleden het beeld gevestigd dat de steunoperaties zinloos waren geweest en alleen maar hadden geleid tot uitstel van executie, namelijk een onvermijdelijk faillissement. Miljarden gulden waren zo verdwenen. De aanname vooraf was dat de overheid en de Tweede Kamer foute inschattingen hadden gemaakt, waardoor veel belastinggeld in het concern was verdwenen.

Er waren ook al opvattingen over wie er schuldig waren aan dit gefaalde beleid. Daarbij sprong één naam er vanaf het begin uit, minister van Economische Zaken, Gijs van Aardenne. Eén van de gesproken respondenten, Van der Hek beschreef het als volgt.

‘Gijs van Aardenne moest hangen, hij was de verantwoordelijke minister en bij hem is het een puinbak geworden.’ (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

De parlementaire enquête moest uitwijzen wie verantwoordelijk was geweest en wat ertoe geleid had dat beleid tekort geschoten was en wiens verantwoordelijk dit was. Volgens Van der Hek hadden de verschillende partijen hier zo hun gedachten over. Respondent 1 (hoogleraar politieke geschiedenis) beaamt dit.

‘Wat betreft deze enquêtes, geldt dat bij RSV het beeld vooraf was dat het hier ging om een positie waarbij kabinetten zich sterk gecommitteerd hadden door de jaren heen aan die steun aan Nederlandse bedrijven ten behoeve van de Nederlandse economie. En de verwachting was dus dat dat wel bevestigd zou worden.’ (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

De aannames die voorafgaand aan de parlementaire enquête waren over het gefaalde overheidsbeleid duiden op een groot risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie in de informatiefase van het onderzoek. De heersende aannames voorafgaand aan het onderzoek over wie of welke partij schuld droeg voor dit gefaalde beleid wijzen daarnaast op een risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie.

4.1.3 Formulering onderzoeksopdracht RSV-enquête

Een belangrijke fase bij het verantwoordingsproces van de parlementaire enquête is de onderzoeksopdracht die de parlementaire enquêtecommissie meekrijgt. Deze opdracht bepaalt wat de Enquêtecommissie moet onderzoeken en hoe zij te werk moet gaan en is daarom ook van invloed op de grootte van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en de mate waarin blame games gespeeld worden.

Op 16 maart 1983 werd een onderzoeksvoorstel voor de parlementaire enquête ingediend bij de Tweede Kamer (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.9). In de onderzoeksopdracht waren negen punten opgenomen die werden meegegeven aan de parlementaire enquêtecommissie. Zo moest de parlementaire enquête allereerst een onderzoek zijn naar het door opeenvolgende kabinetten gevoerde beleid ten aanzien van het RSV-concern, in het bijzonder naar de besteding van daarmee gemoeide overheidsmiddelen en naar de op die besteding uitgeoefende controle. Ten tweede moest de Enquêtecommissie alle met deze besteding en controle samenhangende relevante aspecten in het onderzoek betrekken. Ten derde moest de Enquêtecommissie onderzoek doen naar de aspecten die in dit opzicht relevant dienen te worden geacht. Ten vierde moest het onderzoek onmiddellijk beginnen zolang het niet wordt belemmerd door de verleende surséance van betaling. Ten vijfde moest de Enquêtecommissie ook antwoord geven op de vraag of er sprake is van een belemmering door het onderzoek. Ten zesde moest het onderzoek betrekking hebben op de gehele periode van het bestaan van het RSV-concern, en op de periode waarin het regeringsbeleid leidde tot het ontstaan van het concern en waarin sprake was van overheidshandelen ten aanzien van andere ondernemingen voor zover dat relevant in verband staat met het overheidshandelen ten aanzien van het RSV-concern. Ten zevende moest het onderzoek een jaar na de benoeming afgerond zijn of eerder als dat mogelijk is. Ten achtste worden een aantal mogelijk te horen getuigen of deskundigen aangemerkt. Het gaat dan om betrokken ministers, staatssecretarissen, ambtenaren, waaronder de regeringswaarnemers, leden van beide kamers der Staten-Generaal, leden van de raad van bestuur en raad van commissarissen van het RSV concern, leden van directies, ondernemersraden en de centrale ondernemersraad van het RSV-concern, leden van de Beleidscommissie Scheepsbouw, betrokken vakbondsfunctionarissen en kaderleden, leden van directies en ondernemingsraden van ondernemingen buiten het RSV-concern en de bij het RSV-concern betrokken financieringsinstellingen. Ten slotte was in de onderzoeksopdracht opgenomen dat de Enquêtecommissie een door haar te bepalen en onder haar verantwoordelijkheid werkende externe deskundige onderzoekers mag toevoegen aan wie zij, door haar vast te stellen, voorbereidende werkzaamheden kan opdragen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.10).

De onderzoeksopdracht is volledig en uitgebreid. Wat opvalt is dat de Enquêtecommissie een tijdsdeadline wordt meegegeven. Dit terwijl er recent geen parlementaire enquête was gehouden waarop kon worden voortgeborduurd of op basis waarvan een goede inschatting qua tijdsduur kon worden gemaakt. Daarnaast valt op dat suggesties worden gedaan voor de te horen getuigen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.9). Daarmee wordt door de Tweede Kamerleden, enige richting gegeven aan het onderzoek. De Enquêtecommissie krijgt aan de andere kant ook ruimte voor eigen beslissingen en invulling van het onderzoek. Van der Hek was zelf één van de initiatiefnemers voor de parlementaire enquête. Hij vond dat de onderzoeksopdracht de juiste was.

'Ik dacht dat het mooi kon zijn en dat de waarheid boven tafel zou komen. Ik was zelf ook nieuwsgierig naar de waarheid. Hoe heeft het allemaal kunnen gebeuren? Dat wilde ik eigenlijk wel weten.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

De formulering van de onderzoeksopdracht vormt een belangrijk moment in het proces van de parlementaire enquête. Het is deze onderzoeksopdracht waarmee de parlementaire enquêtecommissie aan de slag gaat. Uit de onderzoeksopdracht blijkt, op het feit dat mogelijk te horen getuigen worden genoemd na, niet iets wat kan bijdragen aan een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias evenals een vergroot risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. Uit de onderzoeksopdracht blijkt dat vooral de zoektocht naar waarheidsvinding centraal staat.

4.1.4 Aanpak RSV-enquêtecommissie

De parlementaire enquêtecommissie RSV kon nauwelijks voortbouwen op het werk van eerdere parlementaire enquêtes. De laatste parlementaire enquête voor de RSV-enquête ging over het Regeringsbeleid 1940-1945. Dit was een omvangrijk rapport wat na presentatie ter kennisgeving werd aangenomen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.13). In de tussenliggende jaren was het instrument niet gebruikt door beide Kamers. De aanwezigheid van meer media en televisie zorgden ervoor dat omstandigheden wel veranderd waren in de tussentijd (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.22).

De parlementaire enquêtecommissie besloot op de eerste dag dat alle verhoren openbaar zouden zijn en dat daarbij ook de pers welkom was. Dit was destijds een grote stap en toen al werd gerealiseerd dat hiermee het werk van de parlementaire enquêtecommissie dus voor een breed publiek bekend zou worden. De parlementaire enquêtecommissie besloot hier toch toe, omdat openheid belangrijk werd geacht met het oog op het functioneren van de democratie (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.22).

Aan het begin had de parlementaire enquêtecommissie vier dringende taken (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.33). Allereerst moesten er deskundige externe medewerkers worden aangetrokken. Ten tweede moest schriftelijk materiaal worden gevorderd uit de dossiers en archieven van RSV, het ministerie van Economische Zaken, bij andere ministeries en bij de Nationale Investeringsbank. Ten derde moest er een begroting worden opgemaakt met de kosten voor het onderzoek en moest er een onderzoeksmethoden met aanpak worden opgesteld en als laatste moest er een uitgewerkt tijdschema komen.

4.1.4.1 Dossieronderzoek RSV-enquête

De Enquêtecommissie richtte zich voor het dossieronderzoek in de informatiefase eerst tot de minister-president om medewerking te vragen van het kabinet en de verschillende ministeries (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.35). Opvallend is dat bij de RSV-enquête ministeries hiervoor zelf stukken aandroegen, waar de Enquêtecommissie mee aan het werk moest. Hierbij hebben ze dus groot vertrouwen gehad in het feit dat de ministeries ook daadwerkelijk volledige openheid zouden geven. De Enquêtecommissie vroeg ook stukken op bij de Nationale Investeringsbank. Het RSV-concern zelf gaf vrijwel aan het begin al volledige medewerking aan het onderzoek. De Enquêtecommissie stelt dat de RSV-dossiers goed georganiseerd en volledig waren (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.40). Ook dossiers bij de commissie Winsemius waren van groot belang voor de parlementaire enquêtecommissie. Deze commissie had aan de basis gestaan van de fusie tussen Rijn-Schelde en Verolme (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.42). Het onderzoek ging ook

over de rol van de Tweede Kamer en dus was de Enquêtecommissie ook aangewezen op de archieven van de Tweede Kamer. De Enquêtecommissie kreeg hier makkelijk toegang toe (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.42).

Het verwerken van al het materiaal beschrijft de Enquêtecommissie als een zware, tijdrovende klus. Het was voor het eerst dat de parlementaire enquête op deze schaal zo'n grondig vooronderzoek deed. Het strekte zich uit over duizenden dossiers en veel bronnen van RSV, werkmaatschappijen en de holding, het archief van Winsemius, de Nationale Investeringsbank, ministeries, de Tweede Kamer en tientallen informele gesprekken met getuigen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.43).

Het lijkt erop dat het materiaal dat gebruikt is, zeer omvangrijk en volledig was. De Enquêtecommissie heeft stukken gevorderd bij alle betrokken instanties. Desondanks is opvallend dat de ministeries zelf de relevante stukken aanleverden. Daarmee vertrouwt de Enquêtecommissie er wel op dat ze alle relevante stukken ook daadwerkelijk hebben gekregen. Van der Hek gaf echter aan dat hij vond dat de parlementaire enquêtecommissie toegang tot al het relevante materiaal had, veel meer materiaal dan hij als Kamerlid had gezien.

'Mij viel op dat de enquêtecommissie over de juiste stukken beschikte om ook die financiering goed te bekijken. Die stukken hadden ze. De accountantsverslagen van RSV waren zonder meer toereikend. De Kamerleden voor die enquêtecommissie, die hadden dat allemaal niet. De commissie had echt een schat aan informatie.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

Een andere respondent bevestigt dit beeld.

'Je ziet dat de commissie ook helemaal door gaat zitten graven in accountantsrapporten en dossiers opvraagt en juridisch gevecht aangaat om rapporten boven tafel te krijgen. Dus dat niet genoeg werd genomen met minder.' (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

Het is de vraag of de Enquêtecommissie echt alle beschikbare stukken tot zich genomen heeft. Het zou voor de hand liggen dat in de periode vanaf de fusie van Rijn Schelde en Verolme tot en met het faillissement van RSV ook instanties als de Rekenkamer, het Cultureel Planbureau, de OESO en de Europese Commissie naar de steunoperaties hebben gekeken (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023). Of de Enquêtecommissie ook stukken van deze instanties heeft betrokken bij het onderzoek is niet helemaal duidelijk. Desondanks lijkt erop dat, met het uitgebreide dossieronderzoek over zo'n grote periode, de Enquêtecommissie in de informatiefase grondig te werk te zijn gegaan. In ieder geval grondig genoeg om ook eventuele aannames die er al waren links te laten liggen. De stukken en adviezen van de commissie Winsemius zouden in het bijzonder de heersende aannames bij de Enquêtecommissie kunnen tegenspreken. Deze commissie adviseerde destijds voor de totstandkoming van het RSV-concern, terwijl dit later als een fout werd gezien. Het is echter lastig te beoordelen of bij het bestuderen van de stukken de Enquêtecommissie mogelijk toch niet in de val van de bevestigingsbias of blame games is gelopen. Het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en/of blame games bij de Enquêtecommissie lijkt echter niet of slechts beperkt aanwezig.

4.1.4.2 Besloten voorgesprekken RSV-enquête

De parlementaire enquêtecommissie heeft tussen 3 augustus 1983 en 15 oktober 1984 115

besloten voorgesprekken gevoerd met 84 verschillende personen (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.51). De besloten voorgesprekken zorgden voor een ontspannen manier van verhoren en het hielp dat de Enquêtecommissie en de getuigen elkaar voor het openbare verhoor al een keer hadden gesproken. De Enquêtecommissie kreeg hierdoor een indruk van de karakters van betrokkenen, maar ook de gegevens die ze hadden, zodat vragen gericht konden worden gesteld bij het openbare verhoor. Ook hielp het getuigen om informatie weer op te halen of dat in voorbereiding op het openbare verhoor te doen. De Enquêtecommissie geeft zelf een positief oordeel over het gebruik maken van de besloten voorgesprekken (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.51). In het rapport is niet opgenomen wie de parlementaire enquêtecommissie precies gesproken heeft tijdens die besloten voorgesprekken. Omdat de besloten voorgesprekken dienden als voorbereiding op het daadwerkelijke verhoor kan worden aangenomen dat in ieder geval iedereen die een openbaar verhoor heeft gehad ook een voorgesprek heeft gehad. De gehoorde getuigen hadden de volgende functies.

Functie gehoorde	Aantal
Gedupeerde	-
Bestuurder - Blame games	14
Bedrijfsdirecteur - Blame games	24
Ambtenaar	7
Wetenschapper/ deskundige – Bevestigingsbias	11
(Oud) Kamerlid- Bevestigingsbias	5
Toezichthouder - Bevestigingsbias	5

Tabel 5: Gehoorde getuigen RSV-enquête

Het overgrote deel van de gehoorde getuigen had de rol van bestuurder of bedrijfsdirecteur. In deze rollen draagt men verantwoordelijkheid en logischerwijs zal de Enquêtecommissie hen vragen en aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Dit zorgt ervoor dat het verhoren van deze 38 personen leidt tot een groter risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie.

Wetenschappers en deskundigen aan de andere kant kunnen vanwege hun expertise juist meer informatie en kennis delen met de Enquêtecommissie, dit verlaagt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Wetenschappers en deskundigen zullen namelijk vooral kennis delen op basis van wetenschappelijk onderzoek en zich minder laten leiden door heersende aannames. Het aantal deskundigen en wetenschappers die de Enquêtecommissie gehoord hebben is met elf redelijk, maar toch beperkt, als het wordt afgezet tegen het geheel. Bovendien bestaat deze categorie bij de RSV-enquête vooral uit deskundigen.

Gehoorde collega- Kamerleden vergroten juist het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Zij hebben in dezelfde rol en omgeving gefunctioneerd als de leden van de Enquêtecommissie en zullen logischerwijs dan ook aansluiten bij gedachten en overwegingen die de Enquêtecommissieleden zelf ook hebben. Het verhoren van toezichthouders zorgt tevens voor een verhoogd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie, omdat toezichthouders veelal in beeld komen als er iets mis is gegaan. Zij zullen problematiek niet snel afzwakken en ook niet snel

de andere kant belichten. Ambtenaren vormen een bijzondere categorie. Zij dragen vanuit hun eigen rol geen verantwoordelijkheid, maar zijn normaal gesproken wel ten dienste van hun bestuurder en zijn geneigd hun bestuurder te beschermen. Dit zou potentieel een verminderd effect kunnen hebben op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie, omdat ze hun bewindspersoon niet snel de schuld zullen geven. Aangezien de verhoren onder ede plaatsvinden, zal dit effect echter minimaal zijn.

4.1.4.3 Werkbezoeken RSV-enquête

De parlementaire enquêtecommissie RSV heeft één werkbezoek afgelegd (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.53). De parlementaire enquêtecommissie is in de laatste week van augustus in 1984 naar de Verenigde Staten te gaan om daar te spreken met personeel van de Nederlandse ambassade. Daarnaast is een werkbezoek gebracht om meer kennis te verwerven over het project van de Kolengraver.

Opvallend is dat de Enquêtecommissie RSV het bij één werkbezoek houdt. Werkbezoeken kunnen een ander licht op een casus werpen. Ergens zijn en de omstandigheden ervaren is anders dan het halen van informatie uit stukken of gesprekken. Daarmee zouden werkbezoeken potentieel kunnen zorgen voor een verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. De Enquêtecommissie RSV maakt hier echter nauwelijks gebruik van.

4.1.4.4 Aanvullend onderzoek RSV-enquête

De Enquêtecommissie heeft samengewerkt met externe deskundigen van de kantoren Dijker en Doornbos (accountants), Torn en Buningh (organisatieadviseurs) en Dutilh, Van der Hoeven en Slager (advocaten). Zij hebben de Enquêtecommissie bijgestaan met onderzoek naar de ontwikkeling van RSV in de periode tussen 1967 en 1983 (Kamerstukken II, 17817, nr. 17, 1985, p.138). Ze hebben een uitvoerige analyse opgesteld van de afzonderlijke werkmaatschappijen en belangrijke evenementen aangegeven.

Het inschakelen van externe onderzoeksbureaus kan zorgen voor een lager risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Deze externe deskundigen kijken met iets meer afstand, los van het politieke, naar de materie. Deze andere blik op de casus kan bijdragen aan een meer feitelijke benadering en ten goede komen aan de zoektocht naar waarheidsvinding.

4.1.5 Aanloop parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen

De parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen kent een langere aanloop dan de RSV-enquête. Kamerlid Esther Ouwehand, van de Partij voor de Dieren, diende al op 3 maart 2015 een motie in om een parlementaire enquête te houden naar de besluitvorming over de gaswinning in Groningen (Kamerstukken II 33529, nr. 129, 2015). De motie werd aangehouden en pas veel later, in februari 2017, verworpen door de Tweede Kamer (FluxEnergie, 2017). Op 16 januari 2019 werd in de Tweede Kamer een debat gehouden over de afhandeling van de schade en versterkingsoperatie in Groningen vanwege de gaswinning. Het waren in dit debat vooral de oppositiepartijen die aandrongen op het instellen van een parlementaire enquête (Tweede Kamer, 2019). SP Kamerlid Beckerman verwees hierbij naar de woorden die de minister zelf eerder geuit had, namelijk dat de overheid gefaald had. Van der Lee (GroenLinks) viel Beckerman in zijn bijdrage nadrukkelijk bij. Hij wees daarbij ook op het belang van genoegdoening voor gedupeerden en de noodzaak tot het trekken van lessen voor andere vormen van mijnbouwactiviteiten. De coalitiepartijen (VVD, CDA, D66

en ChristenUnie) lieten in hun bijdrages weten niet onwelwillend tegenover het voorstel te staan. Ze benadrukten daarbij wel dat de schadeafhandeling en versterkingsoperatie eerst op gang moest zijn gekomen, voordat de parlementaire enquête moest worden gehouden. Van der Lee dient bij dit debat, samen met de heer Nijboer, toch een motie in voor het opstarten van een parlementaire enquête. In de motietekst wordt genoemd dat de openbare verhoren in 2020 moeten starten (Kamerstukken II, 33539, nr. 559, 2019). De motie werd enkele dagen voor de stemming toch aangehouden en dus nog niet in stemming gebracht.

Op 5 maart 2019 werd dan alsnog over de aangehouden motie gestemd. Alle Tweede Kamerleden steunden toen de motie die het presidium verzocht om een parlementaire enquête op te starten (Herderscheê. 2019). In de motietekst was nadrukkelijk opgenomen dat de parlementaire enquête pas kon beginnen als het instituut Mijn-bouwschade en het Instituut versterkingsorganisatie zijn opgericht, wettelijk verankerd en functioneren. De fysieke versterking van de meest risicovolle woningen structureel op gang is gekomen, evenals het proces van schadeafhandeling (Kamerstukken II, 33529, nr. 684, 2019). De noodzaak tot het houden van een parlementaire enquête werd op het moment van stemmen dus breed gevoeld. Er moest publieke verantwoording worden afgelegd, recht gedaan worden aan gedupeerden, om zo het vertrouwen te herstellen.

Op 22 september 2020 wordt vervolgens de Tijdelijke commissie Aardgaswinning Groningen ingesteld. Van der Lee is de voorzitter van de commissie die de opdracht had om voorstellen te doen voor de opzet van de parlementaire enquête (parlement.com, z.d. (b)).

4.1.6 Aannames voorafgaand aan de enquête Aardgaswinning Groningen

Net als bij de RSV-enquête hing ook de parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen dus al langere tijd in de lucht. Toen minister van Economische Zaken en Klimaat, Eric Wiebes, in 2017 een eerste bezoek bracht aan Groningen sprak hij al over een Nederlands overheidsfalen van on-Nederlandse proporties (NOS, 2017 (a)). Het bevestigde het gevoel dat al jaren leefde bij veel Groningers en bij betrokken Tweede Kamerleden. Deze uitspraak is later ook nog meermaals aangehaald in debatten door Kamerleden die pleitten voor het instellen van een parlementaire enquête naar de besluitvorming rond de gaswinning (Tweede Kamer, 2019). Van het versterkingsproces en de schadeafhandeling vond men dat het traag verliep (Staatstoezicht op de Mijnen, 2020). Op gegeven moment werd zelfs geconstateerd dat dit compleet vastgelopen was. In 2015 was al besloten dat niet langer de NAM, maar de Nationaal Coördinator Groningen de versterking moest regisseren (Van Ooij & De Kruif, 2018). Maar, ook daarna nog kwam het proces moeizaam opgang. Voorafgaand aan de parlementaire enquête was de aanname dat in het hele proces de belangen van de Groningers ondergeschikt waren aan de aardgasbaten. Dit beeld was naar voren gekomen na een rapport van de Onderzoeksraad voor de Veiligheid (OVV) in 2015. In dat rapport concludeerde de OVV dat de overheid bij besluitvorming niet zorgvuldig was omgegaan met de veiligheid van de Groningers (Onderzoeksraad voor de Veiligheid, 2015). Twee respondenten bevestigen dit beeld.

‘Voor Groningen gold natuurlijk dat die enquête plaatsvond op het moment dat het voor iedereen duidelijk was dat het een puinhoop was en dat er in het verleden heel veel verschillende dingen verschrikkelijk mis zijn gegaan. Het was ook al zo duidelijk dat op het moment dat die discussie, over moet er een enquête komen, de formele verantwoordelijkheid van de staat helder was.’ (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

‘Er was soort consensus van jongens er ging iets mis in Groningen en wij moeten onderzoeken wat er misging en waarom het mis ging.’ (Respondent 2, persoonlijke communicatie, 2023).

Net als bij de RSV-enquête waren er voorafgaand aan de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen dus al sterke aannames over het feit dat de besluitvorming en het kabinetsbeleid tekortgeschoten was. Vergelijkbaar met de RSV-enquête ligt dus hier ook het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie nadrukkelijk op de loer. In tegenstelling tot de RSV-Enquête is het beeld van één schuldige voor de ontstane problematiek minder zichtbaar in deze informatiefase van het onderzoek. De aanname was wel dat meerdere ministers steken hadden laten vallen. Zo werd Kamp vooraf al beschuldigd van het feit dat hij ondanks signalen over veiligheid toch besloot om een recordhoogte aan gas te winnen (OVV, 2015). Wiebes werd verweten dat hij in zijn periode als verantwoordelijk minister te weinig had gedaan voor Groningen (Kammer & Stokmans, 2023). En Rutte was als premier tien jaar lang eindverantwoordelijk voor het gevoerde beleid. Tijdens de verkiezingscampagne van 2017 werd die rol van Rutte duidelijk zichtbaar in een uitzending van Pauw en Jinek. In de zaal zaten een hoop Groningers met bordjes *‘not my premier’* (NOS, 2017 (b)). In de informatiefase van het onderzoek is er dus minder duidelijk één schuldige in beeld. Toch is ook hier een aannemelijk risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. Het feit dat er meerdere potentiële schuldigen zijn, vormt in combinatie met de aanname dat van schuld sprake is, een zeer vruchtbare bodem voor de aanwezigheid van blame games.

4.1.7 Formulering onderzoeksopdracht enquête Aardgaswinning Groningen

De onderzoeksopdracht bij de parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen is geformuleerd door de Tijdelijke Commissie Aardgaswinning Groningen. In vergelijking met de RSV-enquête is de onderzoeksopdracht veel omvangrijker. In de aanleiding van het onderzoeksvoorstel wordt beschreven dat in een kleine zestig jaar de aardgaswinning van een succesverhaal een hoofdpijndossier is geworden. De vraag is hoe dit zover heeft kunnen komen. De hoofdvraag voor de parlementaire enquêtecommissie luidt dan ook: *‘Hoe is de besluitvorming over de aardgaswinning in Groningen, de schadeafhandeling en de versterking op cruciale momenten verlopen, welke effecten had dit, welke belangen en afwegingen speelden een rol en hoe is hierbij omgegaan met de belangen van de Groningers* (Tijdelijke commissie, 2021, p.6)?’

Voor de totstandkoming van het onderzoeksvoorstel sprak de tijdelijke commissie met dertig gedupeerden betrokkenen uit Groningen en met vijftien wetenschappers (Tweede Kamer, 2023, p.1785). Daarnaast liet de tijdelijke commissie zich informeren over het instrument van de parlementaire enquête door te spreken met zes personen uit de politiek en de ambtelijke organisatie. Vier december 2020 bracht de tijdelijke commissie daarnaast nog een werkbezoek aan de provincie Groningen (Tijdelijke commissie, 2021, p.23). Het onderzoek moet in kaart brengen wat de verschillende belangen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden waren van verschillende instanties wat ze hebben gedaan om tot bepaalde besluiten te komen (Tijdelijke commissie, 2021, p.6). De Enquêtecommissie richt zich daarbij op cruciale momenten in die besluitvorming. Ze nemen hierbij drie perioden als basis (Tijdelijke commissie, 2021, p.9). Na Slochteren: het moment dat het gasveld werd ontdekt en waarbij de gaswinning snel toenam, wat leidde tot een omslag in de Nederlandse energievoorziening en bijdroeg aan de nationale welvaart. Na Assen: hier vond in 1986 de

eerste aardbeving plaats, het was de eerste in een reeks. Na Huizinge: hier vond in 2012 een heftige beving plaats die zorgde voor aandacht voor veiligheid en versterking.

In de onderzoeksopdracht wordt heel helder het doel van de parlementaire enquête beschreven. Het doel is waarheidsvinding en het verkrijgen van een verklarend inzicht in de besluitvorming over de aardgaswinning, de schadeafhandeling en de versterking in Groningen (Tijdelijke commissie, 2021, p.7). Dit moet leiden tot oordeelsvorming over de gehele periode en trekken van lessen, om zo bij te dragen aan het toekomstperspectief voor Groningen de ontwikkeling van toekomstig beleid. Het doel van het onderzoek komt hiermee ook logisch voort uit de aangenomen motie. De hoofdvraag is redelijk neutraal gesteld en lijkt niet zorgen voor een hoger risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij de Enquêtecommissie.

Op 9 februari 2021 besluit het presidium in te stemmen met het onderzoeksvoorstel en op 11 februari 2021 wordt vervolgens de Parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen ingesteld (Tweede Kamer, 2021).

Opvallend bij deze onderzoeksopdracht is dat er in vergelijking met de onderzoeksopdracht bij de RSV-enquête veel duidelijkere vragen worden gesteld, maar wel minder richting wordt meegegeven. Een lijstje met te verhoren getuigen ontbreekt hier bijvoorbeeld. Vooraf was het beeld bij journalisten dat de onderzoeksopdracht heel breed en misschien wel te algemeen was (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023). De onderzoeksopdracht lijkt heel feitelijk geformuleerd en sluit aan bij het voornaamste doel, namelijk waarheidsvinding. Daarmee lijkt de onderzoeksopdracht niet te zorgen voor een hoger risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie.

Anderzijds klinken de heersende aannames over dat het verhaal van de aardgaswinning in Groningen is verworden tot een hoofdpijndossier ook door in de onderzoeksopdracht. Dat kan wel bijdragen aan het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias. Daarnaast kan het nadrukkelijk in kaart brengen van bevoegdheden en verantwoordelijkheden uitmonden in een verhoogd risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. De risico's worden echter wel beperkt doordat er speciaal een tijdelijke commissie is aangesteld. Door deze tijdelijke commissie kan de voorbereiding beter, grondiger en minder gekleurd verlopen. Kamerleden nemen zo voor de uitvoering van het onderzoek de tijd om zich te oriënteren en na te denken over een goede aanpak. Er is in deze fase ook al gesproken met wetenschappers bijvoorbeeld. Dat is cruciaal bij zo'n grondig onderzoek naar waarheidsvinding. Deze aanpak kan een het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie tegengaan. Respondent 3 geeft daarbij aan:

'Ik vind wel die procedure die de Kamer volgt om eerst een werkgroep te formeren die zich bezighoudt met de opdrachtformulering. Dat vind ik wel een goede. Neem de tijd om je ook een beetje te oriënteren. Dat is ook een belangrijk gegeven. Gebruik de tijd om je even te oriënteren en na te denken over juiste onderzoeksvragen, de juiste aanpak.' (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

Een andere respondent is het hiermee eens en bevestigt dit.

'Niettemin kun je zeggen dat die voorbereidingstijd leidt tot bezinning en nadere aanscherping en het dwingt de commissie tot aanscherpen van vraagstelling, doelstelling en

waardoor bepaalde vooronderstellingen minder vanzelfsprekend zijn. Daar zie je dat het vooronderzoek een groot corrigerend vermogen heeft en dat het dus heel belangrijk is.' (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

4.1.8 Aanpak Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen

De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen heeft in tegenstelling tot de RSV-enquête juist nadrukkelijk gekeken naar hoe eerdere parlementaire enquêtecommissies te werk zijn gegaan. De Enquêtecommissie sprak bijvoorbeeld ook nog met één van de voorzitters van een voorgaande parlementaire enquête (Tijdelijke Commissie, 2021, p.25).

Toen het onderzoeksvoorstel door de Tweede Kamer was aangenomen, startte de werving van acht onderzoekers om de ondersteunende staf te versterken (p.1795). Direct de dag erna begon de Enquêtecommissie met het vorderen van documenten bij 24 instanties. Binnen een week werd dit gevolgd door nog eens vorderingsbrieven aan 19 andere instanties (Tweede Kamer, 2023, p.1795).

4.1.8.1 Dossieronderzoek enquête Aardgaswinning Groningen

Van de wettelijk bevoegdheid om informatie te vorderen heeft de parlementaire enquêtecommissie de gehele periode gebruikt gemaakt. In totaal is informatie gevorderd bij vijftig instanties of personen. Het totale digitale onderzoek archief bestond uit 631.500 documenten (Tweede Kamer, 2023, p.1796). De Enquêtecommissie heeft het grootste gedeelte van de tijd besteed aan de analyse en het dossieronderzoek. Het was voor het eerst dat bij een parlementaire enquête de informatie grotendeels digitaal aangeleverd en geanalyseerd is. Voor de analyse werd een digitale onderzoekstool gebruikt en de Enquêtecommissie kijkt met tevredenheid terug op het gebruik van deze tool (Tweede Kamer, 2023, p.1796).

Het gebruik van een digitale onderzoekstool verlaagt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias, die bij mensen snel optreedt. Hoe de digitale tool precies werkte vermeldt de Enquêtecommissie niet, maar waarschijnlijk zal hierdoor vooral een feitelijke analyse hebben plaatsgevonden. Het papieren onderzoek archief bestond uit nog eens tien meter aan fysieke documenten. De Enquêtecommissie heeft een enorme hoeveelheid aan documenten gebruikt. Gesproken respondenten geven aan dat zij niet het idee hadden dat er stukken ontbraken of dat er kanten van het verhaal niet zijn meegenomen door de commissie.

'Ze hadden gewoon een goed ambtenarenteam, ze hebben toestemming gekregen om al die documenten te vorderen. Dat hebben ze gedaan. Ze hebben zich goed voorbereid. En er was ook wel een soort consensus denk ik.' (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

Vergelijkbaar met de Enquêtecommissie RSV lijkt dus ook hier de dossieranalyse zeer grondig en uitgebreid. De parlementaire enquêtecommissie Groningen heeft bij nog meer instanties en personen documenten gevorderd. Het inzetten van de digitale onderzoekstool kan er mogelijkwijs voor hebben gezorgd dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie in deze fase van het onderzoek minder groot is geweest dan bij de RSV-enquêtecommissie.

4.1.8.2 Besloten voorgesprekken enquête Aardgaswinning Groningen

De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen voerde 126 besloten voorgesprekken met 124 personen. De Enquêtecommissie heeft een breed scala aan personen uitgenodigd voor een voorgesprek; gedupeerden, bestuurders, bedrijfsdirecteuren,

ambtenaren, wetenschappers, oud-Kamerleden en toezichhouders. Bij elk gesprek was er een gespreksdossier dat gebaseerd was op de resultaten van het dossieronderzoek (Tweede Kamer, 2023, p.1797). De parlementaire enquêtecommissie schrijft dat door het besloten karakter genodigden openhartig spraken over wat is voorgevallen. De genodigden kregen een beeld van waar de interesses van de Enquêtecommissie lagen, waardoor zij zich ook beter konden voorbereiden op het openbare verhoor. De Enquêtecommissie heeft de voorgesprekken gebruikt om bevindingen uit het dossieronderzoek te toetsen en de kennis over de materie te vergroten. De feiten uit het dossieronderzoek zijn in de voorgesprekken aangevuld met duiding, beweegredenen en toelichting (Tweede Kamer, 2023, p.1797).

Wat opvalt is dat bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen een stuk meer voorgesprekken zijn gevoerd dan de RSV-enquêtecommissie heeft gedaan en dat deze gesprekken ook niet altijd hebben geleid tot een daadwerkelijk verhoor, maar met name de Enquêtecommissie hielpen een beeld te vormen van de ontstane problematiek en situatie.

Functie gehoorde	Aantal
Gedupeerde	4
Bestuurder	23
Bedrijfsdirecteur	32
Ambtenaar	28
Wetenschapper	12
(Oud) Kamerlid	5
Toezichthouder	20

Tabel 6: Gehoorde getuigen Enquête Aardgaswinning Groningen

In vergelijking met de RSV-enquête valt op dat de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen ook gesproken heeft met gedupeerden. Dat de Enquêtecommissie dit perspectief wilde meenemen is begrijpelijk gezien de onderzoeksopdracht. Gedupeerden zullen vooral hun leed delen en mogelijk aansluiten bij de al heersende aannames. Daarmee verhoogt deze groep het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij Enquêtecommissieleden. Ook kunnen gedupeerden eerder geneigd zijn om schuldigen aan te wijzen voor hun leed. Daarmee zorgt deze groep ook voor een verhoogd risico op de aanwezigheid van blame games. Vergelijkbaar met RSV-enquête zijn bij de Enquête naar de Aardgaswinning in Groningen vooral bestuurders en bedrijfsdirecteuren gehoord. Deze groep verhoogt het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie. De Enquêtecommissie hoort ook opvallend veel ambtenaren van ministeries. Het aandeel wetenschappers en toezichhouders lijkt hoog, maar valt in relatieve zin mee. Deze groep verlaagt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie. Tot slot is het aantal gehoorde Kamerleden vergelijkbaar met het aantal Kamerleden dat verhoord is door de parlementaire enquête naar RSV. In vergelijking met de RSV-enquête zien we hier geen grote verschillen en dus zal het risico op de aanwezigheid van bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissies ongeveer vergelijkbaar zijn.

4.1.8.3 Technische briefings en werkbezoeken enquête Aardgaswinning Groningen

Om nog meer kennis te verzamelen en een beter beeld te vormen van de impact van de problematiek op bewoners organiseerde de Enquêtecommissie technische briefings. In totaal

werden 22 technische briefings verzorgd (Tweede Kamer, 2023, p.1797). Dit werd gedaan door verschillende deskundigen en experts. De technische briefings gingen over: gezondheid en welzijn, rol van verzekeraars, aardbevingen als institutionele crisis, de werking van de gasmarkt, regulering, de rol van het Groningengasveld, energietransitie en gasvraag, de opbrengstenverdeling Groningen, individuele risico's groepsrisico's, bouwkundige schade, aardgasbaten, aardgas en economie, geschiedenis van gasgebouw, geodesie, aardobservatie n bodembeweging in Nederland, aansprakelijkheidsrecht en schade door gaswinning, toezicht, crisisbestendige overheid, ordening van de ondergrond en toezicht door rijksinspectie (Tweede Kamer, 2023, p.1799).

De parlementaire enquêtecommissie is ook verschillende keren in het aardbevingsgebied geweest. Ze sprak hier met gedupeerden en betrokkenen die zichzelf hadden aangemeld bij de commissie of via de Groninger Bodem Beweging en het Groningergasberaad werden gesuggereerd. In totaal is tijdens de werkbezoeken gesproken met 31 bewoners en met mensen en medewerkers van 23 organisaties (Tweede Kamer, 2023, p.1799). Hier valt op dat er veel aandacht is geweest voor slachtoffers van de aardbevingsproblematiek. Dit perspectief is vanaf het begin van de enquête sterk meegenomen door parlementaire enquêtecommissie.

Het gebruik van technische briefings is in vergelijking met de RSV-enquête nieuw. Toch is het organiseren hiervan verklaarbaar, gezien het feit dat het hier om complexe materie gaat en Kamerleden geen experts zijn op deze onderwerpen. De technische briefings kunnen het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie verminderen in deze fase van het onderzoek. Technische briefings kunnen helpen bij het vergroten van de deskundigheid van de Enquêtecommissieleden en ook in latere fase van het onderzoek helpen om tot waarheidsvinding te komen. Tijdens de werkbezoeken is vooral gesproken met slachtoffers van de aardbevingsproblematiek. Dit kan zoals ook hierboven beschreven juist bijdragen aan een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie.

4.1.8.4 Aanvullend onderzoek enquête Aardgaswinning Groningen

De Radboud Universiteit heeft in opdracht van de parlementaire enquêtecommissie ook nog een discoursanalyse uitgevoerd naar de gaswinning in Groningen over de periode 1959-2022. Het doel hiervan was enerzijds om overzicht te krijgen van de te onderscheiden perioden en wat de belangrijkste kantelmomenten waren. Anderzijds ook om inzicht te krijgen in hoe Nederland en in Groningen het gaswinningsdossier is beleefd, welke ontwikkelingen of verschuivingen zich daarbij voordeden en wat de politiek daarmee deed (Tweede Kamer, 2023, p.1800). De parlementaire enquêtecommissie werkte gedurende het onderzoek met een klankbordgroep die moest dienen als waarborg voor kwaliteit van het onderzoek en vertrouwelijke gesprekspartner. De klankbordgroep kwam gedurende het onderzoek vijf keer bijeen, na het dossieronderzoek, na de voorgesprekken, na de openbare verhoren en tweemaal tijdens de schrijffase van het rapport. De klankbordgroep bestond uit verschillende hoogleraren met verschillende achtergronden en een journalist. Bovendien hebben in de zomer van 2022 ook nog enkele ambtenaren van de Dienst Analyse en Onderzoek van de Tweede Kamer een analyseverslag gemaakt op specifieke onderdelen van het onderzoek. Ook ambtenaren die ervaring hadden met parlementair onderzoek hebben conceptteksten van rapport gelezen en feedback gegeven (Tweede Kamer, 2023, p.1801).

Net als bij de RSV-enquête is dus een beroep gedaan op de inzet van extern onderzoek. Daarnaast heeft de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen gebruik gemaakt van een klankbordgroep. Deze klankbordgroep las op verschillende momenten mee met de Enquêtecommissie. Hierdoor keken er meer mensen die op enige afstand stonden naar het werk en het proces. Het gebruiken van een klankbordgroep kan daarmee het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie verminderen. Eén van de respondenten gaf dit in een gesprek ook aan.

‘Alleen je moet in een onderzoek checks and balances invoeren om te voorkomen dat je dus in die eindeloze tunnel blijft hangen. Van dat onderzoek, een van de dingen waar ik altijd voor pleit, is om een paar mensen te vragen om mee te kijken naar wat er opgeschreven staat. Of ze daar even ja reactie opgeven of dat wel logisch is of alles goed is afgewogen.’

(Respondent 2, persoonlijke communicatie, 2023).

4.1.9 Conclusie informatiefase

De informatiefase van de RSV-Enquêtecommissie en de informatiefase van Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen zijn ondanks kleine verschillen redelijk vergelijkbaar. Daarmee is ook het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissies in deze fase ongeveer even groot. Maar, er is in deze fase in enige mate wel sprake van een bedreiging door het aanwezige risico op de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissies.

Bij beide parlementaire enquêtes waren vooraf aannames over wat er gebeurd was en vooral dat overheidsbeleid tekortgeschoten had. Deze aannames wijzen op een reëel risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Een opvallend verschil is dat wie er precies schuld en verantwoordelijkheid droeg bij de RSV-enquête zich vooraf al meer toespitste op één persoon, terwijl het beeld bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen de aanname was dat meerdere personen verantwoordelijkheid en schuld droegen. In beide gevallen wijzen deze aannames op een risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie.

De onderzoeksopdrachten zijn beide feitelijk geformuleerd, waaruit blijkt dat waarheidsvinding het voornaamste doel is. De onderzoeksopdracht naar de Aardgaswinning in Groningen is wel omvangrijker, maar kent ook iets meer nadruk op het in kaart brengen van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Dat zou wijzen op een groter risico op de aanwezigheid van blame games. Bij die parlementaire enquête is echter wel gebruik gemaakt van een tijdelijke commissie die ervoor kan hebben gezorgd dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie juist kleiner is geworden.

Beide Enquêtecommissies hebben gebruik gemaakt van een uitgebreid dossieronderzoek, besloten voorgesprekken en aanvullend onderzoek. De opmerkelijkste verschillen in de onderzoeksaanpak zitten in het feit dat de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen technische briefings heeft belegd om aan deskundigheid in te winnen, meer werkbezoeken heeft afgelegd en een klankbordgroep heeft gebruikt. Hier heeft de parlementaire enquêtecommissie RSV geen gebruik van gemaakt. Dat heeft mogelijk gezorgd voor een lager risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

4.2 Debatfase

De tweede fase die geanalyseerd wordt is de debاتفase. Deze fase is voor de buitenwereld de meest zichtbare fase van de parlementaire enquête. In de debاتفase worden getuigen in het openbaar gehoord door de parlementaire enquêtecommissie. Allereerst wordt gekeken naar de selectie in functies van respondenten, daarna wordt de vraagstelling geanalyseerd en worden de opmerkelijkste verschillen besproken. De debاتفase sluit af met een conclusie over het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games in deze fase van de parlementaire enquête.

4.2.1 Openbare verhoren

Tijdens de debاتفase staan de openbare verhoren dus centraal. Tijdens de openbare verhoren zijn door beide Enquêtecommissies verschillende getuigen gehoord. Bij de RSV-enquête zijn in totaal 66 verschillende getuigen voor de Enquêtecommissie verschenen. Veel van de getuigen zijn zelfs meer dan één keer gehoord. Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen zijn 69 getuigen gehoord. Hier is enkel Henk Kamp tweede keer verhoord door de Enquêtecommissie. Een interessante vergelijking kan allereerst worden gemaakt op basis van de functies die deze getuigen bekleedden.

Functie gehoorde	RSV		Groningen	
	Aantal	%	%	Aantal
Geduceerde	-	0	6	4
Bestuurder	14	21	25	17
Bedrijfsdirecteur	24	36	25	17
Ambtenaar	7	11	15	10
Wetenschapper/ deskundige	11	17	7	5
(Oud) Kamerlid	5	8	4	3
Toezichtouder	5	8	18	12
N	66			68

Tabel 7: Gehoorde getuigen

Bovenstaande tabel laat een aantal opvallende verschillen zien. Het grootste verschil zit in het feit dat de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen ook geduceerden heeft gehoord als getuigen. Deze geduceerden zullen eerder geneigd zijn de al heersende aannames over gefaald beleid te bevestigen en zullen eerder geneigd zijn een schuldige aan te wijzen voor hun leed. Hiermee verhoogd deze groep het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de parlementaire enquêtecommissie.

Bestuurders en bedrijfsdirecteuren vormen zowel bij de RSV-enquête (38) als bij de enquête Aardgaswinning Groningen (34) de grootste groep. Ook deze groepen zorgen voor een verhoogd risico op de aanwezigheid van blame games, omdat deze getuigen verantwoordelijkheid dragen of hebben gedragen. Er is bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen wel minder focus op de organisatie zelf. In percentages uitgedrukt is het aandeel bedrijfsdirecteuren bij de RSV-enquête (36%) veel hoger dan bij de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen (17%). Gezien de aard van de parlementaire enquête is dit echter wel begrijpelijk. Bij de RSV-enquête stond veel

nadrukkelijker één concern onder de aandacht, bij de Aardgaswinning in Groningen waren meer partijen en instanties betrokken.

Het aandeel gehoorde toezichthouders bij de enquête Aardgaswinning Groningen (12) ligt juist weer aanzienlijk hoger dan bij de RSV-enquête (5). Veel toezichthouders komen in beeld als er iets mis is gegaan en dus zullen zij ook eerder heersende aannames bevestigen, wat zorgt voor een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie.

Beide Enquêtecommissies hebben ook wetenschappers en deskundigen gehoord. Deze groep kan juist het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en de mate waarin blame games gespeeld worden door de Enquêtecommissie verminderen, omdat deze getuigen vooral op basis van wetenschappelijk onderzoek en deskundigheid zullen getuigen. Dit aandeel ligt bij de RSV-enquête (17%) aanzienlijk hoger dan bij de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen (5%).

Er zijn dus een aantal opvallende verschillen, maar bij beide Enquêtecommissies kunnen getuigen zorgen voor een verhoogd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en de mate waarin blame games gespeeld worden. Aan de andere kant worden ook bij beide parlementaire enquêtes getuigen gehoord die juist nieuw licht op de casus kunnen werpen en juist een verminderd effect kunnen hebben op de bevestigingsbias en mate waarin blame games gespeeld worden door de Enquêtecommissies.

Van der Hek zei met betrekking tot de selectie van getuigen bij de RSV-enquête:

'Ik ben zelf verschenen voor de parlementaire enquêtecommissies en wat me opviel, was dat de mensen die verhoord werden, dat dat heel logisch was. Daar zaten mensen tussen met uiteenlopende opvattingen, dus dat is goed.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

Respondent 1 en 2 schetsen ongeveer hetzelfde beeld bij de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen.

'Ja, dat is in geval van Groningen vrij breed ondervraagd alle mogelijke doelgroepen, mogelijke targets, en anderen.' (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

'Ze hebben wel iedereen zo'n beetje gesproken, dus zowel Shell, zowel NAM als de overheid, zowel alle organisaties, zowel bewoners, dus er is denk ik wel met iedereen gesproken die er iets over te zeggen heeft.' (Respondent 2, persoonlijke communicatie, 2023).

Voor de analyse van de openbare verhoren is gefocust op vijf openbare verhoren van de parlementaire enquête RSV en vijf openbare verhoren van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen. Bij de selectie van de openbare verhoren is gekozen om te kijken naar verhoren met verantwoordelijke bestuurders en verhoren met deskundigen/wetenschappers. Bij deze verhoren is gekeken naar de soort vraagstelling door de parlementaire enquêtecommissie. In totaal zijn bij de RSV-enquête 755 vragen geanalyseerd en bij de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen 801 vragen. De precieze resultaten en categorisering van de vragen zijn terug te vinden in bijlage A. De percentages die genoemd worden, zijn de gestelde vragen in verhouding tot het totaal aantal unieke vragen van de Enquêtecommissies. De percentages zijn afgerond op hele getallen. Uit de analyse van de soort gestelde vragen tijdens de openbare verhoren, vallen een

aantal opvallende overeenkomsten en verschillen op tussen de parlementaire enquêtecommissie RSV en de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

4.2.2 Bevestigingsbias debatfase

Zowel bij de parlementaire enquêtecommissie RSV als bij de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen lijkt in de debatfase het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias groot. Dit blijkt vooral uit het soort vragen die de Enquêtecommissies stellen aan de opgeroepen getuigen.

4.2.2.1 Suggestieve vragen

Beide Enquêtecommissies stellen veel vragen met een veronderstelling opgenomen in de vraag. Bij de RSV-enquête is dit in liefst 40% van de geanalyseerde vragen het geval. Bij de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen ligt dit aantal iets lager (31%). Deze suggestieve vragen duiden op een groot risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissieleden. De Enquêtecommissieleden vragen naar een bevestiging van hetgeen ze denken of denken te weten. Een voorbeeld hiervan is een vraag die heer Kwint stelt in het verhoor met minister Wiebes:

‘Is het niet zo dat in de perceptie van de mensen die daarbij betrokken waren en die dat meerjarenplan hebben vastgesteld, inclusief trouwens het kabinet tot drie keer toe, we opnieuw gingen doen wat in het verleden al was geprobeerd toen u de pauzeknop indrukte en het Mijnraadadvies kwam?’ (PEAG, 2022).

Of een vergelijkbare vraag bij de RSV-enquête van de heer Joekes aan de heer Van der Hek:

Is het niet een wat vreemdsoortige situatie, waarin je om wille van de handhaving van de werkgelegenheid in Amsterdam een stuk scheepsnieuwbouw openhoudt zelfs ten koste van een hoger kostenniveau, terwijl daarna buitenlanders moeten worden ingezet om die zaak mogelijk te maken?’ (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

De vragen sturen een bepaalde richting op. De Enquêtecommissie neemt een stelling in en vraagt aan de getuige of deze stellingname klopt, of bevestigd kan worden. Het duidt op een groot risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Toch hoeft dit bij de openbare verhoren niet direct problematisch te zijn. De functie van de openbare verhoren bij een parlementaire enquête is voor de Enquêtecommissie om bevindingen te toetsen. Daarnaast moeten de openbare verhoren voor de buitenwereld bijdragen aan publieke verantwoording. De Enquêtecommissie weet na het voorgesprek en het dossieronderzoek al veel dingen en toetst veel van deze bevindingen bij de openbare verhoren. Dit geven ook twee respondenten aan:

‘Die verhoren hebben dan de functie om voor de commissie zelf te toetsen of de bevindingen die ze al hebben of die kloppen en hebben een publieke functie in. In de zin van ja, het laat het publiek zien wat er gebeurt. En dat heeft dus weer alles te maken met het element van verantwoording.’ (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

‘Het is een invulling van heel veel informatie die ze hebben gevorderd, dus heel veel mails, documenten en ook soort van wederhoor halen bij die mensen. U heeft gemaild, dat hebben wij hier zwart op wit staan. Maar wat en waarom heeft u gemaild? Moeten wij het zo letterlijk nemen als dat we nu nemen, of was dit een grap?’ (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

4.2.2.2 Gesloten, gerichte vragen

Naast het groot aantal vragen met een veronderstelling valt op dat het aantal gesloten, gerichte vragen eveneens groot is bij de openbare verhoren van beide parlementaire enquêtes. Het aantal neutrale vragen bedraagt nog niet de helft van de totaal aantal geanalyseerde vragen. Bij de RSV-enquête ligt het percentage neutrale vragen op 37 procent. Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen ligt dit aantal met 42 procent maar net iets hoger. Dat is in beide gevallen laag en duidt erop dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissies sterk aanwezig is in de debatfase.

Bij het analyseren van de openbare verhoren ontstaat het beeld dat bij de parlementaire enquête aardgaswinning Groningen de getuigen nog korter gehouden worden en vragen nog kleiner en gericht worden gemaakt dan bij de RSV-enquête. De Enquêtecommissie lijkt dit ook bijna bewust te doen om de getuigen kort te houden en te voorkomen dat ze eromheen draaien of de vraag niet beantwoorden. Dit kan er ook mee te maken hebben dat sommige getuigen zoals Rutte, Wiebes en Kamp ervaren zijn in dit soort gesprekken en ook weten hoe ze vragen uit de weg kunnen gaan. De Enquêtecommissie lijkt hierop voorbereid te zijn en is heel gericht opzoek naar antwoorden op specifieke vragen. Een voorbeeld van zo'n vraag is de vraag die Van der Graaf stelt aan Rutte:

'Als we het dan hebben over schades: 220.000 schademeldingen tot nu toe. Vindt u dat acceptabel?'

Rutte reageert vervolgens met een lang antwoord waarna Van der Graaf reageert:

'Zeker. Maar de vraag die ik stelde, is: vindt u dat acceptabel?' (PEAG, 2022).

De Enquêtecommissie lijkt hier goed vast te houden aan wat ze wil weten. Eén van de gesproken respondenten benadrukt daarbij dat dit dan ook niet verkeerd is.

'En dan zijn gesloten vragen op zich ook niet zo erg denk ik, omdat ze moet je weet, je weet waar je naartoe wil en je weet waar je antwoord op wil.' (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

4.2.2.3 Verschil in voorbereiding

Een belangrijk verschil tussen beide parlementaire enquêtes lijkt te liggen in de voorbereiding van de openbare verhoren. Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen liggen de vragen veel meer van tevoren al vast, ongeacht hoe de getuige reageert of antwoordt. De Enquêtecommissieleden luisteren wel naar wat er gezegd wordt door de getuigen, maar houden zich erg vast aan de vooraf bedachte vragen. Bij de RSV-enquête valt juist op dat de Enquêtecommissieleden heel erg inhaken op wat getuigen zeggen. Soms ontaardt het zelfs in een debat tussen een Enquêtecommissielid en een getuige. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij het verhoor van Van der Hek waar de Enquêtevoorzitter op een gegeven moment zelf in grijpt als Joekes en Van der Hek in een inhoudelijke discussie belanden. De voorzitter komt dan tussen beiden.

'Mag ik er even tussen komen? Mijnheer Van der Hek, u hebt ongetwijfeld gelijk als u zegt dat met de brief van 21 maart de Beleidscommissie Scheepsbouw werd gepasseerd. Maar de Beleidscommissie Scheepsbouw was er niet uitgekomen.' (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

Een strakkere voorbereiding en meer vasthouden aan een voorgeleggen plan kan waarheidsvinding ten goede komen. Maar, als de Enquêtecommissie niet meer luistert en doorvraagt op antwoorden van getuigen kan dit ook ervoor zorgen dat ze enkel opzoek zijn naar bevestiging en dus zorgt het ook voor een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Mogelijkerwijs is deze verandering in voorbereiding een logisch gevolg van het feit dat ook getuigen zich beter voorbereiden en beter weten wat hen te wachten staat. Het onbevangene van de RSV-enquête, die weinig recente voorbeeld-enquêtes had, lijkt er nu een beetje uit.

Los van het laatste verschil is het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in de debatfase van de parlementaire enquête bij beide Enquêtecommissies aanwezig. Vooral het aantal vragen met een veronderstelling en het aantal gesloten, gerichte vragen wijst hierop. De parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen is beter en strakker voorbereid en houdt het de getuigen korter.

4.2.3 Blame games debatfase

Het risico op aanwezigheid van blame games is bij de openbare verhoren bij beide parlementaire enquêtecommissies zichtbaar. Dat uit zich in vragen naar verantwoordelijkheden en vragen naar schuld.

4.2.3.1 Vragen naar verantwoordelijkheden

Beide Enquêtecommissies proberen met de openbare verhoren verantwoordelijkheden van verschillende getuigen in beeld te krijgen. Toch is in het aandeel vragen hiernaar niet extreem hoog. In de geanalyseerde verhoren van de RSV-enquête vormen de categorieën die wijzen op een risico op de aanwezigheid van blame games slechts 16% van de vragen. Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen is dit percentage exact gelijk. Beide Enquêtecommissies zijn bij veel van die vragen vooral benieuwd naar wanneer bepaalde getuigen wat wisten, waarom beslissingen zijn gemaakt die gemaakt zijn en welke afwegingen de getuigen daarbij hadden. Bij het analyseren van alle stenogrammen van alle afgenomen verhoren valt op dat woorden schuld, verantwoordelijkheid en fout wel veel vaker voorkomen bij de RSV-enquête (1554x) dan bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen (1045x). Daarmee lijkt het risico op de aanwezigheid van blame games groter bij de RSV-enquêtecommissie dan bij de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

Bij de RSV-enquête valt op dat met name de heer Molkenboer en Van Aardenne veel vragen krijgen over hun verantwoordelijkheden. Een voorbeeld hiervan is de vraag van Van Dam aan Van Aardenne:

'Ik heb eens bekeken, mijnheer Van Aardenne, hoeveel geld er onder uw verantwoordelijkheid naar RSV is gegaan. Dat komt neer op ongeveer f 1,3 miljard. Bij de verlening daarvan zijn talloze voorwaarden gesteld. Er was een niet altijd even expliciete doelstelling van het beleid. Achteraf - dat moet ik toegeven - moet worden geconstateerd dat er van die doelstelling niets terecht is gekomen en dat het eigenlijk, mede gelet op de paar mensen die hiervoor op uw departement beschikbaar waren, ook niet goed mogelijk was om de voorwaarden te controleren, de besteding van de middelen na te gaan enz. Vindt u nu dat de besluiten, die leidden tot het uitgeven van dat bedrag, als verantwoord kunnen worden beschouwd?' (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

Van der Hek wijst hierbij ook naar ervaringen bij zijn eigen verhoor als getuige voor de RSV-enquêtecommissie.

'Ik was er heel erg op geconcentreerd. Ik had wel het idee, Arie van der Hek daar ga je. Ik vond het heel spannend. Ik werd ook flink aan de tand gevoeld. Ook vanuit de veronderstelling verantwoordelijkheid en eventueel schuld.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen wordt bijvoorbeeld Rutte een aantal keer gevraagd naar zijn specifieke acties als eindverantwoordelijk minister-president:

'We zien ook dat de commissaris van de Koning al in 2014, en misschien al wel eerder, aan de bel trekt en een duidelijker rol voorziet voor de minister-president om regie te pakken. We hadden het er net ook al over. Bent u erin geslaagd om regie te pakken?' (PEAG, 2022).

4.2.3.2 Vragen naar schuld

De schuldvraag lijkt in de debatfase sterker aanwezig bij de RSV-enquête dan bij de parlementaire enquête Aardgaswinning in Groningen. Dat blijkt met name uit het feit hoe vaak het woordje schuld valt tijdens de openbare verhoren. Dit ligt met 238 keer aanzienlijk hoger dan bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen (84x). In de geanalyseerde verhoren krijgt bijvoorbeeld minister Van Aardenne al enkele stevige verwijten aan zijn adres. Iets wat bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen niet zichtbaar is. Zo concludeert voorzitter Van Dijk na een discussie met Van Aardenne dat de minister de Kamer niet heeft geïnformeerd op een cruciaal moment en dat lijkt de schuld van Van Aardenne.

'Kon de Kamer op dat moment op de hoogte zijn van de dramatisch verslechterende financiële positie van het RSV-concern en op basis daarvan een goed oordeel vellen over de nog beschikbare ruimte om de voorwaarden van uw steunbrief wat bij te buigen, wat men in september deed? Het antwoord moet dus zijn: dat wist de Kamer niet!' (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

Dit sluit ook aan bij wat Van der Hek zei. Dat voorafgaand bij de Enquêtecommissieleden al wel ideeën waren over wie schuldig was aan de ontstane situatie.

'Daar zat Gijs van Aardenne. Als een konijn in het licht. Dat merkte je vooraf al. De voorzitter van enquêtecommissie was van het CDA. Marcel van Dam van de PvdA, het zijn geen brave jongens hoor. Bij Marcel van Dam merkte je heel sterk dat hij wist hoe je aandacht krijgt op de TV. Voorzitter Van Dijk kreeg ook de smaak te pakken, getuige zijn opmerking over de associatie met een vrouw die hij krijgt bij een schip dat afglijdt van de helling. Ik vond het misplaatste humor en daarom lachwekkend.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

Het risico op de aanwezigheid van blame games in de debatfase is in de tijd niet toegenomen. Het risico op de aanwezigheid van blame games is bij de RSV-enquêtecommissie zelfs groter dan bij de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen. Beide Enquêtecommissies lijken echter als het gaat om schuld en verantwoordelijkheid vooral op zoek naar wat getuigen op welk momenten wisten en welke afwegingen ten grondslag lagen aan genomen besluiten. Die acties volgen ook logischerwijs uit de onderzoeksopdracht van de beide Enquêtecommissies. De vragen worden gesteld, maar voeren gezien de percentages

van de vragen tegenover het totaal aantal gestelde vragen maar een beperkt deel, wat het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissies in deze fase van het onderzoek beperkt maakt.

4.2.4 Verschil in sfeer

Het grootste verschil tussen beide parlementaire enquêtes in de debatfase is de setting waarin de openbare verhoren plaatsvinden. Die setting en sfeer hebben invloed op hoe getuigen zich voelen en hoe de Enquêtecommissieleden hun werk doen. Zo kan een open, ontspannen sfeer ervoor zorgen dat getuigen eerder dingen vertellen, toelichten of zelfs toegeven. Een ontspannen sfeer kan zo bijdragen aan een verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de parlementaire enquêtecommissie. Bij de vergelijking in de debatfase tussen de twee parlementaire enquêtes vallen in het bijzonder twee zaken op.

Figuur 1: parlementaire enquêtecommissie RSV

Figuur 2: parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen

4.2.4.1 Strakker en minder los

Zoals hierboven ook al beschreven valt op dat de parlementaire enquête RSV veel losser oogt en minder strak dan de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen. Zowel Enquêtecommissieleden als getuigen lijken zich vrijer te voelen. Dat is vooral zichtbaar op beeldmateriaal (zie figuur 1 en figuur 2). De Enquêtecommissieleden leunen rustig achterover, roken een sigaar en stellen ondertussen vragen aan de getuigen. Een voorbeeld dat deze sfeer goed weergeeft is het begin van het verhoor van Molkenboer. Molkenboer laat zijn pen op de grond vallen en terwijl hij die oprapt, praat hij gewoon verder. Bovendien worden er bij de RSV-enquête ook af en toe grapjes gemaakt en lachen de aanwezigen in de zaal. Een goed voorbeeld hierbij is het verhoor van premier Den Uyl. Hij vertelt hierbij over dat hij het een mooi beeld vindt als een schip van een helling het water in wordt geloosd. Voorzitter Van Dijk reageert hier vervolgens gevat op, waarna de hele zaal in een deuk ligt.

‘Op zichzelf is het natuurlijk ook prachtig. Wat is er mooier dan een schip maken en het van de helling zien lopen?’

‘Ik weet één ding dat mooier is en dat is een vrouw!’ (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

Deze grapjes zorgen voor een open en ontspannen sfeer waardoor getuigen zich ook vrijer lijken te voelen zaken toe te lichten en toe te geven. Dit komt het proces van waarheidsvinding ten goede en kan het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie verminderen. Een opvallend moment is bijvoorbeeld tijdens het

verhoor van Lubbers, waarbij Lubbers zelfs nog iets aan de Enquêtecommissie meegeeft, zonder dat de Enquêtecommissie daarnaar vraagt. De Enquêtecommissie lijkt hier geen kennis van te hebben en toch laat Lubbers hier iets zien van zijn eigen handelen wat hij niet had hoeven vertellen.

‘Omdat uw commissie recht heeft op een compleet verslag, wil ik niet geheel uitsluiten dat daarbij een zekere invloed hebben gehad oude contacten die ik had met mensen die ik kende in die wereld, onder wie de heer Rijke.’ (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985)

De Enquêtecommissie krijgt hierdoor nieuwe informatie en dat verkleint het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias. Nieuwe informatie draagt bij aan waarheidsvinding en kan voor de Enquêtecommissieleden nieuw licht op een situatie werpen.

Dat de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen strakker is, is ook terug te zien in de structuur van de vragen die worden gesteld. Deze zijn korter, gericht en veel meer voorbereid en verdeeld onder de Enquêtecommissieleden. Zo is het vooraf aan het verhoor duidelijk welke leden van de Enquêtecommissie het verhoor afnemen. Bij de RSV-enquête krijgen alle leden in ieder geval de mogelijkheid om tijdens een verhoor vragen te stellen. De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen zet bovendien foute uitspraken gelijk recht. Ze krijgen tijdens het verhoor ook informatie op een schermje binnen. Zo zet Kwint in het verhoor met Wiebes een eerdere uitspraak van hemzelf recht na informatie op het schermje.

Wiebes reageert daar vervolgens tijdens het verhoor ook een aantal keer op.

‘Aha. U leest dat van het scherm. Mooi zo. We krijgen online de informatie.’ (PEAG, 2022).

‘Ik weet niet of ik het helemaal goed zeg, maar ook dat heeft u allemaal goed kunnen bestuderen en anders verschijnt het op dat schermje.’ (PEAG, 2022).

Dit kan erop wijzen dat vanuit de ondersteunende staf wordt meegekeken tijdens het verhoor en ook dingen worden nagekeken. Ook dit draagt bij aan een verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie en kan waarheidsvinding bevorderen.

4.2.4.2 Voortijdig trekken van conclusies

Een opvallend tweede verschil tussen parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen en de RSV-enquête is dat bij die laatste tijdens de openbare verhoren al oordelen worden gemaakt en conclusies worden getrokken. Dit gebeurt bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen niet. Daar blijft het bij een vraag antwoord structuur en nemen de Enquêtecommissieleden vooral ter kennisgeving aan wat de getuigen zeggen en reageren hier niet altijd meer op. Een voorbeeld is hierbij hoe het tussen Kwint en Rutte verloopt. Er wordt gevraagd of Rutte een bepaald scenario niet had moeten opnemen in een Kamerbrief. Rutte reageert vervolgens.

‘Blijkbaar. Ik vind ook dat dat had gekund in die brief, ja, zeker.’ (PEAG, 2022).

Kwint reageert vervolgens.

“Had gekund” of had moeten?’ (PEAG, 2022).

Waarna Rutte verduidelijkt.

‘Had moeten, ja’ (PEAG, 2022).

Kwint gaat hier vervolgens niet op door en schakelt naar een ander onderwerp. De vraag is beantwoord en dus is het voldoende voor de Enquêtecommissie. De Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen blijft dicht bij de onderzoeksopdracht en wil geen oordeel vellen, in ieder geval niet in deze fase van de parlementaire enquête.

Bij de RSV-enquête gaat de Enquêtecommissie iets verder. Daar concludeert Van Dam bijvoorbeeld tijdens het verhoor met Lubbers al dat Economische Zaken ter ver ging in haar handelen. Hierbij legt hij al een deel van de verantwoordelijkheid en schuld bij de minister neer. Dit wijst op een groter risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie RSV.

'Ik vind, voorlopig, dat de overheid, althans Economische Zaken, wel heel erg ver ging om Verolme, om het zo maar eens te zeggen, klein te houden. Men ging toch min of meer bij Financiën aandrang uitoefenen om gemaakte afspraken over die compensabele verliezen maar weer in te trekken. Is dat niet vreemd? Het was toch gewoon een overeenkomst? De Staat had zich verbonden om het zo te doen.' (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

Lubbers reageert hier vervolgens heel koeltjes op.

'Ik vond dit heel normaal.' (Kamerstukken II, 17817, nr. 21, 1985).

4.2.5 Conclusie debatfase

Concluderend zijn in de debatfase van de parlementaire enquête een aantal verschillen in de tijd zichtbaar. Allereerst op het punt van de selectie van getuigen, waar in de tijd meer oog is gekomen voor gedupeerden en toezichthouders, maar minder voor deskundigen en wetenschappers. Maar, bij beide parlementaire enquêtes kunnen sommige getuigen het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie vergroten en kunnen sommige getuigen juist zorgen voor een verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie. Bij beide parlementaire enquêtes worden veel vragen met een veronderstelling gesteld, wat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias verhoogt. De voorbereiding en manier van vragen stellen is in de tijd strakker geworden en getuigen worden korter gehouden. Dit kan zorgen voor een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias, omdat Enquêtecommissieleden minder onbevangen zijn.

Het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie lijkt in de debatfase te zijn afgenomen in de tijd. Vragen die wijzen op een risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie voeren in beide parlementaire enquêtes echter niet de boventoon. Beide Enquêtecommissies vragen wel naar verantwoordelijkheid en gemaakte afwegingen van getuigen, maar dat volgt logisch uit de onderzoeksopdracht. Schuld komt bij de parlementaire enquête RSV wel aanzienlijk veel vaker voor dan bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen.

Het grootste verschil in tijd is echter zichtbaar in de sfeer die er heerst in de debatfase van het onderzoek. De sfeer bij de RSV-enquête is veel lossier en relaxter. Getuigen lijken zich vrijer te voelen openheid van zaken te geven en zelfs fouten toe te geven. Daarmee verkleint die sfeer het risico op de aanwezigheid van bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen zorgt de meekijkende staf voor een lager risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie. Tot slot wordt bij de RSV-enquête soms tijdens een verhoor al een conclusie getrokken, terwijl bij de

De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds

Enquête Aardgaswinning Groningen de Enquêtecommissie juist dicht bij het vooropgestelde plan blijft en nog geen conclusies trekt. Dat laatste kan zorgen voor een lager risico op de aanwezigheid van blame games bij de parlementaire enquêtecommissie.

4.3 Oordeelsfase

In de oordeelsfase wordt gekeken naar de conclusies die de parlementaire enquêtecommissies trekken in hun eindverslag. Daarbij wordt gekeken in welke mate deze feitelijk onderbouwd zijn en wel of niet overeenkomen met de aannames die er voorafgaand aan de parlementaire enquête waren. Daarnaast wordt specifiek gekeken naar wat de Enquêtecommissies schrijven over schuld en verantwoording in hun eindverslag. Dit wordt eerst voor beide parlementaire enquêtes apart gedaan. Aan het einde volgt een conclusie over de oordeelsfase van de parlementaire enquêtes.

4.3.1 Oordeelsfase RSV-enquête

De parlementaire enquêtecommissie RSV beschrijft in het eindrapport tussen de hoofdstukken door een aantal tussenoordelen. Aan het eind van het verslag beschrijft de Enquêtecommissie vervolgens de algehele conclusie. Deze conclusie is een samenvattend oordeel van de elementen die het RSV-drama hebben bepaald. Die elementen worden in het gehele rapport steeds per tijdperiode beschreven en zijn dus ook heel feitelijk beschreven.

De Enquêtecommissie beschrijft de gehele geschiedenis van het RSV-concern aan het begin van de conclusie al als een drama, maar begint de conclusie met het duiden van de tijd en omstandigheden waarin het RSV-concern ontstond en bestond (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.451). Het concern heeft uiteindelijk twaalf jaar bestaan, maar tien jaren daarvan waren crisisjaren en de daarmee gepaard gaande externe gevolgen hebben de overlevingskansen voor de scheepsbouw beperkt. De Enquêtecommissie benoemt dat de overheid en ook RSV geen invloed had op deze zaken en dus ook niet volledig schuld dragen. Het heersende sociaal politieke klimaat van de jaren zeventig, met de werkloosheid die al hoog was, maakte het volgens de Enquêtecommissie lastig om verliesgevende activiteiten snel te saneren en arbeidsplaatsen ergens anders in te zetten (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.451). Daarmee schets de Enquêtecommissie een verzachtende omstandigheid.

4.3.1.1 Hoofdconclusie RSV-enquête

De hoofdconclusie van de parlementaire enquêtecommissie RSV is desondanks, dat de rol die de overheid in het RSV-drama heeft gespeeld zeer groot is geweest. De Enquêtecommissie schrijft: *‘Zonder overheidshandelen was RSV niet ontstaan; zonder zulk handelen was RSV niet zo lang blijven voortbestaan als het deed; en ook het tijdstip en de wijze waarop RSV onderging werden bepaald door beslissingen die de overheid nam.’* (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.452).

In de hoofdconclusie legt de Enquêtecommissie dus al in grote mate de schuld en verantwoordelijkheid bij de overheid neer. De conclusie is dat de overheid te lang beleid heeft gevoerd en beslissingen heeft genomen die gericht waren op het in standhouden van de scheepsbouwindustrie, terwijl deze gedoemd was te mislukken. Dat al in de hoofdconclusie aan het begin de schuld voor een groot gedeelte bij de overheid wordt gelegd, laat een groot risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie in deze fase zien. Bovendien sluit de hoofdconclusie aan bij de aanname die er voorafgaand aan de parlementaire enquête was, namelijk dat de steunoperaties en beleid van verschillende kabinetten zinloos was geweest en slechts tot uitstel van een onvermijdelijk faillissement hadden geleid. Daarmee is ook het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie in de oordeelsfase zichtbaar.

4.3.1.2 Deelconclusies RSV-enquête

In de deelconclusies licht de Enquêtecommissie haar hoofdconclusie verder toe. Hierbij wordt eerst de verantwoordelijkheid en schuld van de overheid verder uitgelicht. De Enquêtecommissie beschrijft dat de veranderende internationale arbeidsverdeling en de zwakte van de bedrijfstak al veel eerder hadden moeten aantonen dat beperking, sanering en omschakeling het concern meer perspectief had geboden dan instandhouding daarvan. Alleen de overheid koos er elke keer weer voor om op de oude weg verder te gaan (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.453). De Enquêtecommissie concludeert dat het kabinet niet bij machte is gebleken om echt beleid te ontwikkelen. Opvallend is dat de Enquêtecommissie hierbij één specifieke schuldige uitlicht, namelijk minister Van Aardenne. Hij verloor volgens de Enquêtecommissie de greep op processen en het beleid eindigde uiteindelijk in chaos: het faillissement van het RSV-concern, verlies van banen en een financiële schadepost van enorme omvang (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.454).

De Enquêtecommissie benadrukt dat het ontstane drama ook het resultaat is van de bedrijfsvoering binnen RSV, de opstelling van de vakbonden en ondernemingsraden. Ook zij dragen volgens de Enquêtecommissie in grote mate medeverantwoordelijkheid. Het bestuur van RSV is onmachtig gebleken goed leiding te geven (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.455). Daarnaast wordt ook de rol van de regeringswaarnemer, de heer Molkenboer benoemd. Hij moet volgens de Enquêtecommissie op de hoogte zijn geweest van de bestuurlijke en organisatorische zwakte van het RSV-concern, maar heeft hier niet vroeg genoeg voor gewaarschuwd. Ook het ministerie van Economische Zaken had eerder in kunnen grijpen. Het faillissement van RSV is wel uiteindelijk het resultaat van beleid wat vanaf eind jaren zestig tot 1980 is gevoerd onder meerdere kabinetten (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.455).

De Enquêtecommissie concludeert dat het beleid meerdere fundamentele zwaktes kende. De problemen in de Nederlandse scheepsbouw zijn structureel onderschat, daarnaast zijn verkeerde beslissingen gemaakt die soms zelfs van het doel afweken, waren er onvoldoende middelen en moest de overheid zaken doen met een concern dat bestuurlijk en organisatorisch zwak was (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.456).

De Enquêtecommissie beschrijft vervolgens wat zij concludeert over specifiek de informatievoorziening (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.456). Volgens de Enquêtecommissie had de minister van Economische Zaken, het Directoraat-Generaal en de regeringswaarnemer gedurende de hele periode genoeg informatie tot beschikking over de stand van zaken van het RSV-concern. Daarmee zijn zij ook in grote mate verantwoordelijk voor het feit dat de juiste maatregelen niet of onvoldoende genomen zijn. Ook de Nationale Investeringsbank beschikte over veel informatie als het ging over de financiële positie van RSV ((Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985 p.457). De informatievoorziening aan de Kamer was volgens de Enquêtecommissie onvoldoende. De Kamer is wel kritisch geweest op het beleid en had gebrekkige informatie, maar is toch tekortgeschoten in haar democratische controle volgens de Enquêtecommissie. Te eenzijdig is de Tweede Kamer gefocust geweest op het behouden van alle arbeidsplaatsen (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.456). Daarnaast is de Kamer te vaak afwezig, onoplettend of vergeetachtig geweest. De Enquêtecommissie benoemt nadrukkelijk dat de informatie die minister Van Aardenne de Kamer in april 1980 gaf over de afwikkeling van de ROS-verliezen ronduit misleidend en daarom onaanvaardbaar was geweest. De Kamer had ook onvoldoende een beeld over hoe het

er intern aan toeging bij RSV op bestuurlijk, organisatorisch, financieel en commercieel vlak (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.457).

Over overleg en inspraak concludeert de Enquêtecommissie dat overleg met verschillende betrokken partijen op momenten ontoereikend en onzorgvuldig is geweest. De Enquêtecommissie roept daarbij de vraag op of het achteraf wel verstandig geweest is om direct betrokkenen, zoals de vakbeweging en de ondernemersraad medeverantwoordelijk te maken. Zelf zeggen ze hierover dat dit geleid heeft tot inconsistentie, ondoorzichtigheid en besluiteloosheid (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.459).

Op het gebied van toezicht en controle concludeert de Enquêtecommissie dat de minister van Economische Zaken beschikte over voldoende instrumenten om toezicht en controle uit te oefenen op de gang van zaken bij het RSV-concern (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.459). De Enquêtecommissie benoemt daarbij dat de regeringswaarnemer zijn taak ook serieus nam en actief deelnam aan vergaderingen en de minister daarover ook inlichtte. De Enquêtecommissie komt dan ook niet tot de conclusie dat het toezicht aan de kant van de regering op het RSV-concern heeft ontbroken. De vraag is volgens de Enquêtecommissie wel wat er vervolgens is gedaan met die informatie. De uiteindelijke verantwoordelijkheid ligt hiervoor bij de minister die politiek verantwoordelijk is en bij de ondernemer zelf die verantwoordelijk is voor de continuïteit van de onderneming (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.461). Volgens de Enquêtecommissie hebben ministers van Economische Zaken vanaf 1978 wel onvoldoende gedaan om de onaanvaardbare verhoudingen tussen de overheid en RSV recht te trekken (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.461). Ook de kabinetten als geheel zijn volgens de Enquêtecommissie verantwoordelijk voor het beleid dat gevoerd is en de beslissingen die zijn genomen. Grote fracties in de Tweede Kamer hebben te lang vastgehouden aan beslissingen voor steun om arbeidsplaatsen te redden en productiecapaciteit intact te laten. Ook dit droeg bij aan de opstelling en besluiteloosheid van verschillende kabinetten (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.462).

De Enquêtecommissie doet ook een aantal korte aanbevelingen. Deze aanbevelingen zijn vooral gericht op het verbeteren van de steunmaatregelen en het blijvend informeren van de Tweede Kamer daarover. Daarnaast wordt geadviseerd over hoe het toezicht op de voortgang en resultaten van die steunmaatregelen beter kan worden geborgd. Ten derde vraagt de Enquêtecommissie aandacht voor de plaats en functie van de Nationale Investeringsbank, het interdepartementale overleg en het bestuur en de organisatie van een concern en concernfinanciering.

Opvallend is dat het rapport en de conclusie van de Enquêtecommissie eindigt met het vermelden dat Korthals twee minderheidsstandpunten inneemt. Allereerst onderschrijft hij niet dat de Enquêtecommissie het handelen van de heer Van Aardenne misleidend en onaanvaardbaar vindt. Korthals vindt dat er hiervoor ook schuld bij de Kamer ligt en niet slechts bij de heer Van Aardenne alleen. Ten tweede is Korthals het niet eens met de passage die de goede trouw van minister Van Aardenne ter discussie stelt. Volgens Korthals is dit oordeel niet gerechtvaardigd (Kamerstukken II, 17817, nr. 16, 1985, p.469).

Gesproken respondenten reageren wisselend op de kwaliteit van het eindverslag van de parlementaire enquêtecommissie RSV. Van der Hek, die bij de onderzoeksopdracht destijds hoge verwachtingen had, vindt het eindverslag van de Enquêtecommissie ondermaats. Zo vindt hij het onbegrijpelijk dat de Enquêtecommissie geen aandacht heeft besteed aan de rol

van de banken met betrekking tot de financiering van het RSV-concern. Dat terwijl door opgetuigde financiële constructies van het Rijk, leningen van banken konden blijven uitstaan. Zo werd, ondanks dat het RSV-concern er toen al slecht voor stond, de continuïteit van het RSV-concern lange tijd niet bedreigd. Van der Hek vindt dat met dit eindverslag weinig nieuwe dingen aan het licht zijn gekomen en dat de Enquêtecommissie teveel bezig is geweest met de schuldvraag gericht aan de regering en de Tweede Kamer.

'Ik was een gelovige. Ik dacht dat het mooi kon zijn en dat de waarheid boven tafel zou komen. Er zijn eigenlijk niet echt nieuwe dingen aan het licht gekomen.' (Van der Hek, persoonlijke communicatie, 2023).

Respondent 1 laat echter duidelijk een ander geluid horen. Hij vindt dat de Enquêtecommissie erin geslaagd was om scherpe en onderbouwde conclusies te trekken. Meer en beter dan op voorhand werd aangenomen, stelde hij. Bovendien zijn door de Enquêtecommissie fundamentele lessen getrokken.

'Van partijen die verantwoordelijk waren geweest voor dat beleid, hè CDA en PvdA, zie je toch dat ze over hun bevangenheid of over hun commitment aan eerdere politiek heen stapten en tot hele scherp gesneden conclusies konden komen. Waarbij het dus wel degelijk ging om fundamentele zaken, waarbij dus ook buiten de gangbare Haagse marges en de Haagse mores van wat je wel en wat je niet ter discussie stelt dingen aan de orde kwamen en daar werden tamelijk fundamentele vragen gesteld over in hoeverre het überhaupt wenselijk was dat de staat industrie overeind houdt met de staatsfinanciën en over hoe dat dan georganiseerd zou moeten worden.' (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023).

Respondenten reageren dus wisselend op de kwaliteit van de oordeelsfase van de parlementaire enquête. In het eindverslag, en hierboven geschreven gedeelte, is zichtbaar dat de Enquêtecommissie een aantal grote conclusies trekt over het gevoerde beleid door verschillende kabinetten. In lijn met de vooraf heersende aannames wordt de schuld voor het gevoerde beleid met name bij de overheid gelegd, die er bewust voor koos om lang op een doodlopende weg verder te gaan. Opvallend is dat minister Van Aardenne een aantal keer wordt uitgelicht als hoofdschuldige of als kenmerkend wordt gezien voor het tekortgeschoten beleid van verschillende kabinetten. Hiermee wordt hem veel schuld in de schoenen geschoven, zelfs zoveel dat Korthals, een van de Enquêtecommissieleden, zich genoodzaakt voelt een minderheidsstandpunt in te nemen. Dat Van Aardenne wordt aangewezen als schuldige past eveneens bij de al heersende aanname voorafgaand aan de parlementaire enquête. Dit wijst erop dat in de oordeelsfase sprake is van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en een hoog risico op de aanwezigheid van blame games bij de parlementaire enquêtecommissie RSV.

De Enquêtecommissie legt echter niet alle schuld bij de overheid. De Enquêtecommissie concludeert ook dat de bedrijfsvoering bij het RSV-concern ondermaats was en dat het bestuur onmachtig was om leiding te geven. RSV wordt beschreven als een onsaamhangend geheel en daarvoor is het concern zelf verantwoordelijk geweest. Ook vakbonden en ondernemersraad zijn aantoonbaar tekortgeschoten. Daarnaast wordt ook de Tweede Kamer verweten dat ze afwezig, onoplettend en vergeetachtig was. Deze conclusies zijn echt gebaseerd op het onderzoek van de Enquêtecommissie, want ze sluiten minder aan bij de al heersende aannames voorafgaand aan de parlementaire enquête. Daarmee toont het aan dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie in deze fase

beperkt is. Anderzijds is het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie in deze fase onverminderd groot. Bij bijna elke getrokken conclusie spreekt de Enquêtecommissie ook over wie er verantwoordelijk voor was en wie er schuld droeg voor de gemaakte fout.

De Enquêtecommissie concludeert ook dat een aantal dingen wel goed gingen. Zo was de informatievoorziening bij het ministerie van Economische Zaken en de Investeringsbank voldoende en ook de heer Molkenboer was goed op de hoogte van wat er gebeurde bij het RSV-concern. Bovendien was de toezicht en controle op het concern vanuit het ministerie goed. Volgens de Enquêtecommissie is er wel te weinig gedaan met deze informatie en kreeg de Kamer ook niet al die informatie tot haar beschikking. Dit wordt echter niet specifiek Molkenboer verweten, het gehele ministerie van Economische Zaken wordt hier gezien als verantwoordelijk. Maar ook hier wordt een voorbeeld genoemd van Van Aardenne die tekortgeschoten is met de informatievoorziening aan de Kamer. Net als de hierboven beschreven conclusies laat dit zien dat het risico op de aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie hier groot is. Dat de Enquêtecommissie ook concludeert dat zaken wel goed gingen is opmerkelijk, omdat dit niet aansluit bij de al heersende aannames. Daarmee lijkt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in deze fase minder aanwezig bij de Enquêtecommissie.

4.3.2 Oordeelsfase enquête Aardgaswinning Groningen

De conclusie van parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen kent een iets andere opbouw dan die van de RSV-Enquêtecommissie. Aan het begin van de conclusie wordt eerst met cijfers inzichtelijk gemaakt hoeveel de gasbaten de Nederlandse staatskas hebben opgeleverd, hoeveel gas gewonnen is en welke gevolgen dat voor de Groningers heeft gehad. De Enquêtecommissie benoemt dat veel adressen niet veilig zijn en veel schademeldingen nog moeten worden afgehandeld. In grote letters wordt de titel van het rapport neergezet: Groningers boven gas. De Enquêtecommissies kiest bewust dus voor eerst een feitelijke weergave van de ontstane situatie.

De Enquêtecommissie beschrijft dat de aardgaswinning in Groningen een verhaal is van twee werelden (Tweede Kamer, 2023 (d), p.20). Aan de ene kant de wereld van beleidsmakers, politici, uitvoerders, commerciële bedrijven en toezichthouders en aan de andere kant de wereld van de bewoners van Groningen met veel zorgen, rompslomp, schade en gezondheidseffecten (Tweede Kamer, 2023 (d), p.20).

4.3.2.1 Hoofdconclusie enquête Aardgaswinning Groningen

De hoofdconclusie van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen is dat de belangen van de Groningers structureel genegeerd zijn bij de gaswinning (Tweede Kamer, 2023 (d), p.32). De ontstane situatie is volgens de Enquêtecommissie rampzalig en uitgelopen op een ongekend systeemfalen. Dit was volgens de Enquêtecommissie heel anders geweest als er eerder was geluisterd naar de Groningers. De Enquêtecommissie stelt dat de verschillende partijen in het gasgebouw de problemen structureel hebben onderschat. Verschillende keren zijn hiervoor excuses aangeboden, maar de beloofde beterschap bleef telkens uit (Tweede Kamer, 2023 (d), p.35).

De hoofdconclusie is helder, duidelijk en hard. De Enquêtecommissie gebruikt in de hoofdconclusie sterke bewoordingen als rampzalig en concludeert een ongekend systeemfalen. Deze conclusie sluit redelijk aan bij de aanname die er vooraf was, dat er bij de

aardgaswinning in Groningen dingen gruwelijks mis waren gelopen en beleid tekortgeschoten was. Dit kan wijzen op de aanwezigheid van het risico op de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie in deze fase van het onderzoek. Opvallend genoeg wordt in de hoofdconclusie nog niet direct gesproken over verantwoordelijkheid of een schuldige aangewezen. Systeemfalen suggereert dat het hele systeem gefaald heeft. Daarmee lijkt, gelet op de hoofdconclusie, het risico op aanwezigheid van blame games bij de Enquêtecommissie minimaal in de oordeelsfase van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen.

4.3.2.2 Deelconclusies enquête Aardgaswinning Groningen

Na de hoofdconclusie trekt de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen tien deelconclusies. Deze zijn heel systematisch weergegeven en voor de lezer goed te volgen.

De eerste conclusie die getrokken wordt, is dat de ernst van de problemen in Groningen structureel onderschat zijn (Tweede Kamer, 2023 (d), p.40). De schuld voor die onderschatting van de ernst van de problemen wordt niet alleen gelegd bij de Haagse beslissers, maar ook bij landelijke media en bij de rest van Nederland. Te lang is het verband tussen aardbevingen en de gaswinning ontkend. Daarnaast is de omvang en aard van schadelijke gevolgen van de aardbevingen volgens de Enquêtecommissie onderschat en is de omvang en complexiteit van de versterkingsoperatie juist te optimistisch ingeschat. Deze opstapeling is volgens de Enquêtecommissie uiteindelijk funest voor de Groningers gebleken (Tweede Kamer, 2023 (d), p.44).

Ten tweede concludeert de Enquêtecommissie dat geld dominant was bij besluiten over de gaswinning (Tweede Kamer, 2023 (d), p.45). Dat gasbedrijven dit deden vindt de Enquêtecommissie begrijpelijk, maar de mate waarin de Staat zich door geld heeft laten leiden vindt de Enquêtecommissie verbazingwekkend. De Enquêtecommissie kan niet begrijpen waarom minister Kamp adviezen van de toezichthouder naast zich neerlegde (Tweede Kamer, 2023 (d), p.47).

Als derde concludeert de Enquêtecommissie dat leveringszekerheid gebruikt werd als rookgordijn om de Tweede kamer en ook Groningers op het verkeerde been te zetten (Tweede Kamer, 2023 (d), p.49). De schuld hiervan wordt met name gelegd bij ambtenaren van Economische Zaken die de minister niet goed op de hoogte brachten van alternatieven. De Enquêtecommissie vindt het kwalijk dat ambtenaren van Economische Zaken niet opzoek zijn gegaan naar mogelijkheden om de gaswinning te verlagen, terwijl de leveringszekerheid wel degelijk geborgd kon worden (Tweede Kamer, 2023 (d), p.51).

Ten vierde concludeert de Enquêtecommissie dat de onveiligheid in Groningen onacceptabel lang geduurd heeft (Tweede Kamer, 2023 (d), p.53). Het heeft te lang geduurd voordat belangen van veiligheid en gezondheid echt zwaarder gingen wegen. De Enquêtecommissie verwijt dit de betrokken partijen in het gasgebouw. De minister zelf heeft, zo oordeelt de Enquêtecommissie het voorzorgbeginsel ten onrechte niet toegepast (Tweede Kamer (d), 2023, p.55).

Als vijfde concludeert de Enquêtecommissie dat oliemaatschappijen hebben geprofiteerd van rolvermenging op het ministerie van Economische Zaken (Tweede Kamer (d), 2023, p.55). De minister was namelijk verantwoordelijk voor zowel de gasbaten als de leveringszekerheid, als de veiligheid. Er was gebrek aan transparantie en ook de minister zelf was onvoldoende

op de hoogte van verschillende zaken. Hier licht de Enquêtecommissie ook specifiek toe waar het handelen van ministers gefaald heeft. Minister Wiebes wordt verweten de versterkingsoperatie te hebben vertraagd. Minister Kamp heeft volgens de Enquêtecommissie in 2013 de Tweede Kamer eenzijdig en dus niet volledig geïnformeerd en premier Rutte heeft als minister-president niet het verschil gemaakt en de ernst en urgentie lange tijd zwaar onderschat (Tweede Kamer, 2023 (d), p.59).

Ten zesde concludeert de Enquêtecommissie dat het gasgebouw star en gesloten was en weinig oog had voor belangen van de buitenwereld (Tweede Kamer, 2023, p.60). De focus lag te veel op de opbrengsten en het gebrek aan flexibiliteit in gemaakte afspraken zorgde ervoor dat problemen jarenlang konden voortbestaan. De Enquêtecommissie concludeert hier dat het gasgebouw samen in collectieve verantwoordelijkheid gefaald heeft om een verantwoorde gaswinning en hun zorgplicht na te komen. Ministers hebben te laat gereageerd op signalen van Staatstoezicht op de Mijnen en de Raad van State en minister Wiebes zetten de versterkingsoperatie op achterstand (Tweede Kamer, 2023 (d), p.64). De Enquêtecommissie benoemt dat de Tweede Kamer pas laat in gaten kreeg wat er aan de hand was voor de Groningers en maar weinig kon betekenen, ook omdat ze onvoldoende, onjuist en onzorgvuldig werden geïnformeerd (Tweede Kamer, 2023 (d), p.65).

Als zevende stelt de Enquêtecommissie dat de gebrekkige schadeafhandeling meer schade heeft toegebracht aan de Groningers (Tweede Kamer, 2023 (d), p.66). De hele situatie heeft geleid tot een groeiend wantrouwen van de Groningers. De rechtspositie van inwoners was niet goed geregeld. Uiteindelijk kwamen gedupeerden zelfs bij de rechter tegenover de staat te staan. Het leidde zelfs tot gezondheidsschade bij gedupeerden (Tweede Kamer, 2023 (d), p.69).

Als achtste concludeert de Enquêtecommissie dat de zwalkende versterkingsaanpak schadelijk is geweest voor gedupeerde Groningers (Tweede Kamer, 2023 (d), p.70). De operatie is volgens de Enquêtecommissie enorm onderschat. Het touwtrekken binnen en buiten het gasgebouw heeft voor veel extra leed en onzekerheid gezorgd.

Als negende zijn volgens de Enquêtecommissie regionale bestuurders niet bij machte gebleken om de belangen van de Groningers echt te behartigen (Tweede Kamer, 2023 (d), p.73). Hun schuld hierin wordt wel genuanceerd doordat de Enquêtecommissie erkent dat ze een ongunstige uitgangspositie hadden en weinig capaciteit en expertise in huis hadden om echt door te drukken. Toch is de Enquêtecommissie kritisch en stelt ze dat de manier van werken van de Groningse bestuurders niet altijd succesvol is gebleken (Tweede Kamer, 2023 (d), p.76).

Ten slotte concludeert de Enquêtecommissie dat de kennisontwikkeling over het Groningenveld doelbewust beperkt gehouden is (Tweede Kamer, 2023 (d), p.77). Wetenschappelijk onderzoek naar de unieke kenmerken van het Groningenveld en de gevolgen daarvan kwam pas laat op gang. De Enquêtecommissie vindt het kwalijk dat er een gebrek aan ambitie was om meer kennis te verzamelen (Tweede Kamer, 2023 (d), p.79).

De Enquêtecommissie sluit de conclusie af met een aantal aanbevelingen om recht te doen aan Groningen en de ereschuld die Nederland heeft aan Groningen in te lossen (Tweede Kamer, 2023 (d), p.82). Het is opvallend dat de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen veel meer nadruk legt op de aanbevelingen en het trekken van lessen voor de

toekomst dan bij de RSV-enquête het geval was. De aanbevelingen lopen uiteen in het versoepelen en vereenvoudigen van de schadeafhandeling, het verbeteren van de versterkingsaanpak en het organiseren van financiële oplossingen daarvoor. Ook richten aanbevelingen zich op verbetering voor de regio. Het versterken van de rol van de toezichthouder en de Tweede Kamer, over meer aandacht voor het publieke belang bij ministeries en over het beter vormgeven van publiek-private samenwerking. Ook beveelt de Enquêtecommissie aan meer werk te maken van kennisontwikkeling en overheidssturing op de ruimtelijke inrichting van de ondergrond in Nederland.

Gesproken respondenten oordelen positief over het eindverslag en de getrokken conclusies door de Enquêtecommissie. Respondent drie was zelfs een beetje geschokt door de hoge kwaliteit en feitelijke onderbouwing door de Enquêtecommissie.

'Ik was een beetje van geschrokken toen ik het las, omdat het zo zoveel omvattend was, ook heel hard, heel kritisch, maar wel kritisch gebaseerd op feiten en ik had dat niet verwacht.'
'Dus dat is echt snoeihard. Dat had niet verwacht. Het was heel volledig en dat had ik nou ja, misschien wel verwacht, maar het was echt wel volledig en het gaf heel veel erkenning aan een bewoners van Groningen en ik denk dat bijna niemand in Groningen dat verwacht had. Dus ik was zeer verbaasd in positieve zin.' (Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

Deze respondent stelt zelfs dat hij vindt dat deze parlementaire enquête een voorbeeld zou moeten zijn voor volgende parlementaire enquêtes en laat zien dat het instrument werkt en doet wat het moet doen.

'Ik denk wel dat deze parlementaire enquête soort van een ankerpunt is op dit moment in het functioneren van democratie in Nederland. Want ik denk dat deze enquête gewoon precies zo is gelopen zoals het hoort in een democratie; namelijk heel zorgvuldig en onafhankelijk.'
(Respondent 3, persoonlijke communicatie, 2023).

Heel zichtbaar bij het eindverslag en de conclusies van de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen is, zoals deze respondent zegt dat de Enquêtecommissie kiest voor een heel feitelijke benadering. Er is een feitelijke reconstructie gemaakt op zes decennia gaswinning en de Enquêtecommissie benoemt in de conclusie nog eens heel duidelijk dat de conclusies gefundeerd zijn op een uitgevoerd dossieronderzoek, de voorgesprekken en de openbare verhoren. De Enquêtecommissie benoemt nog sterker dan de RSV-enquêtecommissie dat het rapport moet bijdragen aan waarheidsvinding.

Een aantal deelconclusies sluiten aan bij de al heersende aannames die er voorafgaand aan de parlementaire enquête waren. Bijvoorbeeld dat de ernst van de problemen zijn onderschat, dat geld dominant was en dat de onveiligheid in Groningen onacceptabel lang heeft geduurd. Maar ook dat de schadeafhandeling gebrekkig verliep en de versterkingsaanpak zwalkend was. Deze conclusies duiden op de aanwezigheid van het risico op de bevestigingsbias bij de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen. De Enquêtecommissie trekt echter ook een aantal conclusies die niet per se aansluiten bij de al heersende aannames. Dan gaat het bijvoorbeeld over dat het argument van leveringszekerheid werd gebruikt als rookgordijn of over het feit dat er sprake was van rolvermenging op het ministerie van Economische Zaken en dat regionale bestuurders niet bij machte waren en dat de kennisontwikkeling over de bodem in Groningen doelbewust beperkt werd gehouden. Deze conclusies laten een verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias zien in de

oordeelsfase. De gekozen feitelijke benadering van de Enquêtecommissie heeft bovendien ook een risico verlagend effect op de aanwezigheid van de bevestigingsbias.

Het risico op de aanwezigheid van blame games is ook zichtbaar bij de Enquêtecommissie in de oordeelsfase van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen. In vergelijking met de RSV-enquête valt op dat veel meer verschillende partijen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid en dat het aanwijzen van één schuldige minder centraal staat. De onderschatting van de ernst van de problemen in Groningen wordt bijvoorbeeld niet alleen de overheid, maar ook de media en zelfs de rest van Nederland verweten. Gasbedrijven en het Gasgebouw worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid als het gaat om de trage versterkingsaanpak en van regionale bestuurders wordt ook gesteld dat ze onvoldoende bij machte waren. Toch wordt bij de meeste conclusies de schuld gelegd bij de overheid. Daarbij worden in de conclusie specifiek drie namen genoemd. Over Kamp concludeert de Enquêtecommissie dat hij adviezen naast zich neerlegde en de Kamer eenzijdig en dus onvolledig informeerde. Wiebes krijgt de schuld van het feit dat de versterkingsoperatie vertraging opliep en Rutte wordt als premier op zijn verantwoordelijkheid aangesproken. Volgens de Enquêtecommissie heeft hij als premier en eindverantwoordelijke onvoldoende het verschil gemaakt. Het risico op de aanwezigheid van blame games is bij de Enquêtecommissie dus zichtbaar, maar het risico op de aanwezigheid hiervan is beduidend minder groot dan bij de RSV-enquête.

4.3.3 Conclusie oordeelsfase

Al met al lijkt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in de oordeelsfase bij beide parlementaire enquêtecommissies in beperkte mate aanwezig. Een deel van de getrokken conclusies sluit weliswaar één op één aan bij de al heersende aannames, maar een aantal van de getrokken conclusies komen hier minder logisch uit voort. Beide parlementaire enquêtes benoemen en tonen aan dat de getrokken conclusies voortkomen uit een omvangrijk en volledig onderzoek. Vooral de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen lijkt erg veel waarde aan een feitelijke benadering te hechten en beschrijft bovendien de deelconclusies ook gestructureerder en feitelijker dan de Enquêtecommissie RSV.

Bij beide parlementaire enquêtecommissies is een risico op de aanwezigheid van blame games zichtbaar in de oordeelsfase. Toch zijn hier wel verschillen tussen de beide parlementaire enquêtes. De Enquêtecommissie RSV wijst heel nadrukkelijk op verantwoordelijkheden van verschillende partijen bij de getrokken conclusies. Het is opvallend dat specifiek de heer Van Aardenne veel genoemd wordt in de conclusie. Hij lijkt als individu een personificatie van het tekortgeschoten beleid en hem wordt veel schuld in de schoenen geschoven. Bij de RSV-enquête is daarmee een groot risico op de aanwezigheid van blame games zichtbaar bij de Enquêtecommissie.

Bij de parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen is het risico op de aanwezigheid van blame games zichtbaar, maar duidelijk in mindere mate dan bij de RSV-enquêtecommissie. De Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen wijst wel op verantwoordelijkheden van veel betrokken partijen. Er worden wel ministers bij naam genoemd, maar echte schuld wordt minder toegeschreven. Kenmerkend is hoe over Rutte gesproken wordt, die volgens de Enquêtecommissie niet het verschil heeft gemaakt. Daarmee wordt hij aangesproken op zijn verantwoordelijkheden, maar het echt schuiven van schuld of het uitspreken van een oordeel laat de Enquêtecommissie achterwege. Daarmee is het risico

De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds

op de aanwezigheid van blame games bij de RSV-enquêtecommissie groter dan bij de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

5. Conclusie en discussie

Aan het begin van dit onderzoeksverslag werd beschreven dat parlementaire enquêtes na de vorming van het kabinet Rutte IV als een donkere wolk boven het kabinet hingen (Kreemers, 2021). Parlementaire enquêtes hebben namelijk meermaals het aftreden van een bewindspersoon of zelfs een heel kabinet tot gevolg gehad (Wolffram, 2010). Bij de uitvoering van een parlementaire enquête zetten Kamerleden tijdelijk de bril van onafhankelijk onderzoeker op om te doen aan waarheidsvinding (Tweede Kamer, 2006). Er zijn echter aanwijzingen dat deze zoektocht in de tijd lastiger is geworden. Twee specifieke risico's, namelijk de aanwezigheid van bevestigingsbias en de aanwezigheid van blame games bij parlementaire enquêtecommissies kunnen het verantwoordingsinstrument, de werking van de parlementaire enquête bedreigen. Daarom stond in dit onderzoek de volgende hoofdvraag centraal: **In welke mate wordt de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies?**

In dit hoofdstuk zullen eerst de praktische deelvragen worden beantwoord, waarna de hoofdvraag wordt beantwoord. Vervolgens volgt een methodologische reflectie en worden ook suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. Ten slotte wordt stilgestaan bij theoretische en praktische implicaties van dit onderzoek.

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn in het theoretisch kader eerst de theoretische deelvragen beantwoord. Daar is uitgewerkt dat de parlementaire enquête het zwaarste controle-instrument is dat het parlement kan inzetten om de regering te controleren (Tweede Kamer, 2021). De parlementaire enquête is een verantwoordingsproces dat bestaat uit drie fases, de informatiefase, de debatfase en de oordeelsfase. Vervolgens is uitgewerkt dat veranderingen in context mogelijk ervoor gezorgd hebben dat het verantwoordingsinstrument in toenemende mate bedreigd wordt door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en het risico op de aanwezigheid van blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Van een bevestigingsbias is sprake als het zoeken of interpreteren van bewijsmateriaal op zo'n manier wordt gedaan dat deze deel uitmaakt van al bestaande overtuigingen, verwachtingen of hypothesen (Nickerson, 1998). Bij blame games draait het om het schuiven van schuld en het aanwijzen van een schuldige (Hood, 2010).

5.2 Beantwoording praktische deelvragen

Vanuit het resultatenhoofdstuk volgt de beantwoording van de praktische deelvragen. Allereerst is stilgestaan bij de informatiefase van de RSV-enquête en de Enquête Aardgaswinning Groningen. Bij beide parlementaire enquêtecommissies is sprake van een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in deze fase. Dat blijkt vooral uit de sterke aannames die er vooraf waren over wat er gebeurd was. Het risico op aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissie is in de tijd echter niet groter geworden. Ook het risico op de aanwezigheid van blame games is in de informatiefase bij beide parlementaire enquêtecommissies zichtbaar. Hierbij valt op dat bij de RSV-enquête aannames over schuld en verantwoordelijkheid zich veel meer toespitste op één persoon. Dit was bij de enquête Aardgaswinning Groningen nauwelijks aan de orde, daar was het beeld over schuld en verantwoordelijkheid vooraf veel diffuser. De onderzoeksaanpak van de Enquêtecommissies en gemaakte keuzes in het dossieronderzoek, voeren van voorgesprekken en inschakelen aanvullend onderzoek is redelijk vergelijkbaar. De Enquêtecommissie Aardgaswinning

Groningen maakt in tegenstelling tot de Enquêtecommissie RSV ook nog gebruik van technische briefings, werkbezoeken en een klankbordgroep. Dit kan het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in deze fase bij de Enquêtecommissie mogelijk kleiner hebben gemaakt.

In de debatfase zijn een aantal opvallende verschillen en overeenkomsten in de tijd zichtbaar tussen de beide Enquêtecommissies. Allereerst is de selectie in getuigen die gehoord zijn net iets anders. Deze verschillen hebben echter niet direct geleid tot een verschil in de grote van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij de Enquêtecommissies. Bij beide parlementaire enquêtes valt op dat veel vragen een veronderstelling bevatten. Dit duidt op een risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij de Enquêtecommissies. Van een stijging in het risico op de aanwezigheid van blame games is geen sprake. Bij de RSV-enquête lijkt juist meer aandacht voor schuld en verantwoording bij de openbare verhoren. Dit blijkt vooral uit het gebruik van de woorden 'schuld' en 'verantwoording'. Het grootste verschil in de debatfase betreft het verschil in sfeer en omgang. De openbare verhoren zijn veel minder los en dus veel strakker en georganiseerder geworden. Zowel de Enquêtecommissie als de getuigen zijn beter voorbereid en houden zich beter aan een voorbedacht plan. Al met is het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias in deze fase bij de Enquêtecommissie aanwezig en ongeveer gelijk gebleven. Het risico op de aanwezigheid van blame games is afgenomen en is groter bij de RSV-enquêtecommissie dan bij de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

In de oordeelsfase is het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij beide parlementaire enquêtecommissies in beperkte vorm aanwezig. Dat blijkt uit het feit dat een deel van de conclusies aansluiten bij de aannames die er voorafgaand aan het onderzoek waren. Anderzijds valt op dat de conclusies bij beide parlementaire enquêtes feitelijk onderbouwd zijn en ook logisch volgen uit een omvangrijk en volledig onderzoek. Hiermee wordt het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias dan ook weer beperkt. Beide parlementaire enquêtecommissies laten ook een risico zien op aanwezigheid van blame games. Het valt echter op dat dit risico in de tijd is afgenomen. Bij de RSV-enquête wordt in de conclusie van het onderzoek telkens nadrukkelijk gewezen op wie er verantwoordelijk was voor gemaakte fouten. Daarbij wordt de rol en verantwoordelijkheid van de heer Van Aardenne heel erg uitgelicht en dient ook een aantal keer als voorbeeld voor breder falen van de overheid. De Enquête Aardgaswinning Groningen benoemt wel verantwoordelijkheden, maar in de conclusie voert dit veel minder de boventoon. Verantwoordelijkheden van individuen worden minder beschreven en als dat al gebeurt, dan wordt bewust heel voorzichtig geformuleerd. Het schuiven van schuld is dan ook niet echt aanwezig. Daarmee is het risico op de aanwezigheid van blame games nadrukkelijker aanwezig bij de RSV-enquêtecommissie dan bij de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen.

5.3 Beantwoording hoofdvraag

Na de beantwoording van de theoretische deelvragen en de praktische deelvragen kan de hoofdvraag beantwoord worden. De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal stond luidde: *In welke mate wordt de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies?*

In verschillende fases van het onderzoek is het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games in meer of mindere mate aanwezig bij parlementaire enquêtecommissies en dus wordt de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument bedreigd in de zoektocht naar waarheidsvinding. Dat lijkt een schokkende conclusie, maar uit dit onderzoek blijkt ook dat het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies niet groter is geworden in de tijd. Dit is opvallend omdat in de tussenliggende tijd, tussen de RSV-enquête en de Enquête Aardgaswinning Groningen veel zaken zijn veranderd. Zo is de polarisatie toegenomen (SCP, 2022), het vertrouwen in de politiek gedaald (Bovens & Wille, 2008 & Eenvandaag, 2022) en eist de media meer transparantie (Grimmelikhuijsen, 2013). Verantwoording heeft bovendien meer en meer het karakter van straffen en belonen gekregen (Staat van de Uitvoering, 2022). Die ontwikkelingen zouden logischerwijs kunnen leiden tot een verhoogd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij Enquêtecommissies en daarmee zou het een grotere bedreiging vormen voor het verantwoordingsinstrument, de parlementaire enquête.

Veranderingen zijn wel zichtbaar in setting waarin de parlementaire enquête plaatsvindt, de sfeer en onderlinge omgang tussen de getuigen en de enquêtecommissie is totaal anders. Zo is de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen veel strakker, georganiseerder en minder los dan de RSV-enquête. Toch hebben al deze veranderingen en ontwikkelingen niet geleid tot een waarneembaar hoger risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij parlementaire enquêtecommissies. Het risico op de aanwezigheid van blame games bij Enquêtecommissies lijkt daarentegen juist kleiner te zijn geworden. Het aanwijzen van één schuldige staat bij de RSV-enquête nadrukkelijk meer centraal dan bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen.

Dat de bedreiging van de werking van het verantwoordingsinstrument de parlementaire enquête niet is toegenomen is hoopgevend. De parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen laat zien dat het instrument van de parlementaire enquête nog werkt in de huidige tijd en in het huidige politieke landschap. Daarmee is parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen een voorbeeld voor parlementaire enquêtecommissies die nog volgen. Waar de RSV-enquête een ankerpunt was voor veel volgende parlementaire enquêtes, kan de enquête Aardgaswinning Groningen dienen als nieuw ankerpunt voor volgende parlementaire enquêtes. De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds.

5.4 Methodologische reflectie

In het methodenhoofdstuk is al stilgestaan bij de beperkingen en risico's van de gekozen onderzoeksmethode. Die beperkingen en risico's hebben ook gevolgen voor de gevonden resultaten. Zo is hier duidelijk sprake van een verkennend onderzoek. Het onderzoek heeft zich gericht op slechts twee casussen, namelijk twee parlementaire enquêtes. Dat terwijl er sinds de RSV-enquête twaalf parlementaire enquêtes zijn gehouden en nog eens twee parlementaire enquêtes momenteel bezig zijn. Dit onderzoek laat zien dat het nog steeds kan, dat het verantwoordingsinstrument, de parlementaire enquête, nog kan werken in deze tijd en dat de mate waarin het verantwoordingsinstrument wordt bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij parlementaire enquêtecommissies niet is toegenomen. Tegelijkertijd gaat elke parlementaire enquête over een uniek vraagstuk en heeft elke parlementaire enquête een eigen dynamiek. De lopende parlementaire enquête naar de aanpak van de coronacrisis laat, in tegenstelling tot de parlementaire enquête

Aardgaswinning Groningen, zien dat het in deze tijd juist wel heel lastig is om het zwaarste controlemiddel dat de Kamer heeft, goed in te zetten. Er was onenigheid in de Enquêtecommissie, er zijn zorgen over de objectiviteit van Enquêtecommissieleden en er is gebrek aan bereidheid van politieke partijen om Kamerleden af te vaardigen voor de Enquêtecommissie (RTL Nieuws, 2023). Het lukt deze Enquêtecommissie niet om überhaupt tot een gedeelde start te komen. Als gevolg daarvan is de parlementaire enquête nu zelfs op de lange baan geschoven (Hendrickx, 2023). De conclusie van dit onderzoek is dan ook geen garantie dat elke parlementaire enquête onder de huidige omstandigheden nog werkt, het laat slechts zien dat het nog wel kan. Dit onderzoek heeft zich daarbij specifiek gericht op twee risico's die de parlementaire enquête kunnen bedreigen, namelijk het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games, maar mogelijk zijn er nog meer risico's die de werking van de parlementaire enquête bedreigen. Hieruit volgt een eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op andere risico's die de werking van het verantwoordingsinstrument, de parlementaire enquête, bedreigen en welke factoren ervoor zorgen dat onder dezelfde politieke omstandigheden de ene parlementaire enquête schijnbaar meer bedreigd wordt dan een andere parlementaire enquête.

Daarnaast is het nogmaals goed om te benoemen dat dit onderzoek zich heeft gericht op het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en het risico op de aanwezigheid van blame games bij de parlementaire enquêtecommissie. Er kan niet met zekerheid worden vastgesteld of de parlementaire enquêtecommissies daadwerkelijk bedreigd zijn door de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Wat er precies in de hoofden van de Enquêtecommissieleden is omgegaan in de verschillende fases van het onderzoek, hoe informatie precies is gelezen en met welke opvattingen kan niet worden aangetoond met dit onderzoek. Desondanks is het met de gehanteerde onderzoeksaanpak wel mogelijk geweest om een beeld te vormen van de mate waarin de parlementaire enquêtecommissies worden bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie in de verschillende fases van het onderzoek. Vervolgonderzoek zou zich specifiek kunnen richten op de ervaringen van parlementaire enquêtecommissieleden zelf. Het is interessant om te achterhalen hoe zij hun werk hebben ervaren en welke risico's en bedreigingen zij zelf hebben gevoeld bij het uitvoeren van hun taak.

5.5 Theoretische implicaties

Dit onderzoek draagt allereerst bij aan bestaand onderzoek naar verantwoording. Verantwoording is essentieel in een representatieve democratie (Bovens, 't Hart, Bakker & Yesilkagit, 2005). Eerder onderzoek toont aan dat verantwoording veranderd is. Complexer openbaar bestuur heeft verantwoording meervoudig en diffuser gemaakt. Daarnaast heeft verantwoording in toenemende mate het karakter van straffen en belonen gekregen (Bovens & Schillemans, 2009). Die verandering in verantwoording roept vragen op over de kwaliteit van verantwoording. Draagt het huidige karakter van verantwoording nog wel bij aan doelen van verantwoording, lerend gedrag en goed bestuur (zie bijvoorbeeld Bovens & Schillemans, 2011 en Bovens, 't Hart, Bakker & Yesilkagit, 2005 en Rekenkamer, 2004)? Dit onderzoek toont aan dat het verantwoordingsinstrument, de parlementaire enquête, weliswaar veranderd is, maar dat deze veranderingen het verantwoordingsproces en de doelen van de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument met waarheidsvinding als voornaamste doel niet in toenemende mate schaden. Het toont aan dat geen sprake is van een verminderde

kwaliteit van het verantwoordingsinstrument. Het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame is immers niet toegenomen. Een verklaring hiervan kan zijn dat het middel in de tijd geïnstitutionaliseerd is en ondanks veranderingen in context, lijkt dat ook te hebben gezorgd voor een zekere waarborg van kwaliteit. Vervolgonderzoek zou moeten aantonen of dit inderdaad het geval is en of dat ook geldt voor andere geïnstitutionaliseerde verantwoordingsinstrumenten. Hebben veranderingen in context en verandering van verantwoording in het algemeen, ook bij andere geïnstitutionaliseerde verantwoordingsinstrumenten, inderdaad geen of slechts beperkte invloed op de kwaliteit van het verantwoordingsproces.

Ten tweede levert dit onderzoek een bijdrage aan wetenschappelijke kennis over de bevestigingsbias en blame games. De aanwezigheid van de bevestigingsbias was al in veel contexten aangetoond, maar bestaand onderzoek richtte zich met name op de aanwezigheid van de bevestigingsbias bij opsporingsambtenaren (bijvoorbeeld Hill, Memon & McGeorge, 2008). Blame games zijn al vaker aangetoond in de politieke context en bij commissies die onderzoek deden na een crisis (Kuipers, Branstrom, Stern, Fischbacher-Smith, McConnell, Nohrstedt en Preston, 2019). Dit onderzoek laat zien dat sprake is van het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games in een specifieke politieke context, bij een specifiek verantwoordingsforum, namelijk bij parlementaire enquêtecommissies, die bestaan uit politici. Het onderzoek wordt namelijk uitgevoerd door Kamerleden zelf, die tijdelijk hun politieke pet afzetten om de pet van onderzoeker op te zetten. Dit onderzoek toont aan waar het risico op aanwezigheid van bevestigingsbias en blame games bij dit specifieke verantwoordingsinstrument in verschillende fases van het verantwoordingsproces kan optreden en welke keuzes zorgen voor een vergroot, dan wel verminderd risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games. Bovendien maakt dit onderzoek naar het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games een vergelijking in de tijd, die nog niet eerder gemaakt is. Uit dit onderzoek blijkt dat veranderingen in de tijd, in het politiek landschap, toegenomen polarisatie, grotere roep op transparantie en veranderende rol van de media, niet per definitie leiden tot een groter risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias of blame games bij een verantwoordingsforum als de parlementaire enquête. Zoals hierboven gesproken gaat het hier wel om een verkennend onderzoek. Een vervolgonderzoek met meer casussen, moet aantonen of deze resultaten ook breder generaliseerbaar zijn.

5.6 Maatschappelijke implicaties

Naast de theoretische implicaties heeft dit onderzoek ook een aantal maatschappelijke implicaties. Allereerst toont dit onderzoek aan dat het zwaarste controle-instrument dat de Kamer kan inzetten nog kan werken. Het verantwoordingsinstrument wordt weliswaar bedreigd door het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij de Enquêtecommissie, maar die bedreiging is niet groter geworden. Zoals de RSV-enquête een ankerpunt was voor volgende parlementaire enquêtes, zo kan de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen als nieuw ankerpunt dienen voor volgende parlementaire enquêtecommissies. De parlementaire enquête Groningen laat zien dat het middel in tijden van polarisatie (SCP, 2022), versplintering (Krouwel, 2013) en hoge mediadruk (Grimmelikhuijsen, 2013) nog geschikt is voor waarheidsvinding, dat het kan bijdragen aan erkenning en herkenning (Markus & Schwartz, 2023). Het instrument is zijn kracht dus nog niet verloren.

Dit onderzoek maakt preciezer inzichtelijk waar in het verantwoordingsproces het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame bij enquêtecommissies zichtbaar is en waar dus ook de voornaamste dreiging zit. Daarnaast toont het aan welke keuzes een risico verhogend en een risico verlagend effect hebben op de aanwezigheid van die bevestigingsbias en blame games bij Enquêtecommissies. Als volgende Enquêtecommissies zich bewust zijn van deze risico's kunnen ze daar rekening mee houden en ook maatregelen treffen om de risico's te verkleinen. Daarmee kan het middel effectief en efficiënt worden gebruikt en mogelijk zelfs worden aangescherpt. Een aantal specifieke keuzes kunnen van belang zijn voor volgende parlementaire enquêtecommissies.

Bewust over heersende aannames en formulering van een goede onderzoeksopdracht

Allereerst moeten de Kamer en de Enquêtecommissieleden zich bewust zijn van de impact van al heersende aannames over de kwestie die onderzocht wordt bij een parlementaire enquête. Heersende aannames over wat er gebeurd was en wie daarvoor verantwoordelijk was, verhogen het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias en blame games bij een Enquêtecommissie. Daarom is het ook belangrijk dat de Kamer ervoor zorgt dat de Enquêtecommissie de juiste onderzoeksopdracht meekrijgt. De onderzoeksopdracht bepaalt de richting van het onderzoek en kan dienen als afkadering, maar ook als houvast voor een parlementaire enquêtecommissie. Het is van belang hierin op te nemen dat onderzoek moet berusten op feiten en dat waarheidsvinding het voornaamste doel is. Dit werd zowel bij de RSV-enquête als bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen nadrukkelijk benoemd in de onderzoeksopdracht. Door dit nadrukkelijk te benoemen worden Kamerleden gedwongen hun politieke voorkeur en politieke pet af te zetten. Tom van der Lee, voorzitter van de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen, zag dat politieke verschillen in zijn Enquêtecommissie al snel geen rol meer speelden en dat dit heeft bijgedragen aan de kwaliteit van het werk van de Enquêtecommissie (Hagelstein, 2023). Het instellen van een tijdelijke commissie, zoals bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen het geval was, kan hierbij ook helpen. Die tijdelijke commissie krijgt dan de tijd om rustig na te denken over een goede onderzoeksvraag en onderzoeksaanpak.

Wetenschappers en wetenschappelijke kennis inschakelen

Bij de parlementaire enquête Aardgaswinning Groningen koos de tijdelijke commissie ervoor om in deze fase ook te spreken met veel wetenschappers. Het inschakelen van wetenschappers en wetenschappelijke kennis is sowieso cruciaal bij de parlementaire enquête, niet alleen in de informatie, maar ook in de debatfase en in de oordeelsfase. De parlementaire enquêtecommissie bestaat uit Kamerleden die tijdelijk de pet van onderzoeker moeten opzetten, terwijl ze dit niet gewend zijn en bovendien hebben ze lang niet altijd de kennis en expertise over het onderwerp waar de parlementaire enquête zich op richt. Ook het beleggen van technische briefings, zoals de Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen deed, kunnen aan het vergroten van die kennis en expertise bijdragen. Vanuit een politieke achtergrond kan de bevestigingsbias en het zoeken naar een schuldige (blame games) snel de overhand krijgen, maar het spreken met en het inschakelen van wetenschappelijke kennis helpt juist voor een meer feitelijke benadering en focus op waarheidsvinding.

Gebruik van een klankbordgroep

Een andere aan te bevelen keuze voor komende parlementaire enquêtes is het gebruik van een klankbordgroep. De parlementaire enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen liet in verschillende fases van het onderzoek de klankbordgroep meelesen en meekijken. Een frisse

blik van buiten kan ervoor zorgen dat het risico op de bevestigingsbias en blame games bij een Enquêtecommissie wordt teruggedrongen. Het kan helpen omdat mensen van buiten je scherp houden en je zo te laten controleren of je nog op de juiste weg bezig bent om de onderzoeksopdracht goed uit te voeren en de onderzoeksvraag goed te beantwoorden.

Een balans tijdens de openbare verhoren

In de debatfase van het onderzoek is het belangrijk dat de Enquêtecommissie getuigen de ruimte geeft om hun verhaal te doen. Dit leverde bij de RSV-enquête nieuwe inzichten op. De ontspannen sfeer zorgde ervoor dat getuigen zich op hun gemak voelden en ook ronduit informatie deelden, zelfs als hier niet direct naar gevraagd werd. Aan de andere kant heeft de institutionalisering van het verantwoordingsinstrument er wel voor gezorgd dat getuigen zich bewuster zijn van eventuele gevolgen en ook goed voorbereid het verhoor ingaan. Daarom moet een Enquêtecommissie tijdens de verhoren ook scherp zijn, goede gerichte vragen stellen en in de gaten houden of de gestelde vragen daadwerkelijk worden beantwoord. Er moet dus een zeker evenwicht bewaard worden in deze fase.

Goed onderbouwde conclusie

In de concluderende fase is het van belang dat getrokken conclusies aantoonbaar feitelijk worden onderbouwd. De Enquêtecommissie Aardgaswinning Groningen kiest er bijvoorbeeld bewust voor ook met cijfers de conclusies kracht bij te zetten. Dit maakt het sterk en verkleint het risico op de aanwezigheid van de bevestigingsbias. Een Enquêtecommissie doet er ook goed aan voorzichtig te zijn met het aanwijzen van een schuldige. Het is goed om verantwoordelijkheden te benoemen, maar het gericht aanwijzen van een schuldige, laat een risico op de aanwezigheid van blame games zien en dat doet af aan het instrument van de parlementaire enquête, dat juist bedoeld is om te doen aan waarheidsvinding. Zoals één van de respondenten ook zei is het niet aan de Enquêtecommissie, maar aan de Kamer om te oordelen over een mogelijke schuldvraag (Respondent 1, persoonlijke communicatie, 2023). De RSV-enquête liet bovendien zien dat een te grote focus op schuld ervoor kan zorgen dat Enquêtecommissieleden een minderheidsstandpunt gaan innemen. Juist het gezamenlijk optreden als Enquêtecommissie, in alle fases van het verantwoordingsproces zet het eindverslag kracht bij.

Door elkaar als Enquêtecommissie scherp te houden op de aanwezige risico's kan het zwaarste controle-instrument dat de Kamer kan inzetten ook in deze tijd nog werken. Dat is hoopgevend voor parlementaire enquêtes die in toekomst nog zullen komen. De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds.

4. Literatuurlijst

- Albeda, H. D., & Bijlert, J. V. (2002). *Transparantie doorzien. Op zoek naar de burger als adviseur*.
- Algemene Rekenkamer. (2004). *Presteren en functioneren van het openbaar bestuur*. Strategie Algemene Rekenkamer, 2009, 2003-2004.
- Ankersmit, F. R. (2006). *Wat er mis is met de ministeriële verantwoordelijkheid*. *R & R*, 35, 134.
- Berlo van, D. (2012). *Wij, de overheid: cocreatie in de netwerksamenleving*. Davied van Berlo.
- Bockstaele, M. (2008). *Handboek verhoren 2*. Maklu.
- Boeije, H., Bleijenbergh, I. (2019) *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Boom uitgevers, Amsterdam (derde druk)
- Bovens, M. A. P., (2005). *Publieke verantwoording: Een analysekader*.
- Bovens, M. A. P., t Hart, P., Bakker, W., & Yesilkagit, K. (2005). *Publieke verantwoording: Zegen en vloek*.
- Bovens, M. (2006). *Is er Eigenlijk wel Wat Mis met de Ministeriele Verantwoordelijkheid: Een Reactie op Ankersmit*. *R & R*, 35, 154.
- Bovens, M. en Schillemans, T. (2009). *Publieke verantwoording: een handboek*. In: Bovens, M. en T. Schillemans, 2009, Handboek publieke verantwoording. Den Haag: Lemma, p.9-16
- Bovens, M. A., & Wille, E. A. C. (2008). *Politiek vertrouwen langs de meetlat*. *Socialisme en Democratie*, 65(10), 32-43.
- Brändström, A. (2016). *Crisis, accountability and blame management: strategies and survival of political office-holders* (Doctoral dissertation, Utrecht University).
- Brasz, H. A. (1966). *Een leer voor het openbaar bestuur gevraagd*. *Acta Politica*, 2: 1966/1967(2), 123-128. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450115>
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford university press.
- Clayman, S. E., & Heritage, J. (2002). *Questioning presidents: Journalistic deference and adversarialness in the press conferences of US Presidents Eisenhower and Reagan*. *Journal of communication*, 52(4), 749-775.
- Duivenboden van, H. P. M. (2004). *Diffuse domeinen. Over ICT, beleid en uitvoering*.
- EenVandaag. (2022). *Vernietigend rapportcijfer van 3,3 voor kabinet, meerderheid wil liever nieuwe verkiezingen*. <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/vernietigend-rapportcijfer-van-33-voor-kabinet-meerderheid-wil-liever-nieuwe-verkiezingen/>

Feitsma, J. & T. Schillemans (2023), *The Subtle Art of Not Pointing the Finger: Disentangling Dutch COVID-19 Blame Management Discourse*, In: Matthew Flinders, Rod Rhodes, Kent Weaver, Markus Hinterleitner & Gergana Dimova (red.) *The Politics and Governance of Blame*. Oxford: Oxford University Press, (frthc.)

FluxEnergie. (2017). *Tweede Kamer wil geen parlementaire enquête gaswinning – Groningen geeft niet op*. FluxEnergie. FluxEnergie. Vakblad voor de energiesector. <https://www.fluxenergie.nl/tweede-kamer-wil-geen-parlementaire-enquete-gaswinning-groningen-geeft-niet-op/>

Fresen, M. G. E. R. (2021). *Nederland krijgt nieuw kabinet, maar vier keer ging het bijna mis*. NOS. <https://nos.nl/collectie/13884/artikel/2409424-nederland-krijgt-nieuw-kabinet-maar-vier-keer-ging-het-bijna-mis>

Grimmelikhuijsen, S. G. (2012). *De politiek van transparantie*. Openbaar Bestuur, 22(11), 20-23.

Grimmelikhuijsen, S. G. (2013). *Meer openbaarheid, meer vertrouwen?*. B en M: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij, 40(4), 451-455.

Grube, D. (2014). *Administrative learning or political blaming? Public servants, parliamentary committees and the drama of public accountability*. Australian Journal of Political Science, 49(2), 221-236.

Hagelstein, E. (2023). *Tom van der Lee zet Groningers boven gas: 'Bezig zijn met betekenisvolle dingen is altijd mijn ambitie geweest'*. De Gelderlander. <https://www.gelderlander.nl/oude-ijsselstreek/tom-van-der-lee-zet-groningers-boven-gas-bezig-zijn-met-betekenisvolle-dingen-is-altijd-mijn-ambitie-geweest~afa91c89/>

Heijden, van der. C. (2022). *Stempels en rituelen*. De Groene Amsterdammer. <https://www.groene.nl/artikel/stempels-en-rituelen>

Hendrickx, F. (2021). *Parlementaire enquête verliest glans in versnipperde en verdeelde Tweede Kamer*. Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/parlementaire-enquete-verliest-glans-in-versnipperde-en-verdeelde-tweede-kamer~b61caad8/>

Herderscheê, G. (2019). *Tweede Kamer begint parlementaire enquête naar gaswinning Groningen, maar schadeafwikkeling gaat voor*. Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/tweede-kamer-begint-parlementaire-enquete-naar-gaswinning-groningen-maar-schadeafwikkeling-gaat-voor~b01466e5/>

Hill, C., Memon, A., & McGeorge, P. (2008). *The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation*. Legal and criminological psychology, 13(2), 357-371.

Hood, C. (2010). *The blame game*. In *The Blame Game*. Princeton University Press.

Jonas, E., Schulz-Hardt, S., Frey, D., & Thelen, N. (2001). *Confirmation bias in sequential information search after preliminary decisions: an expansion of dissonance theoretical*

research on selective exposure to information. Journal of personality and social psychology, 80(4), 557

Jonas, E., Schulz-Hardt, S., & Frey, D. (2005). *Giving advice or making decisions in someone else's place: The influence of impression, defense, and accuracy motivation on the search for new information*. Personality and Social Psychology Bulletin, 31(7), 977-990.

Jones, M., & Sugden, R. (2001). *Positive confirmation bias in the acquisition of information*. Theory and Decision, 50, 59-99.

Joosten, C. (2017). *Segers: 'Een laatste kans van het politieke midden'* - EW. EWmagazine.nl. <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2017/11/een-laatste-kans-van-het-politieke-midden-108820w/a>

Kamerstukken II. 17817. Nr. 16. (1985).

Kamerstukken II. 17817. Nr. 17. (1985).

Kamerstukken II. 17817. Nr 21. (1985).

Kamerstukken II. 33529. Nr. 129. (2015).

Kamerstukken II. 33529. Nr. 559. (2019).

Kamerstukken II. 33529. Nr. 684. (2019).

Kammer, C., & Stokmans, D. (2023). *Hoe Wiebes het vertrouwen van de Groningers verspeelde*. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/09/23/het-lose-lose-scenario-is-uitgekomen-a4142830>

Kappes, A., Harvey, A. H., Lohrenz, T., Montague, P. R., & Sharot, T. (2020). *Confirmation bias in the utilization of others' opinion strength*. Nature neuroscience, 23(1), 130-137.

Körösényi, A. (2013). *Political polarization and its consequences on democratic accountability*. Corvinus Journal of Sociology and Social Policy, 4(2), 3-30.

Kovras, I., McDaid, S., & Hjalmarsson, R. (2018). *Truth commissions after economic crises: political learning or blame game?*. Political Studies, 66(1), 173-191.

Kreemers, B. (2021). *Al die parlementaire enquêtes een gevaar voor Rutte IV? Dat is voorbarig*. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/03/26/al-die-parlementaire-enquetes-een-gevaar-voor-rutte-iv-dat-is-voorbarig-a4037444>

Krouwel, A. P. M. (2013). *De trek uit het midden. De verzwakking van het politieke centrum in Nederland*. Ons Erfdeel, 56(2), 4-13.

Kuipers, S. L., Brandstrom, A., Stern, E., Fischbacher-Smith, D., McConnell, A., Nohrstedt, D., & Preston, T. (2019). *Accountability and blame avoidance after crises*. Oxford Encyclopedia of Crisis Analysis.

Koning de, B. (2023). *De moeder van alle parlementaire enquêtes*. Historisch Nieuwsblad. <https://www.historischnieuwsblad.nl/rsv-enquete-de-moeder-van-alle-enquetes/>

LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). *Problems of reliability and validity in ethnographic research*. Review of educational research, 52(1), 31-60.

Lockwood, B. (2017). *Confirmation bias and electoral accountability*.

Loupatty, A. (2021). *Omtzigt waarschuwt voor onderzoek coronacrisis*. bnr.nl. <https://www.bnr.nl/nieuws/politiek/10458022/omtzigt-waarschuwt-voor-onderzoek-coronacrisis>

Malcolm, D. (2021). *Post-truth society? An Eliasian sociological analysis of knowledge in the 21st century*. *Sociology*, 55(6), 1063-1079.

Markus, N., & Schwartz, K. (2023). *Tom van de Lee leidde de gasenquête: 'We roepen op keuzes te maken'*. Trouw. <https://www.trouw.nl/politiek/tom-van-de-lee-leidde-de-gasenquête-we-roepen-op-keuzes-te-maken~b7ed457e/>

Maxius.nl (a). (z.d.). *Art. 70 GW - Artikel 70 Grondwet* :: Maxius.nl voorheen Lexius.nl. (C) 2023 Maxius.nl. <https://maxius.nl/grondwet/artikel70#:~:text=Beide%20kamers%20hebben%2C%20zowel%20ieder,te%20regelen%20bij%20de%20wet.>

Maxius.nl. (z.d. (b)). *Art. 48 GW - Artikel 48 Grondwet* : Maxius.nl voorheen Lexius.nl. (c) 2023 Maxius.nl. <https://maxius.nl/grondwet/artikel48>

Muller, E., & Coenen, N. (1997). *Parlementair onderzoek in ontwikkeling*. *Beleid en Maatschappij*, 24(5), 252-241.

Mustonen, A. M., Paakkonen, T., Ryökäs, E., & Nieminen, P. (2017). *Abortion debates in Finland and the Republic of Ireland: textual analysis of experiential thinking and argumentation in parliamentary and layperson discussions*. *Reproductive Health*, 14(1), 1-12

Nickerson, R. S. (1998). *Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises*. Review of general psychology, 2(2), 175-220.

NOS. (2017 (a)). *Wiebes tegen Groningers: de overheid heeft gefaald*. NOS. <https://nos.nl/artikel/2204082-wiebes-tegen-groningers-de-overheid-heeft-gefaald>

NOS. (2017 (b)). *Woedende Groningers tegen Rutte: gas terug!* NOS. <https://nos.nl/artikel/2161698-woedende-groningers-tegen-rutte-gas-terug>

NOS. (2022). *Openbare verhoren parlementaire enquête Groningen van start*. NOS. <https://nos.nl/collectie/13902/artikel/2434230-openbare-verhoren-parlementaire-enquete-groningen-van-start>

NOS. (2023). *Enquêtecommissie: gaswinning rampzalig voor Groningers, Nederland heeft ereschuld*. NOS. <https://nos.nl/collectie/13902/artikel/2465084-enquetecommissie-gaswinning-rampzalig-voor-groningers-nederland-heeft-ereschuld>

NTR. (z.d.). *De RSV-enquête*. Andere Tijden. <https://anderetijden.nl/aflevering/175/De-RSV-enquete>

O'Brien, B. (2009). *Prime suspect: An examination of factors that aggravate and counteract confirmation bias in criminal investigations*. *Psychology, Public Policy, and Law*, 15(4), 315.

Onderzoeksraad voor de Veiligheid. (2015). *Veiligheid geen rol bij gaswinning Groningen*. *Onderzoeksraad*. <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/page/6898/veiligheid-geen-rol-bij-gaswinning-groningen>

Ooij, van, & Irene De Kruif, D. (2018). *Nationaal Coördinator Groningen: overheid moet miljarden voor wederopbouw voorschieten*. NOS. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2219866-nationaal-coordinator-groningen-overheid-moet-miljarden-voor-wederopbouw-voorschieten>

Parlement.com. (z.d. (a)). *Recht van enquête*. Parlement.com. https://www.parlement.com/id/vh8lnhrsd1ri/recht_van_enquete#:~:text=De%20Reglementen%20van%20Orde%20van,die%20een%20onderzoeksopdracht%20mee%20krijgt.

Parlement.com. (z.d. (b)). *Tijdelijke commissie Aardgaswinning Groningen (TCAG)*. https://www.parlement.com/id/vlc2ojjop3x1/tijdelijke_commissie_aardgaswinning.

Parlement.com. (2019). *Tweede Kamer unaniem eens over parlementaire enquête gaswinning*. Parlement.com. https://www.parlement.com/id/vkwjho5uflq7/nieuws/tweede_kamer_unaniem_eens_over

PEAG (2022). *Verslagen van openbare verhoren*. TK ONGECORRIGEERD STENOGRAM).

Ridder, de, J., Vliegthart, R., & Zuure, J. (2020). *Doen, durven of de waarheid?: democratie in digitale tijden*. Amsterdam University Press.

Rosenthal, U. (1989). *Van begin tot einde: parlementaire enquêtes en hun latente gevolgen*. *Acta Politica*, 24(3), 257-271.

RTL Nieuws. (2023). *Heibel in commissie parlementaire enquête corona: "Zo kunnen we niet verder."* RTL. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/artikel/5363598/gedoe-enquetcocommissie-corona>

Ruiter, de, W. J. M. (2019). *Walking the Tightrope: political accountability, blame and ministerial survival in two parliamentary systems* (Doctoral dissertation, Utrecht University).

Schillemans, T. en Bovens, M. (2009). *Publieke verantwoording 2.0: sober maar scherp*, In: Bovens, M. en T. Schillemans, 2009, *Handboek publieke verantwoording*. Den Haag: Lemma, p.275 – 293.

Schillemans, T. (2022). *Accountability and the Quality of Regulatory Judgment Processes. Experimental Research Offering Both Confirmation and Consolation*. *Public Performance & Management Review*, 45(3), 473-498.

Scholten, W. (2023). *Motie van wantrouwen tegen Rutte vanwege 'Groningen' verworpen*. Trouw. <https://www.trouw.nl/politiek/motie-van-wantrouwen-tegen-rutte-vanwege-groningen-verworpen~bdb750fa/>

SCP. (2022). *Driekwart van de Nederlanders denkt dat polarisatie toeneemt*. Nieuwsbericht | Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2022/12/29/ergernis-over-harde-toon-en-extreme-uitingen-in-politieke-en-publieke-debat>

Sikder, O., Smith, R. E., Vivo, P., & Livan, G. (2018). *When facts fail: Bias, polarisation and truth in social networks*. arXiv preprint arXiv:1808.08524.

Staatstoezicht op de Mijnen. (2020). *Voortgang van de versterkingsopgave en de afbouw van de gaswinning ('19-'20): Jaarlijks voortgangsverslag van het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)*.

Staat van de Uitvoering. (2022). *Staat van de Uitvoering 2022*.

Strohmer, D. C., & Shivy, V. A. (1994). *Bias in counselor hypothesis testing: Testing the robustness of counselor confirmatory bias*. *Journal of Counseling & Development*, 73(2), 191-197.

Sulitzeanu-Kenan, R. (2006). *If they get it right: An experimental test of the effects of the appointment and reports of UK public inquiries*. *Public Administration*, 84(3), 623-653.

Sulitzeanu-Kenan, R. (2010). *Reflection in the shadow of blame: When do politicians appoint commissions of inquiry?* *British journal of political science*, 40(3), 613-634.

Thiel van, S., & Rouwhorst, Z. (2022). *Eigenaarsadvisering: spin in het web of tussen twee vuren?*

Thiel van, S. (2002). *Sturen op afstand: Over de aansturing van verzelfstandigde organisaties door*.

Tijdelijke commissie aardgaswinning Groningen (2021). *Parlementair onderzoek aardgaswinning in Groningen*. Brief van het Presidium.

Tweede Kamer. (2006). *Voorstel van wet van de leden K. G. de Vries, Van de Camp, Luchtenveld en Van der Staaij houdende regels over de parlementaire enquête: Kamerstuk 30415 nr. 6*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Tweede Kamer (2019). *Stenogram Afhandeling schade en versterkingsoperatie Groningen vanwege Gaswinning*. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D03949&did=2019D03949>

Tweede Kamer. (2021). *REGLEMENT VAN ORDE VAN DE TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL*. In *Kamerstukken II*, 35322.

Tweede Kamer. (2022). *Enquêtecommissie naar Groningen ter voorbereiding op start openbare verhoren*. Tweede Kamer der Staten-Generaal. <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/enquetecommissie-naar-groningen-ter-voorbereiding-op-start-openbare-verhoren>

Tweede kamer. (2023 (a)). *Parlementaire onderzoeken: wat is het verschil?* Tweede Kamer der Staten-Generaal. https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/uitgelicht/drie-parlementaire-onderzoeken-wat-is-het-verschil

Tweede Kamer. (2023 (b)). *Over de commissie*. Tweede Kamer der Staten-Generaal. <https://www.tweedekamer.nl/kamerleden-en-commissies/commissies/parlementaire-enqu%C3%A4tecommissie-aardgaswinning-groningen/over-de>

Tweede Kamer. (2023 (c)). *Persbericht over rapport Groningers boven gas*. Tweede Kamer Der Staten-Generaal. <https://www.tweedekamer.nl/Groningen/rapport/persbericht>

Tweede Kamer. (2023 (d)). *Groningers boven gas*. Rapport Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning.

Visser, R. K. (2008). *In dienst van het algemeen belang: ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (Doctoral dissertation, Leiden University).

Vliegthart, R. (2021). *Politiek en journalistiek houden elkaar in een wurggreep*.

Montesquieu Instituut. https://www.montesquieu-instituut.nl/id/vllpd70gg4ni/nieuws/politiek_en_journalistiek_houden_elkaar

Vries, J. D., & de Groot, T. C. (1991). *Parlementaire enquêtes en quasi-enquêtes in de jaren tachtig*. *Beleid en Maatschappij*, 18(1), 8-60.

Willemse, T. (2023). *De moeder van alle parlementaire enquêtes*. *Historisch Nieuwsblad*. <https://www.historischnieuwsblad.nl/rsv-enquete-de-moeder-van-alle-enquetes/>

Wolffram, D. J. (2010). *Witte pakken en integraalhelmen*. *Waarheidsvinding in de tweede golf van parlementaire enquêtes, 1983-2003*. In *Waarheidsvinding en waarheidsbeleving* (pp. 63-73). Boom.

Bijlage A: Resultaten analyse openbare verhoren

Vraag	Totaal aantal referenties	Lubbers	Molkenboer	Van Aardenne	Langman	Van der Hek
Negatief geformuleerde vraag	57 (8%)	10 (9%)	16 (6%)	15 (10%)	4 (4%)	12 (8%)
Suggestieve vraag:						
Retorische vraag	7 (1%)	2 (2%)	1 (0%)	2 (1%)	0 (0%)	2 (1%)
Vraag met misleidende woordkeuze	27 (4%)	7 (6%)	7 (3%)	4 (3%)	2 (2%)	7 (5%)
Vraag met sturende inleiding	73 (10%)	14 (12%)	18 (7%)	20 (14%)	7 (8%)	14 (10%)
Verborgten met verborgen premisse	46 (6%)	10 (9%)	14 (5%)	4 (3%)	6 (7%)	12 (8%)
Vraag met veronderstelling	305 (40%)	32 (28%)	107 (41%)	75 (52%)	48 (53%)	43 (30%)
Vraag	Aantal referenties	Lubbers	Molkenboer	Van Aardenne	Langman	Van der Hek
Vraag naar achteraf	27 (4%)	4 (4%)	4 (2%)	11 (8%)	4 (4%)	4 (3%)
Vraag met fout	6 (1%)	1 (1%)	0 (0%)	4 (3%)	1 (1%)	0 (0%)
Vraag met spijt	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag met verwijt	27 (4%)	0 (0%)	8 (3%)	16 (11%)	1 (1%)	2 (1%)
Vraag met lessen	2 (0%)	0 (0%)	1 (0%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag naar schuld	7 (1%)	0 (0%)	3 (1%)	3 (2%)	0 (0%)	1 (1%)
Vraag naar verantwoordelijkheid	46 (6%)	10 (9%)	20 (8%)	11 (8%)	0 (0%)	5 (3%)
Neutrale vraag	Aantal referenties	Lubbers	Molkenboer	Van Aardenne	Langman	Van der Hek
	282 (37%)	43 (38%)	104 (40%)	38 (26%)	34 (38%)	63 (44%)
Totaal aantal vragen	Som van alle verhoren	Lubbers	Molkenboer	Van Aardenne	Langman	Van der Hek
	755 (100%)	113 (15%)	261 (35%)	144 (19%)	90 (12%)	147 (19%)

Tabel 8: Resultaten categorisering vragen RSV-enquête

Vraag	Aantal referenties	Rutte	Kamp	Wiebes	Van de Gaag	Postmes
Negatief geformuleerde vraag	30 (4%)	5 (2%)	16 (10%)	8 (4%)	1 (1%)	0 (0%)
Suggestieve vraag:						
Retorische vraag	15 (2%)	10 (4%)	1 (1%)	1 (0%)	0 (0%)	3 (3%)
Vraag met misleidende woordkeuze	30 (4%)	11 (4%)	9 (5%)	7 (3%)	1 (1%)	2 (2%)

De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds

Vraag met sturende inleiding	92 (11%)	37 (15%)	19 (11%)	20 (9%)	8 (10%)	9 (10%)
Verborgen met verborgen premisse	32 (4%)	13 (5%)	7 (4%)	7 (3%)	3 (4%)	2 (2%)
Vraag met veronderstelling	245 (31%)	46 (18%)	53 (32%)	95 (45%)	24 (29%)	27 (31%)
Vraag	Aantal referenties	Rutte	Kamp	Wiebes	Van de Gaag	Postmes
Vraag naar achteraf	35 (4%)	9 (4%)	9 (5%)	15 (7%)	2 (2%)	0 (0%)
Vraag met fout	4 (0%)	3 (1%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag met spijt	3 (0%)	2 (1%)	0 (0%)	1 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag met verwijt	25 (3%)	5 (2%)	14 (8%)	6 (3%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag met lessen	5 (1%)	4 (2%)	1 (1%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag naar schuld	6 (1%)	0 (0%)	4 (2%)	2 (1%)	0 (0%)	0 (0%)
Vraag naar verantwoordelijkheid	56 (7%)	29 (12%)	16 (10%)	8 (4%)	3 (4%)	0 (0%)
Neutrale vraag	Aantal referenties	Rutte	Kamp	Wiebes	Van de Gaag	Postmes
	339 (42%)	107 (43%)	53 (32%)	86 (40%)	46 (56%)	47 (53%)
Totaal aantal vragen	Som van alle verhoren	Rutte	Kamp	Wiebes	Van de Gaag	Postmes
	801 (100%)	251 (31%)	167 (21%)	213 (27%)	82 (10%)	88 (11%)

Tabel 9: Resultaten categorisering vragen Enquête Aardgaswinning Groningen

Zoekterm	Aantal keer tijdens openbare verhoren RSV	Aantal keer tijdens openbare verhoren Aardgaswinning Groningen
Klopt het?	3	37
Is het (niet) zo?	27	44
Achteraf	371	237
Spijt	35	52
Verwijt	39	67
Fout	256	136
Lessen	4	37
Schuld	238	84
Verantwoordelijk	1060	825

Tabel 10: Resultaten zoektermen stenogrammen

Bijlage B: Topiclijst Interviews

Introductie:

Beste meneer/mevrouw,

Wat ontzettend fijn dat u tijd heeft vrij kunnen maken. Alvast bedankt daarvoor. Voordat ik begin wil nogmaals uw toestemming vragen om het interview op te nemen en het transcript (de uitgetypte tekst van het interview) ervan te gebruiken voor ons onderzoek. Na afloop van het onderzoek zullen we de gegevens vernietigen. Ik heb u ook een toestemmingsformulier gestuurd.

Ik zal mezelf even kort voorstellen. Ik ben dus Lenno van Straalen doe nu de master Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht. Zodoende ben ik nu bezig met mijn afstudeeronderzoek naar de mate waarin parlementaire enquêtes slagen als verantwoordingsinstrumenten in hun zoektocht naar waarheidsvinding. Voor mijn onderzoek vergelijk ik twee parlementaire enquêtes, de RSV-enquête en de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen. Ik vergelijk deze enquêtes in de verschillende fases van het onderzoek. De informatiefase/voorbereidende fase, de debatfase met de openbare verhoren en de oordeelsfase met het geschreven rapport en de conclusies en aanbevelingen. Ik wil daarbij vooral onderzoeken of er verschillen waarneembaar zijn in de manier waarop de commissie zich voorbereidt, onderzoek doet, verhoren afneemt en conclusies trekt. Ik focus daarbij op twee theoretische concepten die waarheidsvinding mogelijk in de weg kunnen staan. De aanwezigheid van een bevestigingsbias en de mate waarin er sprake is van blame games (focus op het zoeken naar een schuldige en verantwoordelijke). Ik hoop van u vandaag ook meer te horen over hoe u naar het werk van parlementaire enquêtecommissies kijkt en of u daar eventueel door de tijd heen veranderingen ziet.

Ik zal u dus een aantal vragen stellen over dit thema. Voel u vrij om alles te kunnen zeggen wat in u opkomt, dat helpt mij alleen maar. Ik denk het dat het interview ongeveer 45-60 minuten zal duren.

Algemeen:

- Kunt u zichzelf even voorstellen en vertellen hoe u in aanraking staat met het onderwerp van de parlementaire enquête?
- Waar moet volgens u een goede parlementaire enquête aan voldoen?
- Slagen parlementaire enquêtes hier volgens u ook voldoende in?
- Wat is de grootste verandering tussen de RSV enquête in 1983 en de meest recente parlementaire enquête naar de aardgaswinning in Groningen?
- Hebben veranderingen in politieke context (verruwing, polarisatie, fragmentatie meer roep om verantwoording) invloed op de kwaliteit van het werk van de parlementaire enquêtecommissie? Lukt het in uw ogen zo'n commissie nu nog goed?

Voorbereidende fase

- Welke aannames waren er over de beide enquêtes voordat de parlementaire enquête werd gehouden?
- In hoeverre zijn bepaalde aannames die vooraf al waren van invloed geweest op het verloop van de parlementaire enquêtes bepaalde aannames die vooraf al zijn over het onderwerp van invloed zijn op het verloop van de parlementaire enquête?

- De commissie gaat dan aan de slag met dossieronderzoek en besloten voorgesprekken: In hoeverre is er voldoende aandacht in die eerste fase van het onderzoek voor stukken en respondenten die mogelijk anderszins die aannames die er al zijn ter discussie zouden kunnen stellen?
- Waren er voorafgaand aan de enquête al aannamen over wie verantwoordelijk was of schuld droeg in deze casus?
- Hoe oordeelt u over de meegegeven onderzoeksopdracht?

Debatfase

Openbare verhoren spelen een belangrijke rol bij het werk van de parlementaire enquête

- Hoe oordeelt u over de kwaliteit van die openbare verhoren? Stelt zo'n commissie nu de juiste vragen?
Mij valt op dat veel vragen ook bevestigend zijn ingestoken. Is het niet zo dat... Klopt het dat u.... Herkent u dat? Veel vragen met een bepaalde veronderstelling.
- Heeft de commissie in uw ogen de juiste mensen verhoort? Waren dat vooral betrokkene of ook experts?
- Welke plek had schuld en verantwoording bij de verhoren? Is dat nu denkt u toe of juist afgenomen?

Oordeelsfase

- Wat vindt u van de kwaliteit van het eindrapport van de parlementaire enquêtecommissie?
- Worden conclusies naar uw mening voldoende onderbouwd?
- Levert de parlementaire enquête nieuwe inzichten op ' / leren we er nog genoeg van?
- Welke plek heeft schuld en verantwoordelijkheid in het eindrapport?
- Hoe heeft het instrument zich de laatste tijd ontwikkeld? Is het verbeterd/ verslechtert in de tijd?

Afsluitend

- Wat moet er veranderen om het instrument eventueel te verbeteren? Wat zou kunnen bijdragen aan die zoektocht naar waarheidsvinding?
- Wilt u afsluitend nog iets kwijt?

Bijlage C: Informed Consent

SCHRIFTELIJKE INFORMATIE ONDERZOEK

Zoals ik in een eerder mailtje al toelichtte ben ik momenteel bezig met mijn afstudeeronderzoek van de Masteropleiding Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht. Mijn onderzoek focust zich op de parlementaire enquête als verantwoordingsinstrument met waarheidsvinding als voornaamste doel. Ik onderzoek in welke mate de parlementaire enquête slaagt in het doen van waarheidsvinding in de tijd.

Voor mijn onderzoek vergelijk ik twee parlementaire enquêtes, de RSV-enquête en de parlementaire enquête naar de Aardgaswinning in Groningen. Ik vergelijk deze enquêtes in de verschillende fases van het onderzoek. De informatiefase/voorbereidende fase, de debatfase met de openbare verhoren en de oordeelsfase met het geschreven rapport en de conclusies en aanbevelingen. Ik wil daarbij vooral onderzoeken of er verschillen waarneembaar zijn in de manier waarop de commissie zich voorbereidt, onderzoek doet, verhoren afneemt en conclusies trekt. Ik focus daarbij op twee theoretische concepten die waarheidsvinding mogelijk in de weg kunnen staan. De aanwezigheid van een bevestigingsbias en de mate waarin er sprake is van blame games (focus op het zoeken naar een schuldige en verantwoordelijke)

U heeft aangeven mee te willen werken aan een interview ter ondersteuning van mijn scriptieonderzoek. Via deze weg wil ik graag toestemming vragen om het interview geanonimiseerd¹ te transcriberen en eventuele passages aan te halen in mijn eindverslag. Ik zou ter behoefte daarvan ook het interview graag willen opnemen.

U heeft altijd het recht om uw toestemming weer in te trekken. Ik zal het getranscribeerde verslag van het interview ook met u delen zodat u deze kunt controleren en eventueel aanpassingen kunnen worden gedaan. Onderstaand vindt u de toestemmingsverklaring.

TOESTEMMINGSVERKLARING

Voor deelname aan afstudeeronderzoek Bestuurs- en Organisationswetenschap

De mate waarin parlementaire enquêtes slagen als verantwoordingsinstrumenten in waarheidsvinding in de tijd

Ik ben geïnformeerd over het onderzoek. Ik heb de schriftelijke informatie gelezen. Ik heb de mogelijkheid gekregen om vragen te stellen over het onderzoek. Ik heb gelegenheid gekregen

¹ Arie van der Hek heeft nadrukkelijk toestemming gegeven om met naam genoemd te worden in het onderzoek

De Parlementaire Enquête: het kan nog steeds

om over mijn deelname aan het onderzoek na te denken en die is geheel vrijwillig. Ik heb het recht om te allen tijde de toestemming die ik verleen weer in te trekken en mijn deelname aan het onderzoek stop te zetten zonder opgaaf van redenen.

Ik stem ermee in om aan het onderzoek deel te nemen:

Naam:

Handtekening:

Datum:

De ondergetekende, verantwoordelijk onderzoeker, verklaart bij dezen dat de hierboven genoemde persoon mondeling en schriftelijk is geïnformeerd over het hierboven genoemde onderzoek.

Naam:

Functie:

Handtekening:

Datum: